

KGAOLO YA PELE

1.1 MATSENO

Bopape ke yo mongwe yo bohlokwa gare ga bangwadi ba dingwalwa tša Sepedi. O ngwadile dipuku tše dišupago tša mehutahuta, e lego dipapadi, dipadi, dipadinyana le kgoboketšo ya dikanegelokopana: *Makgale* (1978) (papadi), *Lenong la Gauta* (1982) (padi), *Dikeledi* (1985) (papadi), *Bogobe bja Tswiitswii* (1985) (kgoboketšo ya dikanegelokopana), *Rena Magomotša* (1986) (padinyana), *Tsietsi* (1995) (padinyana) le *Motšhelo wa Tšhireletšo* (1995) (padi).

Go tšwela pele Bopape o thophile difoka tše tlhano. Tšona ke sefoka sa E.M. Ramaila sa maemo a pele ka 1984 ka paditseka ya *Lenong la Gauta*. Ka ngwaga wa 1985 o thophile gape sefoka sa E.M. Ramaila sa maemo a bobedi ka papadi ya *Dikeledi*. A boa a thopa sefoka sa De Jager-Haum sa maemo a pele ka ngwaga wa 1985, ka kgoboketšo ya dikanegelokopana ya *Bogobe bja tswiitswii*. Erile ka ngwaga wa 1986 a thopa difoka tše pedi tše di fapanego e lego sa De Jager-Haum sa maemo a pele le sa go bitšwa sefoka sa dingwalwa sa M.J. Madiba e le sa maemo a bobedi ka padinyana ya *Rena Magomotša*.

Ditaba tše ka moka tše di boletšwego di laetša bohlokwa bja Bopape dingwalong tša Sepedi. Gomme go na le basekaseki bao ba gatelelago bokgoni bja Bopape. Groenewald (1982:13) ke yo mongwe wa go gatelela bokgoni bja mongwadi yo bja go ngwala paditseka. Ge a tiiša bokgoni bjo Serudu (1984:14) o bolela ka maitekelo a Bopape a go ngwala *Lenong la Gauta* ka go re:

A ke maitekelo a mathomo a Bopape a go ngwala paditseka ka botlalo, gape Bopape o bontšhitše bokgoni e le ruri go tšweletšeng ga paditseka ye.

Bohlokwa bjo bo tlile go lekodišišwa ge go tsinkelwa paditseka ya *Lenong la Gauta*.

1.2 MAIKEMIŠETŠO

Ge go nyakišišwa *Lenong la Gauta* bjalo ka paditseka go lemogilwe gore ke sengwalwa sa mathomo sa Bopape sa mohuta wona wo ka ge a šetše a ngwadile paditseka ye nngwe ya bobedi le mehuta ye mengwe ya dingwalwa.

Ge go nyakišišwa sengwalwa seo go yo lekodišišwa seo basekaseki ba bangwe ba šetšego ba boletše mabapi le *Lenong la Gauta*. Go ya ka dinyakišišo paditseka ye e šetše e sekasekilwe ke basekaseki ba bane, e lego Groenewald, Mphahlele, Serudu le Mampuru.

1.2.1 Groenewald, P.S.: *Lenong la Gauta* (1982), *Dingwalo BA (Hons) Sesotho sa Leboa* (1992) le *Thutadingwalo ya Sesotho sa Leboa 2* (1993).

Dingwalwa tše tharo tše tša Groenewald di bolela selo se tee, ke gore di a swana. Ge dingwalo tše di badišišwa go tla hlokomelwa gore Groenewald ga se a sekaseka *Lenong la Gauta* ka botlalo. Gape ga se a tšweletša letlalo la diteng le la mongwalelo. Seo a se dirilego ke go tšweletša letlalo la thulaganyo ka boripana ka go bolela ka dintlha tše tharo, e lego (a) go hlaloša tše e lego diphapantšho tša paditseka ka go tsopola Dresden le Vestdijk, (b) go bapetša Bopape le Van Doderer ka gore dingwalwa tša bona di kwana ka theknikigolo ya tebelelo-ke, ke

gore bobedi bja bona bo šomišitše thekniki yeo ya molaodiši ka go swana, le (c) bokgoni bja Bopape ge a tlemolla lehuto.

Groenewald o gatelela bokgoni bja Bopape. O nepiša gore *Lenong la Gauta* ke kanegelo-ke (Letseka ke molaodiši), sephiri se utologela letseka le mmadi ka nako e tee. Bopape o tšweletša bohlatse bjo bo lebanego le mmolai mo mathomothomong a padi ka go bolela ka ga leraganyana le le gomaretšego maotwana a mmotoro wa Brenda. Le gore mmolai le mogatšagomolaodiši ke motho o tee. Seo se tiišetša ke mongwapo mo mmeleng wa mmolai. Yeo ke tshekatsheko ya go akaretša ditaba, ka go realo nyakišišo ya ditaba ye e nepagetšego e a nyakega.

1.2.2 Mphahlele, L.L.: *Lenong la Gauta* (1982).

Mphahlele o akaretša ditaba, ga se a sekaseka diteng le ge a bolela ka ga tikologo yeo e lego karolo ya diteng.

Malebana le thulaganyo o bolela ge padi e arogantšwe ka dikgaolo, le ka fao ditiragalo di latelanago ka gona. O bontšha ge mongwadi a šomišitše thekniki ya go raraganya ditaba, gape le tšhomišo ya kgegeo go dira gore mmadi a balele pele le pele. Moko wa ditaba le wona ga se a o hlaloša ka botlalo. O ruma ka go bapetša *Lenong la Gauta* le dipuku tše dingwe tša botseka bjalo ka *Tšhipu e rile ke lebelo* (1983) ya D.N. Moloto.

Go ka akaretšwa ka gore Mphahlele ga se a sekaseka diteng le mongwalelo. O file kakaretšo ya ditaba fela mola mo go thulaganyo a tsopotše dithekniki tše pedi gomme a bapetša kanegelo ye le tše dingwe. Go realo go nyakega nyakišišo.

1.2.3 Serudu, S.M.: *Lenong la Gauta* (1982).

Serudu o thomile ka go akaretša diteng. Gabotse polelo ya gagwe e lebane le thulaganyo. Ge a e nyakišiša o nepiša dithekniki tšeo di tlišago maatlakgogedi mo kanegelong ye, e lego tekolapejana, tekolanthago, tharano le phego ka go di hlaloša. O bontšha ge elemente ya sehloa e tšweleditšwe mo kanegelong ye.

Malebana le baanegwa o bontšha ge molwantšhi le molwantšhwa ba emela go loka le go se loke. O ruma ka gore tikologo ye e šomišitšwego pading ye e tlemagana le baanegwa ka bokgwari.

Ka go realo, tshekatsheko ye ya Serudu le yona ga se yeo e alago ditaba ka botlalo gagolo ka gobane e le tshekatsheko ya taodišwana fela.

1.2.4 Mampuru, D.M.: *Critical assessment of Lenong la Gauta as a detective novel (story)* (1986).

Mampuru bjalo ka Serudu le Mphahlele, le yena o thomile ka go akaretša ditaba. O bolela fela ka go no re molaetša wa padi ye o tšweleditšwe ka bokgwari ge letseka le kgona go swara mmolai. Mabapi le thulaganyo o hlaloša mareo ka moka ao a a šomišitšego malebana le dikokwane tša letlalo le. Mampuru o bolela gore maikemišetšo a gagwe a magolo ke go lekodišiša dielemente tše bohlokwa tša paditseka, e lego kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tharollo ya lehuto. Seo se kgonthiša tšwetšopele ya nyakišišo ya paditseka ye.

Maikemišetšo a dinyakišišo tša basekaseki ba bane ba, a tla fapana le a nyakišišo ye, ka gobane tshekatsheko ya bona ga se e tsenelele. Bona ba be ba kwalakwatša puku le go hlahla baithuti ba diyunibesithi le barutwana ba mphato wa lesome fela. Ka fao tsinkelo ye e nepagetšego

ya sengwalwa se sa *Lenong la Gauta* e a nyakega. Go lengwalonyakišišo le le tla šetša sebopego sa sengwalo.

1.3 MOKGWA WA NYAKIŠIŠO

Ge nyakišišo e yo sekaseka paditseka ya *Lenong la Gauta* e tlo šala morago tšhomišo ya mareo a mabedi, e lego go hlaloša ("*define*") le go hlatholla ("*interpret*"). Dikgopolo tše pedi tše ga di swane, ke gore ga di bolele selo se tee, di a fapana, ka gona ga se mahlalošetšagotee.

Go hlaloša ke mokgwa wa go bontšha seemo goba sebopego sa selo gore se kwešišega gabotse. Mohlala, thetho, e dirilwe ka mokgopa wa pudi ka gobane e bapetšwa le go amogela ngwetši, ke gore ke seka sa go emela mosadi, ke ka fao go sa šomišwego mokgopa wa nku goba wa kgomo le ge e le wa tonki.

Mokgopa wo o a šogwa, wa tlotšwa ka tšhoolo, letsoku goba tšhidi gore o be boleta le gore o se ke wa hlaba goba go ngwapa. Ge thetho e dirwa, mokgopa o segwa ditsebjana tša go sepelana le maoto gore o se šitiše moapari wa yona go sepela, ebile e a kgabišwa gore a bogege. Thetho e direlwa mobja woo o thušago gore ge e aperwe e se we. Thetho e aparwa ke dikgarebe le basadi ba bagolo ka gobane e le seaparo sa basadi e se sa bana.

Go hlatholla ke go hlaloša ka go gatelela mešomo ya diphapantšho tša kgopolo ya go hlaloša ya ka godimo, e lego thetho. Go yo lekolwa mešomo ya thetho: Mošomo wa mathomo ke go šireletša mmele phefong, phišong le dikotsing tše dingwe tša mmele, mošomo wa bobedi, ke go kgabiša mebele gagologolo ya dikgarebe le basadi, ka kudu mabakeng a merero ya menyanya.

1.4 TAETŠONYAKIŠIŠO.

Ge padi ye, *Lenong la Gauta*, e yo nyakišišwa, go tlo šomišwa ditaetšonyakišišo tša naratholotši, tša go lebana le tlhalošo ya sebopego sa sengwalo.

Strachan (1988:2) ge a bolela ka sebopego sa sengwalo o šupa ge se na le dikarolo tše tharo, e lego “*teks*”, “*verhaal*”, le “*geskiedenis*”, gomme Mojalefa (1995:13) o re sebopego sa sengwalo se ka no swantšhwa le legaba la eie leo le nago le matlalo a mararo. Ka fao go na le matlalo a mararo a sengwalo. Letlalo la ka gare le bitšwa **diteng**. Letlalo la go latela leo, la bobedi le bitšwa **thulaganyo**, gomme letlalo la mafelelo le bitšwa **mongwalelo**.

Basekaseki ba bangwe bjalo ka Magapa (1997:11), Maila (1997:17), Lekganyane (1997:12) le Thobakgale (1996:20) ba dumelelana le kgopolo ye ya ka godimo ya boMojalefa. Ge Thobakgale (1996:24) a ruma taba yeo o re mokgwa wo wa nyakišišo wa Strachan o fapana le wa boMojalefa, ka tsela yeo mokgwa woo wa nyakišišo wa boThobakgale o yo šalwa morago nyakišišong ye.

1.5 TLHALOŠO YA DIKGOPOLO

Nyakišišong ye, go yo hlalošwa dikgopolo tše, e lego diteng le sererwa, thulaganyo le moko wa ditaba, mongwalelo le maikutlo gammogo le paditseka.

1.5.1 Diteng tša sengwalo

Ge Strachan (1988:5) a hlaloša kgopolo ye ya diteng, o tsopola Dautzenberg (1980:24) yo a rego diteng ke: "*een reeks handelingen verricht of ondergaan door personages in een bepaalde tijd en op een bepaalde plaats*". Se Dautzenberg a se bolelago moo ke gore go na le dielemente tše nne tše di lebanego le diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Mojalefa (1995:2) le Groenewald (1993:4) ba tšwela pele ka gore ditaba tše o tša diteng di lemogwa ka botšona pele ga ge mongwadi a ngwala ka ga tšona, ke gore pele a di hlaloša.

BoMojalefa ba re ditaba tša diteng di tlemaganywa ke sererwa. Ka polelo yeo ba fapana le tlhalošo ya Strachan le Dautzenberg, ka gobane ga ba bolele selo ka ga sona. Ge go hlokomelwa polelo ya boMojalefa sererwa ke kgopolo ye bohlokwa.

- **Sererwa**

Mojalefa (1995:7) ge a hlaloša kgopolo ye o re ke taba yeo e rerwago sengwalong. Taba ye e tlišwa ke Thobakgale (1996:19) ge a re sererwa ke lentšwana goba lefokwana leo le akaretšago diteng tša sengwalo. Marggraff (1994:61) yena o nepiša kgopolo ye ya sererwa ka go re ke ge mongwadi a akaretša ditaba tša diteng gomme yona kakaretšo yeo ke ya mafelelo. Ka fao sererwa ke karolo ye bohlokwa kudu ya diteng.

Groenewald (1993:4) le Mojalefa (1995:7) ba bontšha dintlha tše o di laetšago bohlokwa bja sererwa, ka go re:

- Sererwa se kgobokantšha ditiragalo,
- Se laola ditiragalo
- Se laola tikologo (nako le felo)

- Mongwadi o phetha moo ditaba di thomago gona le moo di felelago gona.
- Sephetho seo se laolwa ke sererwa, le gore
- Sererwa se lemoša mmadi ditiragalokgolo le moanegwathwadi.

Go ka rungwa ka gore diteng ke ditaba tšeo mongwadi a rego ge a thoma go ngwala sengwalo, a hwetša di le gona, gomme tšona di kgokaganywa ke sererwa gore e be taba e tee, ka go realo go ka se bolelwe ka diteng gwa tlogelwa sererwa ka ge se le bohlokwa.

1.5.2 Thulaganyo ya sengwalo

Ge go hlalošwa thulaganyo go ka thwe ke ge mongwadi a beakanya ditiragalo tša ditaba tšeo di lego gona ka go di nepiša le tšeo di diregago bophelong. Ke ka fao Yelland le ba bangwe (1950:136) ba hlalošago thulaganyo ka go re:

Plot is the framework of a story, or the conscious arrangement of its events.

BoYelland ba gatelela gore ke motheo wa peakanyo ya ditaba. Ke ka fao Serudu (1989:48) a tiišetšago taba ye ya ka godimo ka go re:

Thulaganyo ke freime goba motheo wo go wona mongwadi a hlamago taba ya gagwe godimo ga wona.

Dietrich le Richard (1936:127) le Mojalefa (1995:16) ba re ditaba tšeo tša thulaganyo di na le tatelano yeo e lebanego le ge mongwadi a ikgethela ditaba le ditiragalo tšeo a ratago go ngwala ka tšona.

Thokoane (1992:14) le Serudu (1989:48) bona ba tlaleletša ka gore thulaganyo e kgaotšwe ka diripa tše tharo, e lego matseno, bogare le morumo. Malebana le dikarolo tšeo tše tharo, Groenewald (1993:18) yena o fapana le boThokoane ka go re go na le dikarolo tše nne tša thulaganyo, e lego kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto.

Groenewald (1993:14) le Mojalefa (1995:16) bona ba ruma ka go re thulaganyo ke mokgwa wo mongwadi a šomišago ditaba tša diteng gore maikemišetšo goba tebanyo ya gagwe e tle e bonagale. Tebanyo yeo e bitšwa moko wa ditaba.

- **Moko wa ditaba**

Serudu (1989:33) ge a hlaloša moko wa ditaba o re ke kgwekgwe goba tabakgolo ya padi goba papadi yeo e tšweleditšwego ka boripana. Mojalefa (1995:27) yena o nepiša kgopolo ye ka go re:

Moko wa ditaba ke ge mongwadi a hlaloša kgopolo goba tebelelo ya gagwe, ka gona moko wa ditaba ke maikemišetšo goba thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi ge a tlo ngwala sengwalo. Ka go realo moko wa ditaba ke motheo wa sengwalo sa mongwadi ofe kapa ofe.

Mojalefa o gatelela taba ya kgopolo ya mongwadi mabapi le seo a tlogo ngwala sengwalo sa gagwe ka sona. Groenewald (1993:14) o tiiša taba ya Mojalefa ka go bontšha phapano ya moko wa ditaba le sererwa. Phapano yeo e ka sebopego se:

• Moko wa ditaba	Sererwa
- O lebane le letlalo la thulaganyo	Se lebane le letlalo la diteng.
- O tlemaganya dithekniki gore	Se tlemaganya ditaba tša

di lebane	Diteng gore di be kgopana.
-Ke tabakgolo yeo e laolago	Ke kakaretšo ya mafelelo
-thulaganyo ya ditaba gore e	Ya ditaba tša diteng
be sengwalo	

Bjalo ka ge bohlokwa bja sererwa bo šetše bo filwe, go tla hlalošwabo hlokwa bja moko wa ditaba.

- **Bohlokwa bja moko wa ditaba**

Go ya ka Groenewald (1993:4) moko wa ditaba o bohlokwa ka ge o tlemaganya ditaba tša thulaganyo gore di be kgopana ebile gape o swaraganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

Ge go rungwa go ka thwe, thulaganyo ke ge mongwadi a hlopha ditaba tšeo a di kwelego goba a di bonego ka tatelano ye e itšego. Seo se hlalošwago ke gore ge go rulaganywa, go hlokomelwa moko wa ditaba, e lego seo se tlemaganyago ditaba tša thulaganyo le go swaraganya dithekniki gore di lebane. Ka go realo, ditaba tša sengwalo di rulaganywa di theilwe godimo ga dikokwane tša thulaganyo, e lego kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto tšeo di tlogo ahlaahlwa ka botlalo dikgaolong tše di latelago tša nyakišišo ye.

1.5.3 Mongwalelo wa sengwalo

Mongwalelo ke letlalo la boraro, e lego la mafelelo la sengwalo. Nyakišišong ye mongwalelo o tla hlalošwa ka boripana fela, ka gobane o ka se nyakišišwe. Bohlokwa bja go o hlaloša bo lebane le gore ke karolo ya sebopego sa sengwalo.

Ge a hlaloša kgopolo ye ya mongwalelo, Serudu (1989:33) o re ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago dikgopolo tša gagwe ka gona. O dira bjalo ka go kgetha mantšu le go a beakanya ka mafoko a a tanyago mmadi, a a nago le mošito.

Strunk (1959:53) yena o hlaloša mongwalelo ka go re:

Style is an increment in writing. By style we do not mean the sound his words made on paper. Every writer by the way he uses the language that reveals something of his spirit, his habits, his capacities and his bias.

Strunk o gatelela gore mongwadi yo mongwe le yo mongwe o šomiša polelo go tšweletša maikutlo. Mohlala (1994:26) le Lekganyane (1997:14) ba gatelela seo Strunk a se boletšego ka gore tirišo ya polelo e tšweletša maikutlo le ge e le khuduego. Kerkhoff (1962:16) o bolela ge mongwalelo o na le dielemente tšeo di bopago polelo. Polelo yeo e dirišwa le go kgokagantšhwa ke moko wa ditaba. Yona taba yeo e bewa pele ga mmadi gore a e lemoge ge a bala.

Seo se hlalošwago mo ke gore ge go sekasekwa mongwalelo go swanetše go hlokomelwa tirišo ya polelo ge e tšweletša maikutlo le khuduego, fela nyakišišong ye mongwalelo ga o sekasekwe.

1.6 TLHALOŠO YA KANEGELOTSEKA

Ge go tsinkelwa kanegelotseka go swanetše go hlalošwa kgopolo yeo ya botseka gomme ka morago go tlo hlokomelwa mehuta ya dikanegelotseka. Bontši bja banyakišiši ba hlaloša kgopolo yeo ka gore ke sephiri le go utolla sephiri. Tlhalošo yeo e na le mathata. Mathata ao šea: Go na le

dikanegelotseka tše di se nago sephiri le go utolla sephiri. Ke ka fao Narcejac (1958:1660) a hlalošago taba yeo ka go re:

*Le roman policier est un recit où le raisonnement
créel'effroi qu'il est chargé d'apaiser.*

Seo a se tiišago ke gore letšhogo le lebane le sephiri mola go homotša go lebane le go utolla sephiri.

1.6.1 Mehuta ya dikanegelotseka

Ge Mahapa (1997:5) a hlaloša kgopolo yeo o re polelong yeo go tlo latelwa lenaneo le le latelago: karoganyo ya Boileau le Narcejac, bofokodi bja karoganyo le karoganyo ya Groenewald. Boileau-Narcejac (1964) le Thomas Narcejac (1958) ba aroganya dikanegelotseka ka mehuta ye e latelago: *detective* kanegelotseka ya letseka, *policier* kanegelotseka ya lephodisa, *problem* kanegelotseka ya mathata, *noir* kanegelotseka ye šoro, *bourreau*, kanegelotseka ya mmolai/phišegelo/sefegabatho, *victime* kanegelotseka ya magobošwa, *cruel* kanegelotseka ye šoro, *suspense* kanegelotseka ya ngangego le *thriller* kanegelotseka ya go boifiša/poifo.

Seo se lemogwago ka karoganyo ya basekaseki ba ke gore ba hlakahlakanya ditaba tša bona. Groenewald (1993:30) o re karoganyo ye e dirilwe ge go hlokomedišwa dielemente tše di latelago:

- (a) Dielemente tše di itšego tša kanegelotseka, bjalo ka letseka, mogobošwa le sefegabatho (*detective, victime, bourreau*)
- (b) Thulaganyo, bjalo ka poifo (*suspense, thriller*) le ya mararane (*problem*)
- (c) Diteng, bjalo ka ya bošoro (*cruel*)

Dikokwane tše bohlokwa tša karoganyo yeo di swanetše go lebane le dielemente tseo di fapantšhago kanegelotseka le mehuta ye mengwe ya dikanegelotseka, bjalo ka elemente ya monyakišiši le letseka bjalo ka ge di lebane le kanegelotseka ya *Nka se lebale* (1972), mosenyi/mmolai o lebane le kanegelotseka ya *Tšhipu e rile ke lebelo* (1983), mogobošwa/mmolawa o lebane le kanegelotseka ya *Makhura a lefehlo* (1991), bohlatse bjo bo utollago nyepo bo lebane le kanegelotseka ya *Lenong la Gauta* (1982), mola nyakišišo, go utolla nyepo yona e lebane le kanegelotseka ya *Nnete fela* (1994).

1.7 TSHEPEDIŠO YA DITABA

Kgaolo ye, mo matsenong a yona go gateletšwe bohlokwa bja Bopape. Ka tsela yeo maikemišetšo a tšweleditšwe ka go a lebanya le sebopego sa sengwalo sa *Lenong la Gauta* ka botlalo, ka gobane go lemogilwe gore basekaseki ba bangwe ba se ba nyakišiša paditseka ye ka botlalo. Go tšweleditšwe mekgwa ye mebedi ya tshekatsheko, e lego mokgwa wa go hlaloša le wa go hlatholla. Godimo ga moo, go hlatholotšwe taetšonyakišišo ye e nyalelanego le nyakišišo ye, e lego ya naratholotši.

Mo kgaolong ya bobedi go yo hlalošwa diteng ka go latela lenaneo la (a) kakaretšo ya ditiragalo tša *Lenong la Gauta*, (b) tlhalošo ya dielemente tša diteng tša padi ye le (c) tirišo ya dielemente tša diteng tša paditseka ye.

Kgaolong ya boraro go yo tsinkelwa thulaganyo ge e lebane le (a) mabaka a thulaganyo ya ditaba, (b) moko wa ditaba, (c) moakanyetšo, (d) thaetlele le (e) dikokwane tša thulaganyo.

Go kgaolo ya bone gona go hlatholotšwe thulaganyo ge e nepiša semelo sa baanegwa.

Kgaolo ya bohloko go yo hlalošwa thulaganyo, ka go e nepiša le ditiragalo.

Go yo rungwa dikgaolo tšeo, mo kgaolong ya boselela, ka go di akaretša.

Go ka akaretšwa ka gore kgopolo ye ya paditseka e hlalošitšwe ke boBoileau ka go gatelela karoganyo ya dikanegelotseka. Groenewald (1993:30) o tšweletša bofokodi bja bona bja go hlokomela dielemente tše di itšeng tša kanegelotseka. Groenewald o tšweletša bofokodi bja bona bja go hlokomela dielemente tše di itšeng tša kanegelotseka. Groenewald o nepiša taba ye ya karoganyo ya kanegelotseka ka go bolela dikokwane tše bohlokwa tšeo di lebanego le dielemente tšeo di fapantšhago kanegelotseka le mehuta ye mengwe ya dikanegelo. Ka go realo, nyakišišo ya *Lenong la Gauta* e lebane le bohlatse bja go utolla nyepo.

KGAOLO YA BOBEDI

2.1 DITENG

2.2 MATSENO

Mo kgaolong ye, tshepedišo e ya go latela lenaneo le le latelago: Mo kगतong ya mathomo go yo akaretšwa diteng tša paditseka ya *Lenong la Gauta*, gore maikemišetšo a nyakišišo a tle a lemogwe ka botlalo. Kगतong ya bobedi go yo ahlaahlwa diteng.

Diteng di hlalošitšwe bjalo ka ditaba ka botšona, di na le dielemente tše nne tše di tlogo ahlaahlwa mo kgaolong ye, e lego:

- (i) Baanegwa
- (ii) Ditiragalo
- (iii) Nako
- (iv) Felo

2.3 KAKARETŠO YA DITENG TŠA LENONG LA GAUTA.

Bjale go ilo akaretšwa diteng tša paditseka ya *Lenong la Gauta* ka maikemišetšo a go hlahla mmadi gore a lemoge ditaba tše di yago go sekasekwa.

Ge go balwa *Lenong la Gauta* go bolelwa ka Morena Matsobane Maoka yo a nyetšego Mmatšhego go ba mosadi wa bobedi ka morago ga lehu la mosadi wa gagwe wa pele. Ba be ba agile Soweto, Johannesburg. Matsobane o ile a rulaganya le Nakedi le Thabo go utswa phetha ya *Lenong la Gauta* le

dipalamonwana tše tharo tša taamane. Nakedi yena o be a dula le Brenda le ge ba be ba sa nyalana semmušo.

Ge boNakedi ba seno swarwa, Brenda o ile a boela gae Seshego. Yena o fihlile gona a nyalwa ke Nnono Molaba. Morena Matsobane o ile a hlokofala kgolegong gomme seo sa dira gore Mmatšhego le yena a yo dula Seshego, Pietersburg. Mmatšhego o ile a nyalwa ke Nkwe Maleka gomme ba bula kgwebo ya go bitšwa ka la Maleka Service Centre. Nnono Molaba ya ba mookamedi wa kgwebo yeo.

Nakedi le Thabo ba rile go lokollwa kgolegong, ba thoma go nyakana le Brenda le Mmatšhego le lehumo la bona. Ba lekile go ngwalela Mmatšhego mangwalo a mantši ao a hlokilego diphetolo. Bobedi ba akantše go ya Pietersburg go yo tsoma lehumo la bona. Ka thušo ya Mohlatlego le Sina baithuti yunibesithing ya Leboa ba kopane le Brenda. Brenda o ba holofeditše go ba thuša go hwetša *Lenong la Gauta*.

Brenda o rile go lemoga gore tumo ya gagwe ya *Lenong la Gauta* le maano a gagwe a a folotša, a tšea sephetho sa go bolaya Mmatšhego gabohloko. Polao ye ya Mmatšhego e bile lerumo pelong ya Morena Maleka, gomme yena a kgopela Nnono Molaba gore a nyakišiše ka polao yeo ka sephiring. Morena Maleka o dirile bjalo ka ge a be a sa tshepe nyakišišo yeo e ka dirwago ke maphodisa.

Nnono o amogetše kgopelo yeo le ge e le gore Brenda, mosadi wa gagwe a be a ganana kudukudu le yona. Fela nyakišišong ya gagwe Nnono o lemogile gore Brenda ke yena mmolai wa Mmatšhego, seo se ile sa mo nyamiša kudu, ebile a se se dumele. Ge Brenda a seno bona gore o lemogilwe go ba mmolai wa Mmatšhego, a leka go tšhaba, gomme a ipolaya ka kotsi ya sefatanaga, ka ge a be a šetšwe morago ke maphodisa le Nnono Molaba.

2.4 TLHALOŠO YA DIELEMENTE TŠA DITENG TŠA *LENONG LA GAUTA*.

2.4.1 Baanegwa

Baanegwa ke elemente ya mathomo ya diteng. Ge a tšwetša pele kgopolo ye, Serudu (1989:31) o re:

Moanegwa ke motho yoo a dirišwago ke mongwadi mo kanegelongkopana goba pading ya gagwe. Ke seakanywa sa mongwadi seo se nago le boitshwaro, maikutlo, “bomotho”, tšeo di tšweletšwago ka poledišano le tiro. Moanegwa ga se motho wa nama le madi, eupša ke kemedi ya motho tsoko yo a phelago goba yo a ka phelago.

Ge a tlaleletša taba ya gore baanegwa ke batho Mojalefa (1995:23) o re ke batho ba sengwalo, le ge e le gore le dilo (kgomo, mpša, tau, bjalobjalo) e ka ba baanegwa. Ge a tšwela pele o re go kaone gore ba bitšwe baraloki go phala gore ke batho, ka gobane ge go bolelwa ka baraloki go bolelwa le ka dilo empa e sego batho fela. Baanegwa bao ba laolwa ke sererwa, ke gore go ya ka Mojalefa (1995:20) sererwa se lemoša mmadi moanegwagolo.

Magapa (1997:27) yena o hlopha baanegwa bao ka magoro a mabedi, e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Seo e lego se bohlokwa mo kgaolong ye ke gore baanegwa ke bao ba dirago ditaba goba ba diregelwago ke ditaba tšeo. Gomme bona ke batho ba sengwalo. Bjale ka ge kgopolo ye ya baanegwa e šetše e hlalošitšwe, gona go yo lekolwa elemente ya ditiragalo.

2.4.2 Ditiragalo

Elemente ya bobedi ya diteng ke ditiragalo. Groenewald (1993:9) ge a hlaloša kgopolo ye ya ditiragalo o re:

Tiragalo ke seo moanegwa a se dirago goba seo se mo diragalelago / welago. Ke ge ditaba di fetoga. Ditiragalo tšeo di a latelana.

Ge a tlaleletša polelo ya Groenewald, Mojalefa (1995:21) o re ditiragalo ke dilo tšohle tšeo di diragalelago baanegwa le mabaka ao ba ikhwetšago ba le go ona. Mongwadi wa sengwalo se se itšego o phetha mo ditaba di thomago le mo di felago gona.

Ditiragalo tšeo tša diteng di tlo lemogwa ge di latelana gomme ditiragalo tšeo di kgethologanywa ka lebaka la gore di a fetoga. Phetogo yeo e lebane le ditiragalo le moanegwagolo. Se bohlokwa se se gatelelwago ka elemente ye ke seemo sa tatelano ya ditiragalo.

Bjale go yo hlokomelwa elemente ya boraro, e lego nako.

2.4.3 Nako

Nako ke elemente ya boraro ya diteng. Marggraff (1994:63) ge a e hlaloša o re:

The time of the story relates to the time which is occupied by the events (narratological time) and the epoch period

in which the events take place (historical time).

Marggraff o gatelela gore nako ya sengwalo e ka mafapa a mabedi, e lego nako ya kanegelo le nako ya histori (nako ya diteng). Mojalefa (1993:26) o oketša ditaba tšeo tša nako ka gore ke lebaka leo ditiragalo di diregago go lona, ka go latelana go tloga nakong ya go feta, go fetela nakong ya bjale, go tsenela nakong ye e tlogo.

Ditiragalo tšeo tša diteng di latelana go ya ka mabaka, bjalo ka metsotso, iri ka moka, kgwedi, ngwaga, bjalobjalo. Ka gona ge go sekasekwa *Lenong la Gauta* go tlo hlokomelwa kgopolo ye ya nako go ya ka Groenewald le Mojalefa.

2.4.4 Felo

Felo ke elemente ya bone, e lego yona ya mafelelo ya diteng. Ke fao baanegwa ba phelago gona le moo ditiragalo tša sengwalo di diregago gona. Ke ka fao Marggraff (1994:64) a rego:

Place is considered to be the physical spot at which events take place, and at which characters are positioned.

Ge a tiiša le go tlaleletša seo, Mojalefa (1995:26) o re mafelo ke ao a laetšago histori. Go paditseka ya *Lenong la Gauta* ke mafelo a go swana le Johannesburg, Pietersburg, Mankweng, Seshego le Soweto.

2.4.5 Kakaretšo

Dielemente tše nne tše tša diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo di hlalošitšwe ka botlalo, bjale go yo sekasekwa dielemente tše tša diteng ge di lebane le paditseka ya *Lenong la Gauta*.

Se bohlokwa mabapi le dielemente tše nne tše, ke gore ka moka ga tšona, di laolwa ke sererwa. Baanegwa ke batho le dilo tše e sego batho, di ka dirago mediro yeo ka setlwaedi e dirwago ke batho. Sererwa se laola ditiragalo le go di kgokaganya gore e be ngatana e tee. Mohola wo mogolo wa nako ke go ela mabaka go swana le motsotso, kgwedi, bjalobjalo, gomme felo ke moo baraloki ba phelago ebile ba diragelelwago ke ditiragalo gona. Ditiragalo le tšona ke elemente ye bohlokwa ya diteng.

2.5 TIRIŠO YA DIELEMENTE TŠA DITENG TŠA LENONG LA GAUTA.

2.5.1 Baanegwa

Dielemente tše nne tša diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo, di hlalošitšwe, Mojalefa (1995:6) o re baanegwa ba ka arolwa ka magoro a mabedi gore go tle go kgonwe go lemogwa kamano ya bona. Magoro ao ke baanegwagolo le baanegwanyane.

Ge go yo sekasekwa baanegwa, go tlo hlalošwa kamano gare ga baanegwa ba bagolo, e lego mongangiši le mongangišwa. Kamano yeo ya bona ke bongangiši le bongangišwa.

- **Mongangišwa**

Ge a hlaloša kgopolo ye, Mojalefa (1996:6) o re ke moanegwa yo mogolo, yo a lebanego le go loka. Yena o ganetšwa go tšwetša pele dikganyogo tša gagwe tša go loka ke mongangiši.

Nnono ke moanegwa yo mogolo yo a ngangišetšwago go loka ga gagwe. Botseka bja gagwe bo lebane le go loka, eupša o thibelwa ke mongangiši ka lebaka la gore e le mmolai. Yena o rata go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe a go loka ka gobane a nyaka go hwetša mmolai wa Mmatšhego.

- **Mongangiši**

Go ya ka Mojalefa (1996:6) mongangiši ke moanegwa yo mogolo yoo a lebanego le go se loke ka gobane o phegišana le moanegwa yoo babadi ba mo ratago. Ke gore o ngangišana le ditiro tše botse tša mongangišwa.

Brenda ke moanegwa yo go ka thwego ke mongangiši, gape ga a rate go lemogwa go ba mmolai wa Mmatšhego. Yena o phegišana le morero wa Nnono ka go rata go mo thibela gore a se nyakišiše mmolai wa Mmatšhego. Le ge a bona taba ya Nnono gore ke ye botse, yena o ngangišana le yona gore e se ke ya tšwela pele gobane e le yena mmolai wa Mmatšhego.

Baanegwa bao ba bagolo, ba amantšhwa ke sererwa seo, e lego molato wa polao wago hlolwa ke Brenda. Mo go *Lenong la Gauta* mongangišwa ke Nnono Molaba mola mongangiši e le Brenda. Nnono o emela go loka gomme Brenda o emela go se loke.

* **Kamano ya baanegwagolo le baanegwanyane**

** **Kamano**

Ge a hlaloša kgopolo ye Serudu (1989:25) o re kamano / tswalano mo dingwalong ke lereo leo le šupago kgokagano gare ga ditaba, ditiragalo goba mantšu le ge e le baanegwa mo mangwalong. Gape e ka ba kamano gare ga ditematheto goba methalotheto, bjalo bjalo. Lebaka (1999:23) o katološa kgopolo yeo ka gore ge baanegwa ba diteng ba tšwelela sengwalong, ba ka arolwa ka magoro gore go tle go kgone go lemoga ka fao ba amanago ka gona. O tšwela pele gore kamano gare ga baanegwa bao e ka hlalošwa bjalo ka setswalle, e lego tsela yeo batho ba tswalanago ka yona. Mojalefa (1995:6) o tlaleletša taba yeo ka gore baanegwa ba na le mokgwa woo ba amanago ka gona, ge ba thušana mo sengwalong, gomme kamano yeo e laolwa ke sererwa. Kamano yeo e arotšwe ka dihlopha tše pedi gore e bonale.

** **Baanegwagolo**

Lekganyane (1997:23) o hlaloša kgopolo ye ka gore baanegwa bao ke mongangiši le mongangišwa. Ge a tlaleletša seo, Thobakgale (1996:36) o šupa gore baanegwa ba bagolo ba na le kamano. Kamano e lebane le bongangiši le bongangišwa. Bona ba lebane le go loka le go sa loke.

** **Baanegwanyane**

Baanegwanyane ke baanegwa bao ba šomišwago ke mongwadi go tlaleletša baanegwagolo. Bona gantši ke bathuši le bahlohleletši. Serudu (1989:32) o katološa kgopolo ye ka gore moanegwanyane ("*minor character*") ke moanegwa yoo a kgathago tema ye nnyane mo pukung. O thuša go bonatša ditiro tša mogale goba mogaleadi.

A ka tšwelela mo le mola goba a tlogelwa pele taba e fihla mafelelong.

Ge go hlalošwa kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane go tlo šomišwa lenaneo la Groenewald (1993:11) le Mojalefa (1997:19) e lego la:

- tebanyo
- bokgontšhi
- bothuši
- boganetši
- bothušegi

Pele go tlo hlalošwa kgopolo ye nngwe le ye nngwe ya lenaneo la ka godimo, gomme tlhalošo yeo ya tlaleletšwa ka kamano ya baanegwa go ya ka paditseka ya *Lenong la Gauta*.

**** Tebanyo**

Ge a hlaloša kgopolo ye, Mojalefa (1995:7) o re:

Go šupša gore baanegwa ba babedi ba diteng, e lego mongangišwa le mongangiši, ba a lebanywa. Gona tebanyong yeo, mongangiši o kgahlanong le maikemišetšo a mongangišwa.

Se bohlokwa mo tabeng ye ke tebanyo, e lego maikemišetšo / phegelelo ya moanegwa. Go *Lenong la Gauta*, tebanyo ya Brenda ke lehumo / go ikhumiša. Taba ye e tiišetšwa ke ditiro tša gagwe tša go bolaya Mmatšhego gore a tšee mahumo e be a gagwe.

**** Bokgontšhi**

Bokgontšhi ke selo seo se šušumetšago goba se kgontšhago moanegwa gore a fihlelele maikemišetšo a gagwe. Ke ka fao Magapa (1997:28) a hlalošago kgopolo ya bokgontšhi ka go re:

Ke seo se kgontšhago goba se hlohleletšago mongangišwa go phegelela seo e lego nepo goba tebanyo ya gagwe. Bokgontšhi bo lebane le senaganwa (lerato, lehloyo, bobbe, bogale, bjalobjalo).

Se se gatelelwago mo ke senaganwa, e lego kgopolo ya motho.

Go paditseka ya *Lenong la Gauta*, Brenda Maleka o na le lehloyo go Mmatšhego. O bolaya Mmatšhego gore a mo hule lerwa / lehumo la gagwe. Brenda o na le megabaru ya go ikhumiša. O šomišitše boradia go bolaya Mmatšhego. Ga se a rate gore Nnono a tsebe ka ga maikemišetšo a gagwe a mabe. Mmatšhego o be a humile ka lehumo leo a le tlogeletšwego ke monna wa gagwe. Ke ka baka la lehufa, mona le megabaru tšeo di hlohleleditšego Brenda gore a bolaye Mmatšhego a tle a hume ka *Lenong la Gauta*.

**** Bothuši**

Bothuši ke se sengwe le se sengwe seo se thušago mongangišwa maikemišetšong a gagwe. Ge a tlaleletša tlhalošo ya kgopolo yeo, Mojalefa (1997:4) o re bothuši ga bo lebane le senaganwa, eupša dilo tšeo di ka bonwago ka mahlo, bjalo ka moanegwa yo mongwe le yo mongwe, sefatanaga, puku, bjalobjalo.

Se bohlokwa se se gatelelwago mo go bothuši ke gore bo ka lebana le senaganwa, motho goba selo, goba ka moka ga tšona. Go laolwa ke gore kanegelo e hlamilwe bjang. Go realo go ra gore bothuši bo nepiša dilo tše tharo. Seo se šupa gore sengwalo se ka ba le se tee, tše pedi goba boraro bja tšona ka moka.

Go paditseka ya *Lenong la Gauta*, Brenda Maleka o thušitšwe ke boikaketši le boradia bjo a na lego le bjona. Brenda o be a phela le Nnono, e le baratani, gomme a sa mmošše bobbe bjo a na lego le bjona. Nnono le Brenda bjalo ka baratani, ba be ba swanetše go ntšhana sa inong, fela gwa se be bjalo. Brenda ga se a bontšha Nnono se se bego se le monaganong wa gagwe. Brenda o bolaya Mmatšhego gore a tle a ikhumiše ka lehumo la gagwe.

Ka lehlakoreng le lengwe, go ka thwe, Brenda o thušwa ke sefatanaga / kolo. O kgona go sepela ka sefatanaga sa gagwe go yo hula le go bolaya Mmatšhego e sa le bošego. Gape Brenda o thušitšwe ke Nakedi gore Mmatšhego ke yena a swerego lehumo la *Lenong la Gauta*, ka go realo Brenda o logile maano a go mo amoga *Lenong la Gauta*, e lego palamonwana le pheta.

**** Boganetši**

Boganetši bo lebane le selo seo se ganetšago mongangišwa go phethagatša morero wa gagwe. Ge a hlaloša kgopolo ye, Magapa (1997:28) o dio re ke se sengwe le se sengwe seo mongangišwa a thulanago le sona. Ka go realo, pelo, letswalo (senaganwa) goba moanegwa yo mongwe a ka ganetša mongangiši goba mongangišwa dinepong tša gagwe.

Bjalo ka bathuši, boganetši le bjona bo ka arolwa ka senaganwa, motho goba selo. Se bohlokwa seo se gatelelwago mo go boganetši ke thulano.

Go paditseka ya *Lenong la Gauta*, Nnono o thulana le Brenda ka gobane Brenda o ganana le taba ya gore Nnono a nyakišiše ka mmolai wa Mmatšhego. Brenda o re:

Go mpoša gona o mpoditše, eupša ga ke kwane
le taba yeo le gatee. Modiro wo mobjalo ga ke
rate ge o ka o dira, gomme o ka se ke. (Letl.76).

Thulano ye nngwe e bonala ge maphodisa a ganetša Nnono go tsenatsena merero yeo e sego ya gagwe. Mna Maroga wa lephodisa o re:

O gopola gore o selwana mang ge o itebeletše?
mošaa, o na le mahlajana gomme a tla go lahla... o
ntšhe nkonyana ye ya gago ya matšhila mo
ditabeng tša maphodisa. Sepela! (Letl.112).

**** Bothušegi**

Ge go bolelwa ka bothušegi, go šupša go thušega ga moanegwa yoo e lego gore mafelelong o a atlega. Ge a hlaloša kgopolo ye, Mojalefa (1995:7) o re bothušegi bo lebane le mongangišwa goba mongangiši yoo mafelelong a atlegago. Se bohlokwa se se gatelelwago mo kgopolong ye ke katlego mafelelong a ditaba.

Go paditseka ya *Lenong la Gauta*, Nnono o nyakišiša ka ga Mmatšhego, o ikhwetša a le motseng wa Seshego. Ge a boledišana le Mpho ka lenong la gauta, seo se mo dira motho yo a thabilego a tletšego tshepo. Mo nyakišišong ya gagwe, Nnono ga a tshepe seo, gomme o hloka le mantšu a go bolela. Nnono o re:

Ke rile ge ke gopola, ka nyako idibala ka letšhogo
le tlalelo, lentšu le gana go tšwa. (Letl.165).

Nnono o hweditše bohlatse bjo bo tletšego gore Brenda ke yena mmolai wa
Mmatšhego. Nnono o kgonthišiša taba ye ka go bolela mantšu a:

Brenda, ke nnete gore ke wena o mmolailego? O
mmolaile ka wona mokgwa woo? Brenda... wena!
(Letl.167).

**** Kakaretšo**

Go šetše go hlalošitšwe dikgopolo tšeo, e lego baanegwagolo le
baanegwanyane le kamano gare ga bona. Go lebeletšwe gape le lenaneo la
kamano, e lego tebanyo, bokgantšhi, bothuši, boganetši le bothušegi. Bjale
dikgopolo tšeo di yo šomišwa ge go yo sekasekwa paditseka ya *Lenong la
Gauta*.

2.5.2 Ditiragalo

Kgopolo ye ya ditiragalo e šetše e lekotšwe mo kgaolong ya pele ge go be go
hlalošwa dielemente tša diteng, fela se sengwe se bohlokwa seo se lebanego le
ditiragalo ke gore di na le mehuta ye e itšego. Marggraff (1994:62) le
Thobakgale (1996:47) ba re go na le mehuta ye meraro ya ditiragalo. Tšona di
bitšwa ditiragalotshwanelo, ditiragalotebanyo le ditiragalotlaleletšo. Ditiragalo
tše di bohlokwa ka ge e le tšona tše di bopago kanegelo. Tšona ditiragalo tše di
tlemaganywa ke sererwa gore e be ngatana e tee.

Mojalefa (1997:35) yena o arola ditiragalo tšeo ka magoro a mabedi, e lego (a)
legoro le legolo la ditiragalo, le (b) legoro le lennyane la ditiragalo. Ka gona

nyakišišo ye e yo fapana le yeo ya Thobakgale ka gobane ditiragalo di yo sekasekwa ge di lebane le magoro a mabedi a ditiragalo go ya ka Mojalefa.

2.5.2.1 Legoro le legolo la ditiragalo

Legoro le le nepiša ditiragalotshwanelo. Pele ga ge go ka hlalošwa kgopolo ye go tlo hlokomelwa sererwa sa *Lenong la Gauta*; e lego botseka. Padi ye e nepiša ditaba tše tharo, e lego (a) bosenyi, (b) nyakišišo le (c) kotlo.

- **Ditiragalotshwanelo**

Ge a hlaloša kgopolo ye, Mojalefa (1997:35) o re ke ditiragalo tše di swanetšego go ba gona kanegelong, gomme o tšwela pele ka go re kanegelo ye nngwe le ye nngwe e theilwe ka mohuta wo wa ditiragalo. Mojalefa (1995:4) o tliša kgopolo ye ya ditiragalotshwanelo ka gore ke tiragalo yeo gantši e bago le ditiragalo tše tharo, e lego (a) tiragalotshwanelo ya mathomo, (b) tiragalotshwanelo ya gare le (c) tiragalotshwanelo ya mafelelo. Gomme o ruma ka go re ditiragalo tše tharo tše di laolwa ke sererwa. Ke gore taolo ya sererwa legorong le e na le maatla a magolo kudu.

Bjale go yo lekolwa ditiragalo tše mo paditsekeng ya *Lenong la Gauta*.

- (a) Tiragalotshwanelo ya mathomo: **bosenyi**, e lego polao ya Mmatšhego.
- (b) Tiragalotshwanelo ya gare: **nyakišišo**, e lego leraganyana leo le gomaretšego maotwaneng a mmotoro wa Brenda, le mengwapo mmeleng wa Brenda.
- (c) Tiragalotshwanelo ya mafelelo: **kotlo**, e lego Brenda a swarwa le gore Brenda o hlokofala kotsing ya sefatanaga ge a leka go tšhaba.

2.5.2.2 Legoro le lennyane la ditiragalo.

Go ya ka Mojalefa (1997:36) legoro le le bopilwe ka mehuta ye mebedi ya ditiragalo, e lego (a) tiragalotebanyo, le (b) tiragalotlaleletšo.

- **Tiragalotebanyo**

Ge a hlaloša kgopolo ye, Mojalefa (1997:36) o re mohuta wo ke wa ditiragalo tše nnyane tša go bopa ditiragalotshwanelo. Mosekaseki yo o tšwela pele mo letlakaleng la 37 ka gore ditiragalo tše tšona di laolwa ke sererwa gammogo le dielemente tša diteng, e lego ditiragalo, baanegwa, nako le felo. Yena o ruma ka gore taolo ya sererwa ga e na maatla go swana le ya legoro la ditiragalotshwanelo.

Bjale go yo šomišwa mohlala wo o latelago go laetša gore tiragalotebanyo e laolwa ke dielemente ka moka tša diteng, mohlala wa tiragalo go tšwa go *Lenong la Gauta* šo:

Brenda o bolaya Mmatšhego. (Letl.25).

(i) Ke efe tiragalo yeo e dirwago?	Go bolaya
(ii) Tiragalo yeo e dirwa ke mang?	Brenda
(iii) Tiragalo yeo e dirwa kae?	Lapeng la Mma Maleka
(iv) Tiragalo yeo e dirwa ka nako mang?	Bošego.

Ka dipotšišo tše di botšišitšwego ka godimo, go tlo lemogwa gore di thuša gore go lemogwe taolo ya dielemente tša diteng mabapi le tiragalotebanyo. Nyakišišo ye e yo lekola ditiragalotebanyo tša ditiragalotshwanelo ya mathomo, e lego **bosenyi**, ya gare, e lego **nyakišišo** le ya mafelelo, e lego **kotlo**.

Bjale go yo kgethwa ditiragalotebanyo di se kae fela go legorwana le lengwe le lengwe, tšeo di bopago tiragalotshwanelo ya mathomo, e lego ya gare le ya mafelelo, ka gobane nyakišišo ye ga e nepiše ditiragalo ka moka tša paditseka ya *Lenong la Gauta*.

- **Tiragalotshwanelo ya mathomo**

Thobakgale (1996:56) o re ke matseno a kanegelo. Go ka thwe ke tiragalo ye kgolo ya go akaretša matseno a ditaba.

Tiragalotshwanelo ya *Lenong la Gauta* ke **go hlola bosenyi / molato**.

Mmatšhego o hwetšwa ka phapošing ya gagwe ya borobalelo a hlokošetše. Go lemogwa a bolailwe, eupša mmolai wa gagwe ga a tsebje. Morena Maleka o kgopela Nnono Molaba gore a nyakišiše mmolai wa Mmatšhego.

- **Tiragalotshwanelo ya gare**

Ge a hlaloša kgopolo ye, Thobakgale (1996:53) o re ke kokwane ya gare ya kanegelo. Yona e lebane le bogare bja kanegelo. Tiragalo ye e lemogwa ka dikgakgano.

Tiragalotshwanelo ya gare ya *Lenong la gauta*: **Nyakišišo ya bosenyi**.

Nnono Molaba o dira dinyakišišo, gomme Brenda o thulana kudu le yena mabapi le nyakišišo yeo. Maphodisa le ona a ganetša Nnono go šunyašunya dinko molatong woo.

- **Tiragalotshwanelo ya mafelelo.**

Thobakgale (1996:53) o re tiragalong ye ke fao ditaba di fihlago mafelelong. Ditaba di ka felela ka kotlo, lehu, bjalobjalo. Pheletšo yeo ya ditaba e lebane le mongangiši goba mongangišwa. Mo paditsekeng ya *Lenong la Gauta* tiragalotshwanelo ya mafelelo e lebane le mongangiši, e lego Brenda.

Tiragalotshwanelo ya *Lenong la Gauta*: Kotlo ya mmolai wa Mmatšhego.

Brenda o a golegwa, a ahlolwa, gomme a hlokofala ka kotsi ya sefatanaga a leka go tšhaba. Fela o šalwa morago ke maphodisa le Nnono Molaba.

- **Tiragalotlaleletšo**

Mojalefa (1997:38) ge a hlaloša tiragalotlaleletšo o re ke tiragalo yeo e lebanego le go oketša tiragalotebanyo. O tšwela pele mo letlakaleng la 38, ka gore ke ditiragalo tšeo di oketšago kanegelo. Go laetša gore ke tša go tlaleletša, le ge di ka tlošwa ga di na mohola wo mokaalo. Se bohloka seo mosekaseki yo a se bolelago ke gore mohuta wo wa ditiragalo wona o laolwa ke dielemente tša diteng, e lego tikologo.

Nyakišišo ye e ka se ahlaahle tiragalotlaleletšo ye, ka gobane ga e na mohola. Go tlo lekolwa ditiragalotlaleletšo di se kae tša paditseka ya *Lenong la Gauta*.
Mohlala šo:

- (i) Bosenyi - Go bolawa ga Mmatšhego
- (ii) Nyakišišo - Nnono o nyakišiša mmolai wa Mmatšhego
- (iii) Kotlo - Brenda o a ahlolwa, o hlokofala kotsing ya sefatanaga

Ge go bolelwa ka ditiragalo, go nepišwa ditiragalo tša go ba le magoro a mabedi. Taolo ya sererwa malebana le magoro ao ga e swane, ke gore sererwa se na le maatla mo go legoro la ditiragalotshwanelo ge go bapetšwa le legoro la ditiragalo.

2.5.3 Nako

Nako ke elemente ya boraro ya diteng. E arotšwe ka dikarolwana tše tharo, e lego (a) nako ye e itšego, (b) nako ya ditiragalo, le (c) nako ya leago. Bjalo go yo lekolwa dikarolwana tše tharo tše ge di yo lebantšhwa le paditseka ya *Lenong la Gauta*.

2.5.3.1 Nako ye e itšego

Mojalefa (1995:8) o re nako ye e itšego ke nako ya go se be le mathomo le mafelelo, go swana le bošego, selemo, marega, bjalobjalo. Selemo ke nako ye e itšego ka gobane ga go tsebje gore se thoma ka iri efe, gomme sa felela ka efe.

Bjale go yo lekolwa mehlala yeo e lebanego le go laetša mohuta wo wa nako go tšwa go paditseka ya *Lenong la Gauta*.

(a) "O sepetše ka La boraro **mesong** ge ke sa foše. O kgopetše boikhutšo bja lebakanyana la beke go yo leta ngwako wabo kua Seshego ka ge mmagwe a sa etile." (Letl. 38).

(b) "Ga ke sa na nako ya go bapala le bašemane ba go lekana le wena. Seo o ilego go se dira **gosasa ge bo esa le ka moso** ke se: O tla tsoga gosasa wa ya mošomong wa gago wa ka mehla." (Letl. 89).

(c) "Ke rile ge ke phafoga gare ga **bošego** ka hwetša gore Mmatšhego ga a gona. Ke ile katlabega le go tšhoga kudu." (Letl. 27).

Mo mehlaleng ye e filwego ka mo godimo, ga go nnete ya gore dinako tše di boletšwego di thoma neng, tša felela neng, go swana le **mesong** mo mohlaleng wa mathomo. Ka gona mesong ga e elege, ka ge go sa tsebje iri yeo meso e thomago ya ba ya felela ka yona.

2.5.3.2 Nako ya ditiragalo

Go ya ka Mojalefa (1995: 8) nako ye ya tiragalo ke nako ya go ba le mathomo le mafelelo, bjalo ka iri, letšatši, kgwedi, ngwaga, bjalobjalo. Ge go bolelwa ka iri go a tsebja gore e thoma ka motsotso ofe ya felela ka motsotso ofe.

Bjale go yo tsopolwa mehlala yeo e laetšago mohuta wo wa nako go tšwa paditsekeng ye ya *Lenong la Gauta*.

- (i) "**Kgwedi** tše e ka bago tše diselelago morago ga ge segwera sa Nkwe le Mmatšhego se šetše se tieletše, Brenda o ile a boa gae." (Letl. 23).
- (ii) "O sepetše ka **Laboraro** mesong ge ke sa foše. O kgopetše go boikhutšo bja lebakanyana la **beke** go ya go leta ngwako wabo kua Seshego ka ge mmagwe a sa etile." (Letl.38).
- (iii) "E be e le **iri ya bošupa mantšibua** ge ke tsene ka kgoro tša motse wa Seshego, ke feditše lebakanyana ke nyaka ga boNaniki." (Letl. 56).

Mo mohlaleng wo o filwego wa mathomo, go a tsebega gore **kgwedi** e thoma ka letšatši lefe, gomme ya felela ka letšatši lefe. Go bjalo le go dinako tše dingwe tše di latelago.

2.5.3.3 Nako ya leago

Tlhalošo ya Serudu (1995:71-73) e šupa gore dikanegelo tša leago di lebane le ditiragalo tša bogologolo tšeo di bego di akaretša setšhaba ka moka se se itšego. Gape di tšweletša ditaba ka botlalo mabapi le tikologo ye e itšego yeo e fetogago le mabaka.

Ge a tiiša seo, Phala (1999:49) o re nako ya histori ke yeo e lebanego le nako ya segologolo le ya sebjalebjae. Go tlaleletša tšeo di boletšwego ke basekaseki ba, go ka thwe, mošomo wo mogolo wa nako ye ke go laola tatelano ya ditiragalo.

Bjale go yo tsopolwa mehlala e se mekae ya nako ya leago go tšwa paditsekeng ya *Lenong la Gauta*.

- (i) "Ke rile ge ke e tšwa ka heke, ka kwa nke morwalo o boima bjalo ka thaba o ewa magetleng a ka. E bile la mathomo mola ke thomago le molato wo. Ke ile ka ikhwetša ke thabile ebile ke lokologile." (Letl.180).
- (ii) "Diatla tša ka di be di roromela ka gonnyane ge ke bula mokotla wa diaparo gomme ke thoma go šanyakolla go bona gore go na le eng ka gare." (Letl.145).
- (iii) "Mo ditiragalong tša motse wo, ke mathomo go direga taba ya mohuta wo gomme ke a tseba maphodisa a tlamegile go dira lešata." (Letl. 30).

Ditiragalo tše di hlamilwego fa di amana le tša nako ya sebjalebjae, e sego ya segologolo. Mokgwa wa go nyakišiša molato ke wa sebjalebjae, ga o swane le wa segologolo wa go letša phalafala ya go bega sebatakgomo. Go šupša gape gore mokgwa wa tlhabologo ke wa sebjalebjae bjalo ka mokotla wa diaparo. Ditiro tša batho le tšona ke tša sebjalebjae, maphodisa a tlamegile go dira lešata.

2.5.4 Felo

Elemente ye ya felo le yona e šetše e hlalošitšwe mo kgaolong ya pele. Le ge go le bjalo, go ka thwe felo ke fao baanegwa ba dirago ditiragalo goña. Go ka oketšwa tlhalošo yeo ka ntlha ye nngwe ye bohlokwa ya gore elemente yeo e laola phetogo ya ditiragalo.

Mojalefa (1997:25) o bolela gore elemente ya felo e arotšwe ka dikarolwana tše pedi, e lego (a) felo le itšego le (b) felo la ditiragalo.

2.5.4.1 Lefelo le itšego

Mojalefa (1997:26) o hlaloša lefelo le itšego ka gore le ama mafelo ao mongwadi a sa a nepišego, ka ge a sa bolele maina a ona, go swana le thabeng, lešokeng, nokeng, bjalobjalo. Bohlokwa bja mafelo ao bo lemogwa ge nyakišišo e lebane le tsela yeo mongwadi a šomišago mantšu le mafoko ka yona.

Ka ge nyakišišo ye e se e lebane le mongwalelo, gona go tla fiwa mehlala ya mohuta wo wa felo fela.

- (i) "Ke ile ka tloga le Mna Maleka ka ya **motseng** wa gagwe." (Letl.11).
- (ii) "**Dithameng** tša gagwe go be go le maope a go tsenelela." (Letl.45).

- (iii) "Eng? o re ke nna mang? A botšiša a thakgoga **malaong** a bile a dula ka marago." (Letl.119).

Mafelo a a swanago le motseng, dithameng, le malaong ke mafelo ao a sa nepišego, ke ao a ukangwago ke mongwadi. Ka go realo motho a ka se tsebe ka botlalo moo ditiragalo di diragetšego gona, ka gobane mafelo a a akanywa.

2.5.4.2 Lefelo la ditiragalo.

Mafelo a ditiragalo ke ao mongwadi a a nepišago ka ge a bolela maina a ona. Ka gona, mo go *Lenong la Gauta*, go tlo tsofolwa mehlala e se mekae go bontšha mafelo a ditiragalo.

- (i) "Koloji ye nngwe e senyegile kua **Mmasealama**." (Letl.3).

- (ii) "Mmatšhego o be a dula **Gauteng**." (Letl.28).

- (iii) "Ke ile ka fihla magahlanong a tsela ya go tsena **Mankweng** le ye kgolo yeo e fetelago **Tzaneen**." (Letl.41).

Mafelo ao a boletšwego mo mehlaleng ye ke mafelo a tiholego ao mongwadi a bolelago maina a ona mo sengwalong.

Se bohlokwa se se lemogwago ka mafelo a ke gore a lebane le sererwa ka ge se laola tikologo (nako le felo)

Tikologo e akaretša mahlakore a mabedi, e lego nako le felo. Nako e šupa nako yeo ditiragalo di diregago ka yona, e lego (a) nako ye e itšego, (b) nako

ya ditiragalo le (c) nako ya leago, mola felo e le lefelo leo ditiragalo di phethagatšwago gona, e lego lefelo le le itšego le lefelo la ditiragalo.

2.5.5 Kakaretšo

Kgaolong ye go akareditšwe diteng tša paditseka ya *Lenong la Gauta*. Go tloga fao go lekotšwe tlhalošo ya dikgopolo tša letlalo la mathomo la sengwalo la diteng, bohlokwa bja sererwa le dielemente tša diteng, e lego, baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Go tsinketšwe le kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane. Taba ya bohlokwa ye e lemogilwego ke gore bothuši bja mongangišwa ke boganetši bja mongangiši, mola bothuši bja mongangiši e le boganetši bja mongangišwa.

Malebana le ditiragalo, go gateletšwe magorwana le diphapantšho tša ona gotee le ditiragalo tša go tlaleletša. Go rumilwe ka go tsinkela tikologo (nako le felo). Go gateletšwe tirišo ya nako le felo ka gore nako e šupa nako yeo ditiragalo di diregago ka yona, mola felo e le lefelo leo ditiragalo di phethagalago gona.

KGAOLO YA BORARO

Thulaganyo e ya go arolwa ka dikarolo tše tharo, e lego **Thulaganyo, Thulaganyo I le Thulaganyo II.**

3.1 THULAGANYO

3.1.1 Matseno

Go šetše go hlalošitšwe gore thulaganyo ke letlalo la bobedi la sengwalo, leo ditaba di rulaganywago ka maikemišetšo a go tšwetša pele moko wa ditaba. Dikgopolo tše bohlokwa tša thulaganyo tše di tlogo hlokomelwa mo kgaolong ye ke tše di latelago:

- (a) Mabaka a thulaganyo ya ditaba.
- (b) Moko wa ditaba / molaetša / maikemišetšo / thuto
- (c) Moakanyetšo
- (d) Thaetlele
- (e) Dikokwane tša thulaganyo

3.1.2 Mabaka a thulaganyo ya ditaba

Ge a hlaloša kgopolo ye Mojalefa (1995:10) o re mabaka a thulaganyo ya ditaba ke a mabedi, e lego:

- (a) Mongwadi o rata go tšwetša pele moko wa ditaba / molaetša / maikemišetšo / thuto.
- (b) Go goka mmadi go balela pele le pele.

O ruma ka gore thulaganyo ye botse ya ditaba e swanetše go hlohleletša mmadi gore a se nolege moko ge a bala sengwalo seo, gape e swanetše go bale maatlakgogedi.

3.1.3 Moko wa ditaba/molaetša/maikemišetšo/thuto

Baldick (1990:225) o akaretša tlhalošo ya kgopolo ye ya moko wa ditaba ka go re ke:

*... a literary work`s treatment of its subject matter
or a topic.*

Kgopolo ye ya "topic" ye e bolelwago ke Baldick mo tsopolong ya ka godimo, ke wona moko wa ditaba e sego sererwa. Serudu (1989:33) o re moko ("gist") ke kgwekgwe goba tabakgolo ya sereto goba papadi ye e tšweletšwago ka boripane sengwalong. Go tšwela pele o re ke thuto yeo mongwadi a ratago gore mmadi a e bune ge a bala sengwalo sa gagwe.

Mojalefa (1996:10) o akaretša seo se boletšwego ke Baldick le Serudu ka go re moko wa ditaba ke thuto yeo mongwadi a ratago go e ruta babadi mabapi le taba ye e itšego mo bophelong. Seo se ra gore ge mongwadi a ngwala sengwalo, o be a na le maikemišetšo goba tebanyo, yeo a ratago go e lemoša mmadi, ka fao o swanetše go hlatholla tebanyo yeo ya gagwe mabapi le taba goba tiragalo yeo a e lemogilego bophelong bja gagwe.

Yona taba yeo a e lemogilego e bitšwa sererwa, ka gona go tla lemogwa gore sererwa ga se moko wa ditaba. Dikgopolo tše pedi tše di a fapana. Groenewald (1993:16) o tšweletša phapano gare ga sererwa le moko wa ditaba ka ditsela tše pedi e lego:

(a) Sererwa se tlemaganya ditaba tša diteng gore e be kgopana e tee, mola moko wa ditaba wona o swaraganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

(b) Sererwa se dirišwa mabapi le histori goba tšona diteng tša sengwalo, mola moko wa ditaba o šomišwa ge go bolelwa ka thulaganyo.

Go ka rungwa ka gore phapano yeo e bohlokwahlokwa ka gobane dikgopolo tšeo ga di tšeelane mollo le gatee. Dingwalo di ka swana ka diteng, eupša di tlo fapana ka moko wa ditaba. Ntlha ye nngwe ye bohlokwa ke gore moko wa ditaba o laola moakanyetšo, e lego kgopolo yeo e lebanego le thulaganyo ya sengwalo, gape le go godiša maatlakgogedi.

Seo se gatelelwago ke baskaseki ba ba ka godimo ke gore moko wa ditaba o bohlokwa kudu ka ge o tlemaganya ditiragalo tša thulaganyo ka mokgwa wa tirišo ya dithekniki tše di itšego go tšwetša pele thuto ya mongwadi.

3.1.4 Dithekniki

Magapa (1997:88) le Phala (1999:78) ba re Kerkhoff (1962:16) o bolela gore thekniki ke seo se bonwago, seo se tlogo kgona go dirišwa go tšweletša seo se bolelwago, ka go diriša thekniki mongwadi o kgona go tšweletša tebanyo ya gagwe gabotse. Mojalefa (1997:17) o re Marshall McLuthan (Lazarus le Smith, (1983:289) o tiiša taba yeo ka gore ke seo mongwadi a se bolelago ka go ngwala, le ka wona mokgwa woo a se boletšego ka gona ka go se ngwala. ("the medium is the message"), mola Mark Schorer (Lazarus le Smith, 1983:288) a tšwetša kgopolo yeo pele ka go re:

*It may well become the discipline that leads
writers to discover what they have to say.*

Se se bolelwago ke basekaseki ba ke gore thekniki ke mokgwa woo o akaretšago wa go ngwala sengwalo se sengwe. Ke gore ke mokgwa wa go tswalanya phapantšho ya sengwalo le diphapantšho tše dingwe go tšwetša pele moko wa ditaba.

Go ya ka Mojalefa (1995:17-18) go na le dithekniki tšeo di lebanego le thulaganyo gammogo le tšeo di lebanego le mongwalelo. Ka go realo, o gatelela gore go na le dithekniki tšeo di nepišago thulaganyo ya ditaba le tšeo di tswalanago le polelo ya mongwadi. Nyakišišo ye ga se ya lebana le letlalo la mongwalelo, ka tsela yeo e ka se sekaseke dithekniki tša mongwalelo ka ge e itebantše le tša thulaganyo fela.

Go ruma tlhalošo ya kgopolo ye, Groenewald (1993:17) o tlaleletša ka gore thekniki ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago moko wa ditaba pele ka wona. Thekniki e na le mediro ye mebedi e lego:

- (a) Go gatelela, go godiša, go tiiša kgopolo ye e itšego.
- (b) Go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

3.1.5 Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta*

Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta* o lebane le seema se: “Le ge o ka e buela leopeng thota ntle e tlo šala” (Rakoma, 1983:155). Go yo lekolwa ka fao moko wa ditaba o laolago thulaganyo ya ditaba gore e be sengwalo.

Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta* o yo hlalošwa go ya ka fao o lebanego le sephiri. Sephiri seo se tšweletšwa ke thulanogare ga Brenda le Nnono Molaba. Taba ye e diragetšego ya polao ya Mmatšhego Maleka ke sephiri sa Brenda a nnoši. Sephiri seo se tšwelela ge Brenda a ganetša Nnono go nyakišiša mmolai wa Mmatšhego. Nnono o beelana lebaka la go kopana le Naniki ka ge a na le

tshedimošo. O tsebiša Brenda ka ga morero wo, gomme a sa lemoge gore o iphahla ka lefego. Ge a swanetše go kopana le Naniki, o hwetša Naniki a gobetše, a idibetše. Seo se mo fa maseme a go lemoga gore Brenda o tseba se sengwe ka bahlasedi ba Naniki.

Nnono o kgalengwa ka bogale ke maphodisa go šunyašunya nko mererong yeo e sego ya gagwe ya go nyakišiša ka lehu la Mmatšhego. Gape o hlaselwa ke banna bao a sa ba tsebego, ebile ba mo kgalemela go hlwa a nyakišiša ka ga polao ya Mmatšhego.

Maphodisa a naganela Nnono go ba modiri wa bošoro bjo bja go bolaya Mmatšhego le Naniki. Nnono ga a dumele gore tiragalo yeo e ka dirwa ke mosadi, fela o lemoga gore Mpho, monna wa Naniki o morago ga pheta yeo e dirilwego ka gauta. Nnono o be a rata go nyakišiša gore lenong leo le bopilwego ka gauta ke eng?

Taba ye nngwe gape e be e le gore Brenda o ile a sepela ka sefatanaga gare ga bošego, gobane mobu wa phoka o be o mometše dithaere tša koloi ya gagwe. Seo se ile sa gonontšha Nnono gore a ka no ba a uta ka tša polao ya Mmatšhego. Se bohlokwa godimo ga fao e bile mongwapo letsogong la go ja la Brenda. Mongwapo le pheta ke dika tša go utolla sephiri.

3.1.6 Moakanyetšo

Kgopolo ye ya moakanyetšo e hlalošwa ke Mojalefa (1994:63) ka gore ke motheo goba freimi yeo go ka thwego kanegelo e bopilwe godimo ga yona. Ke gore moakanyetšo ke morero goba lenaneo la patrone ya motheo wa kanegelo. Ge a thekga seo se bolelwago ke Mojalefa, Groenewald (1993:15) o re moakanyetšo ke lenaneo la dikokwane tše bohlokwa tša thulaganyo ya sengwalo, tšeo di kgontšhago moko wa ditaba gore o bonale. Mojalefa o

tšwela pele gona letlakaleng leo go fa mošomo wa moakanyetšo ka gore moakanyetšo o hlopha dingwalo go ya ka magoro a tšona. Mošomo wo mongwe wa bobedi ke wa go hlaloša semelo sa moanegwa.

Ge a tšwetša pele kgopolo ye, Mampho (1999:41) o re ntlha ye nngwe ye bohlokwa ke gore moakanyetšo o na le mahlakore a mabedi ao go ona go kgethwago le tee leo le lebanego le moanegwathadi. Ke gore molwantšhwa ęe motho:

(a) wa maemo goba	(a) wa ka mehla
(b) wa bofokodi goba	(b) wa go hloka bofokodi
(c) wa go kokobetšwa goba	(c) wa go se kokobetšwe
(d) wa go amogelwa goba	(d) wa go se amogelwe

Go ya ka Lebaka (1999:66) moakanyetšo wa mohuta wo mongwe le wo mongwe wa dingwalo o na le dikokwane tšeo di boletšwego ka godimo, ke ka fao ge go sekasekwa semelo sa moanegwa yo mongwe le yo mongwe go swanetšego go hlokomelwa moakanyetšo wa sengwalo seo. Go elwa hloko gore moko wa ditaba le moakanyetšo di tla hlokomelwa gape ge bjale di nyalanywa le *Lenong la Gauta* dikarolong tše di latelago tša kua pele.

3.1.7 Thaetlele

Ge a bolela ka thaetlele Wilsmore (1987:404) o re:

We cannot read titles simply as parts of texts, since they belong both in and outside the literary work.

Polelo yeo e hlaloša gore thaetlele ke karolo ya sengwalo.

Ge a tšwetša taba yeo pele Stein (1973:1488) o re ke, "*the distinguishing name of a book*", Seo Stein a se hlalošago ka thaetlele ke gore ke leina la puku, gomme ga a bolele bohlokwa bja yona. Mojalefa (1995:97) o hlaloša bohlokwa bjoo ka gore thaetlele ke leina la puku goba kgoboketšo ya direto. Ka go realo thaetlele e na le mohola wa go hlaola sengwalo gare ga tše dingwe.

Mampho (1999:41) o tlaleletša mohola woo wa thaetlele ka gore thaetlele e lemoša babadi ka ga seo sengwalo se bolelago ka sona. O gatelela gore thaetlele e ka thuša go hlaloša diteng tša sengwalo. Ge a tšwetša taba yeo pele Mojalefa (1995:97) o re mohola wo mongwe wa thaetlele ke go fa khuetšo godimo ga sengwalo. Gore sengwalo se lemogege bjalo ka modiro wa bokgabo, se swanetše go laolwa ke maikemišetšo a mongwadi ka go se reela leina. Modiro woo wa bokgabo o lebane le tlhagišo ("*presentational function*").

Wilsmore (1987:407) o katološa tlhalošo ya mediro yeo ya thaetlele ka gore ke ye mebedi e lego (a) go hlatholla "*interpretative*", (b) le go reela leina ("*naming*"). Lazarus le Smith (1971:293) bona ba tšweletša mehola ye mengwe gape ya thaetlele:

Title performs one or more of the following functions:

- (1) *attracts attention,*
- (2) *establish the topic,*
- (3) *hints at the theme,*
- (4) *predicts mode and tone,*
- (5) *serves as memorable name for the work.*

Mešomo yeo ke:

- (a) Go hlola kgogedi
- (b) Go tšweletša sererwa
- (c) Go hlaloša moko wa ditaba
- (d) Go akanyetša maikutlo
- (e) Go bea leina la paale le sengwalwa.

Go ka akaretšwa mehola ya thaetlele ka go re e bohlokwa ka ge e le seripa sa sengwalo se sengwe le se sengwe. Sengwalo se fiwa leina gore se tle se bonagale gabotse.

Bjalo go yo lekolwa mehuta ya dithaetlele.

- **Mehuta ya dithaetlele**

Mojalefa (1997:99) o hlaloša mehuta ye e fapanego ya thaetlele. O re go na le dithaetlele tše di fapanego tša go nepiša dingwalo tše di itšego. Fowler (1982:96) o re mehuta yeo ke ye mene:

- (a) Dithaetlele tša mokgwa wa Victoria tša direto tše kopana - ke tšeo di šomišwago kua nageng ya Victoria, gomme tšona di lebane le direto tše kopana.
- (b) Tša sererwa le moko wa ditaba - tšona di le bane le sererwa goba moko wa ditaba ka gare ga puku goba kanegelokopana goba papadi le ge e le padi.
- (c) Tša tsopolo ya ka gare (kudu mothaladi wa mathomo, mothaladi wa tlhabeletšo goba sekafokokgopolo).
- (d) Tša sekatšhišinyo (“*symbolic suggestion*”) mohuta wo wa thaetlele ke woo o sedimošago babadi ka seo ba ka se hwetšago ka gare ga puku.

Bopape o šomišitše leina la *Lenong la Gauta* bjalo ka thaetlele ya paditseka ya gagwe. Ka go dira bjalo o lemoša babadi sererwa sa padi yeo. Go ka rungwa ka gore thaetlele, e lego leina la puku ye, e thuša babadi go lemoga diteng tša sengwalo.

Bjale go yo lekolwa dikokwane tša thulaganyo

3.2 DIKOKWANE TŠA THULAGANYO

Serudu le ba bangwe (1990:113-115) le Preminger (1986:192) ba hlaloša gore thulaganyo e na le dikokwane tše tlhano. Preminger gona letlakaleng leo o tšwetša taba yeo pele ka go re:

... the elements of a plot are:

(1) The exposition

(2) the initiating action,

(3) the rising action,

(5) the falling action and

(6) the Denovement

or conclusion.

Tlhalošo ya Groenewald (1993:13) yona e fapana le ya boSerudu ka gore yena o aroganya thulaganyo ka dikarolo / dikokwane tše nne, e lego:

- (a) Kalotaba
- (b) Tšwetšopele
- (c) Sehloa
- (d) Tlemollo ya lehuto

Go tlo lemogwa gore boSerudu ba fapana le Groenewald ka go aroganya kalotaba ka dikarolwana tše pedi, e lego tšweletšo ya ditaba le kgakgano/thulano. Ke ka fao ba nago le dikarolo tše tlhano, mola Groenewald a na le dikarolo tše nne. Ka go realo nyakišišo ye e tlo latela lenaneo la dikokwane tše nne tša thulaganyo go ya le ka fao di hlalošwago ke Groenewald.

3.2.1 Kalotaba (Exposition)

Baldick (1990:78) o hlaloša kgopolo ye ya kalotaba ("*exposition*") ka go re:

The setting forth of the systematic explanation of or argument about any subject, or the opening part of a play or a story, in which we are introduced to the characters and their situation, often by reference to preceding events.

Seo Baldick a se hlalošago ke gore kalotaba ke mathomo goba matseno a papadi goba kanegelo. O tšwela pele go bolela dikarolo tše bohlokwa tša kalotaba, e lego baanegwa, le tšeo ba di dirago (ditiragalo) le tikologo yeo ba phelago go yona.

Cuddon (1977:318) o tiiša le go oketša seo se bolelwago ke Baldick ka go re:

At the beginning of his play, the dramatist is often committed to giving a certain amount of essential information about the plot and the events which are to come. He may also have to give information about what has already happened.

Polelo ya Cuddon e hlaloša gore mo matsenong a ditaba go swanetše go ba baanegwa le mathata ao ba kopanego le ona. Le ge yena a bolela ka go nepiša papadi / tiragatšo, tlhalošo ye ya thulaganyo e ka lebantšhwa thwi le padi le ge e le kanegelokopana.

Mojalefa (1995:14) o ruma dikgopolo tše tša borateori ba ka godimo ka go re kalotaba le ge e le tšweletšo ya ditaba, ke matseno a ditaba tše mongwadi a ratago go thoma ka tšona go ngwala sengwalo sa gagwe, ke gore ke ge mongwadi a tšweletša ditaba. Taba yeo e bolela gore ke ge mongwadi a alela mmadi ditaba. Ke gore ke ge mongwadi a rulaganya dikanegelo le dipadi, ditiragatšo le ditaodišo, bjalobjalo. Gona moo kalong ya gagwe ya ditaba, mongwadi o swanetše go utollela mmadi baanegwa, ditiragalo, nako le felo tše e lego dielemente tša kalotaba

Mojalefa (1995:14) o tšwela pele go hlaloša mehola ya kalotaba ka tsela ye:

Kalotaba e fapantšha ditaba tša sengwalo le tše e sego tša sengwalo, ke gore tše e lego tša diteng gore di lebane le moko wa ditaba. Gape kalotaba e bopa goba e hlola maatlakgogedi.

Ge a akaretša ditaba tša kalotaba Mojalefa (1997:13) o ruma ka go re:

Kalotaba ke mo mongwadi a rotošago mathomo a thulano, mathomo a ditiragalo, bjalobjalo. Kalotaba e thoma mathomong a sengwalo ya felela mo go thomago thulano. Thulano ya mathomo yeo e lebanego le seo e lego molaetša wa mongwadi, ke mafelelo a kalotaba.

3.2.1.1 Thulano

Cohen (1973:13) le Holman le Harman (1986:192) ba hlaloša kgohlano ge e lebane le thulano ya maatla a a rilego. Ge a tšwetša pele Cohen o re ke:

*The collision of opposing forces in prose fiction,
drama or poetry.*

Seo Cohen a se nepišago mo ke gore thulano e lebane le dithulwane tše pedi tše di kopanago ka maatla a magolo a lewatle sengwalong. Thulano yeo e ka swantšhwa le maphoto a lewatle ge letšatši le eya bodikela, ge a kopana, a itiana ka maatla, gomme morago ga fao a šwalalana. Serudu (1989:48) o tšwetša pele taba yeo ka go re ge go le kgohlano gare ga baanegwa mo papading, pading goba mo go kanegelokopana gona go bolelwa ka thulano. O tšwela pele ka go bolela gore kgohlano yeo e ka ba gare ga baanegwa ba babedi goba dihlopha tša baanegwa goba bjalobjalo. Gape go tlo lemogwa gore thulano e ka ba gare ga moanegwa le tikologo ya gagwe.

Seo Serudu a se gatelelago mo ke gore maatla ao a bolelwago ke Cohen a lebane le botse le bobbe, gomme o a lebanya le baanegwa le seo se ba diragalegago. Ge a tiiša seo Mojalefa (1995:16) o re, ka fao katlego ya sengwalo se sengwe le se sengwe, e letše magetleng a tšweletšo ya kgonthe ya go ba le bothata. Ka gona tše di thulanago ke bobbe le botse, go loka le go se loke, lethabo le manyami, bjalobjalo.

Polelo ye ya Mojalefa e bolela ka bohlokwa bja thulano sengwalong. Se bohlokwa seo ka thulano, ke go hlohleletša mmadi go balela pele le pele. Phišego yeo ya go balela pele ke ona maatlakgogedi. Maatlakgogedi a ka godišwa gape ka ditsela tšohle tša dithulano.

Ge a tiiša seo Prince (1987:15) o re:

The struggle in which the actors are engaged. The letter can fight against the fate or destiny against their social or physical environment, or against one another (external conflict), and they can fight against themselves (internal or inner conflict).

Seo se bolela gore thulano e na le mehuta ye mebedi yeo Serudu (1989:49) a e fapantšhago ka go re ge moanegwa a elwa le dikgopolo tša gagwe mabapi le taba ye e rilego goba tikologo ya gagwe, gona go thwe o na le thulano ya ka gare. Thulano ya ka ntle yona e šupa phapano ya molaleng ye e lego gare ga baanegwa mo sengwalong. E ka ba go gobelana ka matswalle, go rogana goba go hlabana ka marumo.

Ge a akaretša ditaba tšeo tša thulano, Marggraff (1994:21) o di lebanya le go befa ga ditaba. O tšwela pele go bolela gore thulano e hlolega ge go bapetšwa botse le bobbe, maatla le bofokodi, lethabo le manyami, bjalobjalo, go tšweletša maatlakgogedi.

3.2.1.2 Maatlakgogedi

Fowler le Fowler (1995:80) ba hlaloša maatlakgogedi ka gore ke:

The act or power of attracting a person or thing that attracts by arousing interest.

Polelo ya boFowler e hlaloša gore maatlakgogedi e lebane le phišegelo ya mmadi. Ke ka fao Groenewald (1991:23) a gatelelago gore maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a rulaganya ditaba tša gagwe gore go be le thulano. Ka

gona kgogedi e tsoša kgahlego go mmadi go balela pele le pele gore a se nolege moko ge a bala.

Ge a tšwetša pele taba yeo Cuddon (1991:937) o bolela gore mmadi ge a le gare a bala sengwalo, o ikhwetša a le magahlanong a ditsela gobane ga a tsebe gore mafelelo a sona a tšile goba a mabjang, gomme se ke sona se mo gapeletšago gore a tšwele pele le go bala.

Seo Cuddon a se hlalošago ke gore maatlakgogedi a lebane le lebaka la magareng, leo le dirago gore mmadi a rato tseba pheletšo ya ditaba. Ke phišegelo yeo e hlohleletšago mmadi gore a balele pele le pele, ka gobane o kganyoga go tseba le go kwešiša moko wa ditaba.

Mojalefa (1995:16) o tiiša taba yeo ka go bolela se sengwe se bohlokwa ka gore maatlakgogedi ke makalo. Makalo yeo e hlolega gantši moo mongwadi a tšweletšago dikgopolo tša gagwe ka go utama, eupša ge go thongwa go lemoga nyepollo ya dikgopolo tšeo, ge e le diswantšho goba ge di fetoga diswantšho, kgogedi e a fela. Groenewald (1998:16) o ruma ka go hlaloša gore maatlakgogedi a na le mahlakore a mabedi e lego:

- (i) Lehlakore la go lebana le tše mmadi a di tsebago (di lebana le sererwa le diteng)
- (ii) Lehlakore la go lebana le tše mmadi a sa di tsebego (di lebanele moko wa ditaba le thulaganyo)

Ka go realo, se se bolelwago ke borateori ba ba ka godimo ka ga maatlakgogedi se lebane le gore mmadi a bale sengwalo go fihla mafelelong a sona, ke ka baka leo a ratago go tseba tšeo a sa di tsebego.

□ Tlhalošo ya kalotaba ya *Lenong la Gauta*

Go hlalošitšwe gore kalotaba ke matseno a ditaba tšela tša diteng di rulagantšwego ke mongwadi mo mathomong a sengwalo. Ge go ahlaahlwa tlhalošo ya kalotaba ya *Lenong la Gauta* go tlo šomišwa lenaneo le:

(a) Kakaretšo ya diteng tša *Lenong la Gauta*

(b) Dielemente tša kalotaba

** Kakaretšo ya diteng tša *Lenong la Gauta*

Bopape o thoma go ala ditaba tša paditseka ya gagwe ka go tšweletša poledišano yeo e hlolago thulano gare ga Nnono Molaba le mosadi wa gagwe Brenda. Brenda o rile ge a phafoga borokong, mahlo a gagwe a be a apere letšhogo goba pefelo. O ile a tloša seatla sa Nnono molaleng wa gagwe ka bogale, gomme a se kgoromeletša kua thoko.

Mmatšhego Maleka o letše a bolailwe, gomme ga go tsebje mmolai wa gagwe, gomme Mna. Maleka o kgopelana le Nnono go nyakišiša mmolai yoo, eupša Brenda a ganana le kgopolo yeo. Thulano yeo e lego gare ga Nnono le Brenda e godišwa ke sephiri seo Brenda a se utelago Nnono. Sephiri seo ke sona se gapeletšago babadi go tšwela pele ka go bala sengwalo gore ba kgone go hwetša moko wa ditaba.

Brenda o tlalelwa ke mathata a ge Nnono a seno lemoga mmolai wa Mmatšhego. Nnono ga a dumele seo, gomme Brenda o leka go tšhaba, ebile o hlagelwa ke kotsi ya sefatanaga le go hlokofala semeetseng, ka ge a be a šetšwe morago ke maphodisa.

- **Dielemente tša kalotaba**

Bjalo ka ge go hlalošitšwe gore kalotaba ke matseno a ditaba, bjale go yo tsinkelwa dielemente tše nne tša kalotaba, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo.

**** Baanegwa**

Serudu (1989:31) o hlaloša kgopolo ye, baanegwa, ka gore ke batho bao ba dirišwago ke mongwadi mo kanegelong ya gagwe, e ka ba mo pading, kanegelongkopana goba mo papading. Gona moo letlakaleng leo, Serudu o tšwela pele ka go bolela gore moanegwa ke seakanywa seo se nago le boitshwaro, maikutlo, “borutho”, le tšeo se di tšweletšago ka poledišano le tiro. Ga se motho wa nama le madi eupša ke kemedi ya motho tsoko yo a phelago. Gape go ya ka Mojalefa (1995:13) mongwadi a ka diriša le diphoofolo go ba baanegwa ba gagwe bjalo ka baanegwa.

Ge a katološa kgopolo yeo, Lebaka (1999:82) o re baanegwa ba thulaganyo ke baraloki bao ba kgathago tema sengwalong. Thulano gare ga bona e na le mahlakore a mabedi, e lego (a) lehlakore la go loka le (b) lehlakore la go se loke. Baanegwa bao ge ba fapanywa le ba diteng ba fapana fela ka gore ba thulaganyo ba fiwa mešomo ya go swana le ya bolwantšhwa, bolwantšhi, bohlohleletši, le ge e le ya bothuši.

Go ya ka Phala (1999:69) baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego baanegwathwadi le baanegwathuši.

**** Baanegwathwadi**

Mojalefa (1995:20) o re ge go bolelwa ka baanegwathwadi go bolelwa ka molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši. Ke bona baanegwathwadi ba thulaganyo bao. Ke baanegwa bao ditiragalokgolo di bolelago ka bona.

**** Molwantšhwa**

Ge a hlaloša kgopolo ye ya molwantšhwa, Prince (1987:78) o re:

Protagonist the main character, the character constituting the chief focus of interest. A narrative articulated in terms of an interpersonal conflict involves two major characters with opposite goals, the protagonist (or the hero) and the antagonist.

Seo Prince a se bolelago ka molwantšhwa ke gore ke yena moanegwa yo mogolo. Ditiragalo ka moka tše kgolo tša sengwalo di lebišitšwe go yena. Molwantšhwa o ikhwetša a thulana le molwantšhi ka gobane ba na le maikemišetšo a a fapanego.

Serudu (1989:33) o katološa tlhaloša yeo ka gore mahlo a diphedi ka moka a tsepeletše meragelo ya molwantšhwa mo sengwalong. Ditiro tša gagwe e ka ba tše botse goba tše mpe. Seo Serudu a se tiišago ke gore ke yena yoo a rwelego mathata a maina. Ke yena a tanyago šedi ya mmadi ka meragelo ya gagwe, gomme seo se dira gore babadi ba gapeletšege go balela pele le pele.

Ge a tlaleletša seo Mojalefa (1995:14) o bolela gore molwantšhwa ke moanegwa yoo a lwantšhetšwago go loka goba go se loke ke moanegwa goba baanegwa ba bangwe. Moanegwa yoo a thulanago le yena re re ke molwantšhi.

**** Molwantšhi**

Beckson le Ganz (1989:14) ba hlaloša kgopolo ya molwantšhi ka gore ke moanegwathwadi yo a lego kgahlanong le molwantšhwa. Seo se bolelwago ke boBeckson mabapi le molwantšhi, Baldick (1990:10-11) o se katološa ka gore molwantšhi ke:

The most prominent of the chacters who oppose the protagonist or hero(ine) in a dramatic or narrative work. The antagonist is often a villain seeking to frustrate a herroine or hero, but in those works in which the protagonist is represented an evil, the antagonist will often be a virtuous or symphathetic character.

Seo Baldick a se tiišago ke gore molwantšhi e ka ba moanegwa yo mobe goba wa go loka. Polelo ye ya Baldick e bolelwa gape ke Kruger (1988:217) ge a šupa gore mošomo wa molwantšhi ke go thulana le mediro (ye mebe goba ye mebotse) ya molwantšhwa. Ke ka fao Serudu (1989:33) a rego molwantšhi ke moanegwa yo a lwantšhago mogale goba mogaleadi ka nepo ya go mo thibela go phethagatša dinepo tša gagwe.

Lebaka (1999:85) o kgonthišiša kgopolo ya borateori ba, ka go re molwantšhi o ritelela thulano yeo e lego gona gare ga gagwe le molwantšhwa ka gobane ba na le tebanyo yeo fapanago. Seo a se bolelago ke gore molwantšhi o tiišetša molwantšhwa mathata le matshwenyego sengwalong se sengwe le se sengwe.

**** Mohlohleletši**

Phala (1999:71) o hlaloša kgopolo ye ka gore mohlohleletši ke moanegwa yo a thulanyago molwantšhwa le molwantšhi ka dihlogo. Ke ka fao Pretorius le Swart (1983:24) ba bolelago go re:

The tritagonist is the character who stands between the extremes. He / She acts as a kind of catalyst between the positive and the negative poles!

Seo boPretorius ba se hlalošago ke gore mohlohleletši ke moanegwa yo a godišago mpherefere goba dikgohlano tšeo di lego gona magareng ga molwantšhwa le molwantšhi.

Ge a katološa kgopolo yeo Serudu (1989:33) o bitša mohlohleletši go ba molohlanyi, gomme o tšwela pele ka gore ke moanegwa yoo a butšwetšago mollo wa gare lehloyo ga molwantšhwa le molwantšhi. O lebelela moo phefo e tšwago pele a ka kgatha tema, wa gabo ke wa ka godimo.

Mojalefa (1995:15) ge a ruma seo se bolelwago ke borateori ba bangwe ba ka godimo o re mohlohleletši yena ke moanegwa yoo a bešeletšago pitša ya mpherefere gare ga bobedi, e lego molwantšhwa le molwantšhi gore ba se kwane, gomme bona ba lebane le thulano, mola ka thoko ye nngwe mohlohleletši a lebane le tlemollahuto.

Go ka akaretšwa ka gore baanegwathwadi ba ke bona baanegwa ba bagolo ba thulaganyo ya sengwalo. Bona ba amana ka gore ba filwe mešomo yeo e fapanego, e lego bolwantšhwa, bolwantšhi le bohlohleletši. Kamano ya bona e tiiša maatlakgogedi le go tšwetša pele moko wa ditaba.

**** Baanegwathuši**

Serudu (1989:32) o bitša moanegwa yoo go ba moanegwanyane ("*minor charactor*"). O tšwetša pele kgopolo yeo ya gagwe ka gore ke moanegwa yoo a kgathago tema ye nnyane mo sengwalong. O thuša go bonatša mediro ya molwantšhwa le molwantšhi. Moanegwathuši a ka tšwelela mo le mola goba a tlogelwa pele sengwalo se fihla mafelelong.

Seo se bolelwago ke Serudu se katološwa ke Mojalefa (1994:110) ka go re ke baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi. Ba thuša go hlaloša le go godiša semelo sa moanegwathwadi, gape ba tlaleletša kgolo le mediro ya moanegwathwadi yo a itšego.

Mojalefa (1995:15) ge a tšwetša pele kgopolo ye o bolela gore ge mongwadi a rata go godiša kgogedi, o tlo diriša baanegwathuši le ge e le tšona ditiragalo tša go thuša go hlohleletša mmadi go balela pele le pele. Seo Mojalefa a se bolelago se kgonthišwa ke Groenewald (1991:31) ge a re bangwadi ba bangwe ba šomiša baanegwathuši go tiiša tharollo ya bothata.

Go tlaleletša tlathollo yeo ya baanegwathuši, Mojalefa (1997:14) o akaretša mešomo ya baanegwathuši ka go re ke:

- go hlaloša semelo sa moanegwathwadi
- go tiiša tlemollo ya lehuto
- go tswalanya mmadi le moanegwathwadi wa molwantšhwa
- go godiša kgogedi
- go hlatholla tlemollahuto.

Kgopolo ya baanegwa ba thulaganyo e fapana le ya diteng ka gobane baanegwa ba thulaganyo ba fiwa mešomo ye e fapanego. Baanegwathwadi ba hlalošitšwe ka go nepišwa ka mešomo ya bona ya bolwantšhwa, bolwantšhi le ya bohlohleletši. Go tšwela pele go hlalošitšwe ditlhathollo tša baanegwathwadi ka go re:

- Molwantšhwa ke yena moanegwa yo mogolo yoo a tanyago šedi ya mmadi, ka ge ditiragalo tša padi di lebišitšwe go yena.
- Molwantšhi ke moanegwa yoo a lego kgahlanong le molwantšhwa, e ka ba moanegwa yo mobe goba wa go loka.
- Mohlohleletši ke moanegwa yo a gakatšago dikgohlano tše di lego magareng ga molwantšhwa le molwantšhi.
- Baanegwathuši ba thuša go bonagatša mediro ya baanegwathwadi.

Ka fao se bohlokwa ka baanegwa ba ke gore molwantšhwa le molwantšhi ba lebane le thulano ka mohlohleletši. Ke gore molwantšhwa, molwantšhi le mohlohleletši ba ka lebantšhwa go tiiša kgogedi, mola baanegwathuši ba tiiša tharollo ya bothata.

□ **Dithekniki tša kalotaba**

Groenewald (1993:17) o re thekniki ke mokgwa wo mongwadi a tšwetšago moko wa ditaba pele ka wona. O tšwela pele ka go re thekniki e na le mediro ye mebedi, e lego:

- Go gatelela, go godiša, go tiiša kgopolo ye e itšego, le
- Go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

Seo se bolelwago ke Groenewald ka kgopolo ye ke gore ke ye e lebanego le kamano. Kamano yeo e na le mahlakore a mabedi: ke le le tsepamego

("vertical") le le le rapamego ("horizontal") (Mampho (1999:89). Ge a tšwela pele o hlaloša ka moo kamano e tsepamego le ye e rapamego di fapanago ka gona ka go šomiša mohlala wa dikgaolo tša padi. Mohola wa dikgaolo tšeo go lemogega ge go bapetšwa diteng le thulaganyo, e lego kamano ye e tsepamego. Fela ge mongwadi a šomiša botelele goba bokopana bjoo, bo tlo lemogwa ge dikgaolo tša padi yeo di ka bapetšwa seng sa tšona, e lego kamano ye e rapamego.

- **Tlhalošo ya dithekniki tša kalotaba.**

Dithekniki tše di latelago di ya go tsitsinkelwa, ka gobane ke tšeo di šomišitšwego mo karolong ya kalotaba: tebelelo-ke, potšišoretoriki, poledišano, tshwantšhišo, tshwantšhanyo, nepišo, boipoeletšo, tatelano, tekolapejana, pheteletšo, tlogelo, tekolanthago le motifi / sephegelelwa.

- **Tebelelo-ke**

Tebelelo-ke ke ye nngwe ya dithekniki tša thulaganyo ya sengwalo. Ge a bolela ka kgopolo ye Holman (1972:408) o re:

In fiction presented in the first person, the "I" who tells the story in the narrator. A character within the story - major, minor, or merely a witness - may tell the story as he experienced it, saw it, heard it and understood it. Such a character is usually called a first person narrator.

Seo se bolelwago ke Holman ke gore moanegwa wa sengwalwa, e lego mmoledi a ka šomišwa go anega ditiragalo. Serudu (1989:45) o katološa kgopolo ya tebelelo-ke, ka gore tebelelong yeo mongwadi o tsepelela fela seo

se laodišwago ke moanegi wa pele. Motšweletšataba e ka ba mongwadi ka noši goba a diriša yo mongwe wa baanegwathwadi ba gagwe gore a tšweletšeta. Mojalefa (1995:11) o tlaleletša kgopolo ye ka gore tebelelo-ke e lebane le ka fao mongwadi a bonago ditaba ka gona le ka fao a di hlalošago ka gona go ya ka leihlo la moanegwa yo mongwe goba ka moanegwathwadi.

- **Potšišoretoriki**

Ge a hlaloša kgopolo ye ya potšišoretoriki, Abrams (1981:161) o re:

A rhetoric question is a question asked, not to evoke an actual reply, but to achieve an emphasis that direct statement, by inviting the auditor himself to supply an answer which the speaker presumes to be an obvious one. The figure is most used in persuasive discourse, and tends to import an oratorical tone to a speech.

Serudu (1989:44) o tlaleletša kgopolo yeo ka go re ke potšišo yeo e botšišwago eupša e sa tsomego karabo. Nepo ke go gatelela taba go feta ge e bolelwa thwii. O re ke mkgwa woo mongwadi a hlohlago mmadi ka wona gore a mo fe tsebe.

* **Poledišano**

Beckson le Ganz (1995:61) ba bolela gore thekniki ya poledišano ke polelo yeo e dirišwago magareng ga baanegwa. Cohen (1973:183) o katološa kgopolo ye ka go re:

Dialogue is a conversation between people in poetry, plays and stories.

Cuddon (1998:219) o tiišetša kgopolo ye ka gore yona polelo yeo ya baanegwa ke poledišano ya baanegwa ba sengwalo. Se bohlokwa se se gatelelwago ka thekniki ye ke gore e tšweletša maikutlo a baanegwa gore molaetša wa mongwadi o bonagale gabotse.

* **Tshwantšhišo**

Ge a hlatholla thekniki ye tshwantšhišo, Harris (1992:222) o re ke:

A figure in which one thing is referred to in terms of another in a way semantically in appropriate, and in which the inappropriateness triggers alone.

Tlhalošo ye e bontšha gore sekapolelo se se bapetša dilo tše pedi, gomme papetšo yeo e hlolela mmadi makalo. Cuddon (1979:391) le boSikwane (1984:71) ba hlaloša ge tshwantšhišo e le sekapolelo seo se rego selo se se swana le selo sela, gomme se bohlokwa se se hlalošwago ke gore ke selo seo.

* **Tshwantšhanyo**

Holman (1972:498) le boBrooks (1975:887) ba bolela ge tshwantšhanyo e le sekapolelo se se bapišago dilo tše pedi tše di sa swanego. Pretorius le Swart (1982:41) bona ba hlaloša tshwantšhanyo ka mokgwa wo:

Here an explicit comparison is made between two different objects / scenes / actions, usually connected by a comparative conjunction.

Serudu (1989:51) yena o hlaloša tshwantšhanyo ka go re ke sekapolelo seo ka sona selo se swantšhwago goba se bapišwago le se sengwe nepo e le go bopa seswantšho seo seboledi se se bonago ka leihlo la moya.

* **Nepišo**

Groenewald (1991:16) o hlatholla nepišo gore ke ge mongwadi a lebanya moanegwa goba selo go hlaloša moanegwa goba selo seo. Mongwadi o šomiša thekniki ye ge a rata gore mmadi a ikgweranye le moanegwa yo a itšego.

* **Boipoeletšo**

Mojalefa (1994:174) o re boipoeletšo ke mokgwa wo mongwadi a o šomišago go tšweletša ditiragalo tše di swanago; a ka di boeletša mo mafelong a a fapanego. O hlaloša gore ditiragalo tšeo go bolelwago ka tšona di ka tšweletšwa ke batho ba go fapana ka dinako tša go fapana, ka nepo ya go gatelela taba. Ge e le Rimmon-Kenan (1983: 56) yena o hlatholla kgopolo ye ka go re:

Frequency involves repetition, and repetition is a mental contrast attained by elimination of the specific qualities of speech occurrence and a preservation of only those qualities of speech occurrence and a preservation of only those qualities which it shares with similar occurrences.

Taba yeo e bolela gore dilo tša go swana di bolelwa gantši.

*** Tatelano**

Go ya ka Lekganyane (1997:78) tatelano ke tsela yeo mongwadi a e šomišago go latelantšha ditiragalo tša gagwe. Tiragalo ya mathomo e latelwa ke ya bobedi, bjalobjalo. Ge a tlaleletša kgopolo yeo, Mojalefa (1994:168) o hlaloša gore tatelano ya ditiragalo tše botse, e godiša thulano le bonnete bja ditaba tšeo mongwadi a ratago go di botša mmadi.

*** Motifi / Sephegelelwa**

Lekganyane (1997:94) o hlatholla kgopolo ye ka gore motifi ke selo goba lentšu leo le boeletšwago mo kanegelong. Se se hlalošwa ke Serudu (1989:35) gabotse ge a re e ka ba lentšu, sekafoko goba lefoko leo le boeletšwago mo sengwalong. O tšwela pele go hlaloša gore motifi o ka dirišetšwa semelo sa moanegwa, mekgwa ya gagwe ya go bolela, dibopego tša gagwe goba mafokodi le mabokgoni a gagwe.

* **Pheteletšo**

Ge a hlaloša kgopolo ye Serudu (1989:39) o re ke mokgwa woo mongwadi a o šomišago go phagamiša boemo bja selo go feta ka moo bo tsebegago. Warren (1975:885) o tlaleletša kgopolo ye ya pheleletšo ka go re ke:

An exaggeration or extravagant assertion used for rhetorical effect.

Seo se gatelela gore pheteletšo ke polelo yeo e feteleditšwego ka kudu, gomme polelo yeo e ka gatelela ge ditaba e le tše mpe goba tša go kgahliša.

* **Tlogelo**

Ge a hlatholla kgopolo ye Magapa (1997:123) o re tlogelo ke thekniki ya mongwadi ya go akgofiša nako. Ke tsela ya go se hlaloše ka botlalo goba go ka thwe ke tsela ya go hlaloša ka go široga, e lego go se nepiše taba thwii. Ka yona mongwadi ga a hlaloše ditaba ka botlalo le ge e le gore ditaba tšeo di bonala di le bohlokwa. Ka tlogelo o re mmadi o ikhweletša ditlhalošo tšeo yena mongwadi a sego a di bolela, ka gore ditaba tšeo di ka hlalošwa ka botlalo. Di tla utollela mmadi sephiri.

* **Tekolapejana**

Serudu (1989:480) o re kgopolo ya tekolapejana ke thekniki ye mongwadi a e dirišago ge a rata go tšweletša seo se tlogo direga mafelelong goba seo se utollago gannyane tše di sa tlogo direga ka moragonyana mo pukung ya gagwe. Ge a tlaleletša kgopolo ye ya Serudu, Cohen (1973:185) o re:

Foreshadowing is a technique whereby an author uses details which suggest the ultimate outcome of a plot or which meaningfully precede the appearance of other details in a literary work.

Borateori ba ba gatelela gore mafelelong ditiragalo tšeo di bolelwago di tlo diragala ka nnete. Brooks (1975:884) o tšwetša pele taba ye ka go re:

Foreshadowing is the process of giving the reader an invitation of some event that is to follow.

Seo se gatelelwago fa ke go ukangwa ga ditiragalo tšeo di tlogo direga ka moragonyana mo kanegelong.

*** Tekolanthago.**

Tekolanthago ke thekniki ya go gopola tša morago. Ge a hlatholla lereo leo Serudu (1989:45) o re tekolanthago ke tsenatseno ya moelwa wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo kanegelong goba papading ka nepo ya go ukama ditiragalo tšeo di šetšego di diregile eupša di nago le kamano le ditaba tša bjale.

Seo se bolela gore ditiragalo tšeo di šetšego di diragetše di na le kamano le kgopolo ye ya tekolanthago ka go re ke:

Interpolated narratives or scenes often justified as a memory, a reverie or a confession by one of the characters which represents events that happened before the time at which the work opened.

Seo Abrams a se kgonthišišago ke gore ke ditiragalo tšeo di diragetšego pele gomme moanegwa a thomago go di elelwa.

Go ka akaretšwa ka go re tlhalošo ya dithekniki tše e bohlokwa ka gobane di ya go sekasekwa le go tsinkelwa go ya ka fao mongwadi a di šomišitšego ka gona ge a rulaganya ditiragalo tša *Lenong la Gauta*.

3.3 KAKARETŠO

Ge go sekasekwa thulaganyo go hlokometšwe kokwane e tee mo kgaolong ye, e lego kalotaba. Go hlalošitšwe gape le dikgopolo tše dingwe tše bohlokwa tša thulaganyo, e lego mabaka a thulaganyo ya ditaba, moko wa ditaba, moakanyetšo, thaetlele le dithekniki.

Mabaka a thulaganyo e bile gore mongwadi o rata go tšwetša pele moko wa ditaba le go goka mmadi go balela pele le pele. Go lemogilwe le gore moko wa ditaba o fapana le sererwa ka gobane sererwa se tlemaganya ditaba tša diteng gore e be kgopana e tee mola moko wa ditaba wona o swaraganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

Moakanyetšo o hlalošitšwe e le wona woo o hlaotšego sengwalo se sa *Lenong la Gauta* gore se lebane le padi ya botseka. Thaetlele le mehuta ya yona e tsinketšwe. Kalotaba e katološitšwe, gomme go šeditšwe elemente ya baanegwa fela. Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego baanegwathwadi le baanegwathuši.

Dithekniki tše di hlalošitšwego tša kalotaba e bile tebelelo-ke, potšišoretoriki, poledišano, tshwantšhišo, tshwantšhanyo, nepišo, boipoeletšo, talelano, motifi, pheteletšo, tlogelo, tekolapejana le tekolanthago.

KGAOLO YA BONE

4.1 THULAGANYO I

4.1.1 Semelo sa baanegwa

4.1.1.1 Matseno

Ge go tsinkelwa semelo sa molwantšhwa le molwantšhi ba paditseka ya *Lenong la Gauta*, go yo hlokomelwa diphapantšho tša mehuta ye e latelago, e lego:

- (a) diphapantšhotshwanelo, le
- (b) diphapantšhotlaleletšo.

4.1.1.2 Diphapantšhotshwanelo

Go ya ka Phala (1999:92) diphapantšhotshwanelo di hlaloša semelo sa moanegwa thwii ntle le go dikadika. Ge a katološa kgopolo ye, Lebaka (1999:89) o re mohuta wo wa diphapantšho o lebane le dikokwane tše pedi tša mathomo tša moakanyetšo fela, e lego (a) molwantšhwa ke motho wa maemo goba wa go hloka maemo, le (b) moanegwathwadi ke motho wa bofokodi goba wa go hloka bofokodi. Mosehla (2000:104) o tlaleletša ka gore dikokwane tšeo di bohlokwa ka gobane di nepiša dikarolwana tše pedi tša mathomo tša thulaganyo, e lego kalotaba le tšwetšopele. Go katološa kgopolo ye, Lekganyane (1997:64) le Mampho (1999:59) ba re diphapantšhotshwanelo le diphapantšho tšeo ka tshwanelo di swanetšego go ba gona mo sengwalong, ka gobane di amana le tlhalošo ya semelo sa moanegwa.

Go ka thwe diphapantšhotshwanelo di hlaloša semelo sa moanegwa thwii ka go nepiša dikokwane tše pedi tša mathomo tša moakanyetšo. Dikokwane tše pedi tša mafelelo tša moakanyetšo tšona di lebane le sehloa le tlemollo ya lehuto gomme ga di nepiše diphapantšhotshwanelo.

4.1.1.3 Diphapantšhotlaleletšo

Ge a hlaloša kgopolo ye diphapantšhotlaleletšo, Lebaka (1999:90) o re di hlaloša semelo sa molwantšhwa ka mokgwa wa go utama. Kekana (2000:88) o oketša kgopolo ye ka gore diphapantšhotlaleletšo ke tšeo di tlaleletšago diphapantšhotshwanelo. Mohola wa tšona ke go hlaloša semelo sa moanegwa ka go široga ka ge di sa nepiše dikokwane tša moakanyetšo wa sengwalo. Gape go tlo lemogwa gore di lebane le go itswalanya goba go se itswalanye ga mmadi le molwantšhwa.

4.1.1.4 Tlhalošo ya semelo sa baanegwa.

Pele ga ge semelo sa baanegwagolo se ka hlalošwa, go tlo hlokomelwa moko wa ditaba le moakanyetšo, ka gobane ke tšona dikgopolo tšeo di laolago semelo sa baanegwa bao.

4.1.1.5 Moko wa ditaba

Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta* o lebane le sephiri ka gobane e le kanegelo ya botseka. Sephiri seo se tšweletšwa ke thulano gare ga Nnono Molaba le Brenda Maleka. Taba yeo e diragetšego ke ge Brenda a bolaya Mmatšhego, gomme e eba sephiri sa gagwe a nnoši, gobane ke yena Brenda a nnoši a tsebilego lebaka la go bolaya Mmatšhego. Ka fao moko wa ditaba o

lebane thwi le thaetlele ya paditseka ya *Lenong la Gauta* ka gobane tiragalo yeo e lebane le sephiri. Gape moko wa ditaba o lebane le moakanyetšo.

4.1.1.6 Moakanyetšo

Kgopolo ye ya moakanyetšo e šetše e hlalošitšwe. Go ya ka moakanyetšo wa paditseka ya *Lenong la Gauta* ya go godiša molwantšhwa, dikokwane' tša moakanyetšo di tlo nepiša Nnono Molaba (molwantšhwa) bjalo ka motho:

- (a) yo bohlale, le
- (b) wa go hloka bofokodi

Bopape o šomišitše mmoledi wa letseka yo a nago le leina, e lego Nnono Molaba mo pading ya *Lenong la Gauta*. Ka gona ge go yo lekolwa dimelo tša baanegwathwadi (molwantšhwa le molwantšhi) mo go kalotaba, go tlo šetšwa dikokwane tše pedi tša mathomo tša moakanyetšo, e lego (a) motho yo bohlale, le (b) motho wa go hloka bofokodi, ka gobane di lebane le kalo ya ditaba, gape go tlo dirišwa le diphapantšho tša mehuta ye mebedi, e lego:

- (i) Diphapantšhotshwanelo
- (ii) Diphapantšhotlaleletšo

Dikgopolo tše pedi tše di šetše di hlalošitšwe.

Diphapantšho tša semelo sa molwantšhwa le molwantšhi di lebane le:

- (a) Tše molaodiši / mongwadi a di hlalošago ka molwantšhwa le molwantšhi
- (b) Polelo le ditiro tša molwantšhwa le molwantšhi
- (c) Ge molwantšhwa le molwantšhi ba bolelwa ke baanegwa ba bangwe.

Mahlakore a mararo a hlaloša semelo sa baanegwa bao ka go tiiša seo mongwadi a nyakago gore mmadi a lemoge moanegwa yoo. Mo mongwadi o šomiša polelo ya mahlakore a mararo go tšweletša ponego yeo.

□ **Diphapantšhotshwanelo**

* **Molwantšhwa: Nnono Molaba**

Go ya ka moakanyetšo, molwantšhwa ke motho:

- yo bohlale, le
- wa go hloka bofokodi

Ge go tsinkelwa semelo sa Nnono go tlo latelwa lenaneo le:

- (i) Tlhalošo ya mongwadi
- (ii) Polelo le ditiro tša molwantšhwa le molwantšhi
- (iii) Tšeo baanegwa ba bangwe ba di bolelago ka yena, le
- (iv) Tlhokomelo ya dithekniki tšeo mongwadi a di šomišitšego go hlaloša molwantšhwa.

** **Tlhalošo ya mongwadi / molaodiši**

*** **Molwantšhwa ke yo bohlale**

Molaodiši o hlaloša seo a kilego a se dira e le go bontšha go ba yo bohlale.

Mehlala ye e latelago e šupa seo:

"Ke be ke opelwa ke digoba tša mmele wa ka morago ga mošomo wo mogolo wa go lokiša koloi bošegong bja maabane." (Letl.1).

le

"Ke ile ka leba khitšhing megopolo ye mentši e selaganyaselaganya ka mo hlogong ya ka. Ke ile ka tšea ketelele ya mohlakase ka e tlatša seripagare ka meetse ka e gotetša." (Letl.33).

Mehlala ye e laetša bohlale bja Nnono, bjalo ka ge e le molaodiši mo pading ya *Lenong la Gauta*.

***** Polelo le ditiro tša molwantšhwa**

Nnono e be e le motho yo bohlale, ka gobane ge Kwete a seno mo leletša mogala go mo tsebiša gore Morena le Mohumagadi Maleka ba rapaletše, ga se a ka a tšhoga le go boifa seo. O ile a tlogela mošomo wa gagwe wa ka mehla a leba lapeng la ba ga Maleka.

Seo se tiišwa ke ge a re:

"Mogongwe o tla gopola gore ke motho wa go tšhogatšhoga ka boomo, fela yeo ga se kgontha ya taba. Ka tlhago ga ke motho wa lefšega, e bile nka se be ke bolela maaka ge nka re ke mogale." (Letl.16).

le

'Ke be ke ithoga le go itshola ge ke itirile mogajana mme ka tsena ka mo ngwakong ebile ke se na mothuši." (Letl. 19).

le

"Go kgonthišiša gore ga ke sa dira diphošo tše dingwe, ke ile ka apara diatlana tše tša Mmatšhego mme ka tšwela pele le go nyaka." (Letl.32).

le

"Ntle le go huma lodi, ke ile ka gogomela diaparong tša go robala! Ka itahlela malaong. Ke be ke ipothapotha ka mekgwa e mentši go thibela mengwapo le dikgobalo tšeo di ka bago di bonala mmeleng wa ka gore Brenda a se di bone a hlwa a ntswentše ka dipotšišo tša go se fele." (Letl. 77).

Seo se tšweletšwago mo ditsopolong tše ke gore Nnono ke motho yo bohlale, gobane ga a rate ge batho ba bona seo a se dirago le seo se mo diragetšego, gore ba se tlo mo šitiša go phethagatša morero wa gagwe.

***** Tše baanegwa ba bangwe ba di bolelago ka molwantšhwa**

Baanegwa ba bangwe ba paditseka ya Lenong *la Gauta* ba bontšhitše gore Nnono ke motho yo bohlale, gobane Morena Maleka o bile le tshepo ye e tletšego gore Nnono o tla šomiša bohlale le bokgoni bja gagwe go hwetša babolai ba Mmatšhego. Morena Maleka o tliša seo ka go re:

"Gona Nnono, hwetša mmolai! hwetša mmolai wa mosadi wa ka! wena tsoma mmolai wa Mmatšhego! Yeo ke yona taba e nnoši yeo ke go kgopelago yona." (Letl.30).

le

"Nnono, ke manyami go kgopela thušo ya gago mo modirong wo mobjalo, wo mothata, le gona wa kotsi

bjalo, eupša ga go yo mongwe yo a ka nthušago ntle
le wena, Ke tshepile wena fela." (Letl.31).

Polelo ya ditsopolwa tše e laetša gore Nnono ke yo bohlale, wa bokgoni le
botshepegi.

4.1.1.7 Dithekniki tše mongwadi a di dirišitšego go hlaloša Nnono (molwantšhwa) bjalo ka motho yo bohlale.

Dithekniki tše dirišitšwego ke tše di latelago, e lego tebelelo, poledišano le nepišo.
Dithekniki tše di šetše di hlalošitšwe, ka gona go yo fiwa mehlala ya dithekniki
tše go ya ka *Lenong la Gauta*.

- **Tebelelo-ke**

Thekniki ye ke ye nngwe ya dithekniki tša thulaganyo ya sengwalo. Mongwadi
o tsepelela fela selo seo se laodišwago ke moanegi wa pele. Tebelelo-ke e
lebane le ka fao mongwadi a bonago ditaba ka gona le ka fao a di hlalošago ka
gona ka leihlo la molwantšhwa.

Mehlala ya tebelelo-ke ke ye e latelago:

"Ke ile ka ntšha sekerete ka se gotetša, mme ka se
bea molomong." (Letl. 1).

le

"Ke rile ge ke re palakata! mahlo a ka a re
kwakwankwa le motho." (Letl.56).

le

"Letšatši le le latelago ke ile ka ya mošomong ka
nako ya mehleng." (Letl.157).

Tšhomišo ya mabopi la **ke** le **ka** ke yeo e kgotsofatšago, ka gobane e laetša gore motho wa pele o šomišitšwe go laodiša ditaba tša *Lenong la Gauta*. Ke ka fao go thwego, mongwadi o hlaloša ditaba ka leihlo la molwantšhwa. Tšhomišo ya thekniki ye e dirile gore go be le maatlakgogedi, gomme seo se dira gore mmadi a ikgweranye le molwantšhwa.

- **Poledišano**

Ke polelo yeo e dirišwago magareng ya baanegwa ba sengwalo. Thekniki ye e tšweletša maikutlo a baanegwa gore molaetša wa mongwadi o bonagale gabotse. Mehlala ya poledišano ya *Lenong la Gauta*:

"Ke be ke ikhwetša ke thabile ebile ke kgotsofetše, fela ke be ke ekwa gore go na le se sengwenyana seo se bego se ngwaetšangwaetša mogopolo wa ka, mme se nthokiša lethabo leo le phethegilego." (letl.94).

"Ke ile ka ikhwetša ke re: "Mpotše Brenda, na o ile a tšwa ka koloi mesong goba mantšiboeng a Labone? Ke ka gore ke bone mobu o gomaretše dithaere tša koloi ya gago go itaetša mo nkego o sepetše mo phokeng" (Letl. 94).

Poledišano ya Nnono le Brenda e tšweletša bohlae bja Nnono, ka gobane o kgona go lebantšha le go nepiša mobu wo o gomaretšego dithaere tša koloi ya Brenda le mmolai wa Mmatšhego. Thekniki ye e dirišitšwe go tšweletša bohlae bja Nnono mo nyakišišong ya mmolai wa Mmatšhego.

- **Nepišo**

Thekniki ye e šomišwa ke mongwadi ge a rata gore mmadi a ikgweranye le moanegwa yo a itšego, bjalo ka molwantšhwa goba molwantšhi ba sengwalwa seo.

Mehlala ya thekniki ya nepišo ya *Lenong la Gauta*:

Nnono e be e le yo bohlale, ka gobane o be a filwe mošomo wa go ba mookamedi yo mogolo wa Maleka Service Centre. Ka letšatši le lengwe o boletše ka boyena go tšweletša bohlale bja gagwe, ge a re:

"Ke ile ka ntšha senotlelo ka morabeng wa paki ka notlolla lebati la teroware yeo e bego e le ka letsogong la go ja. Ke ile ka bula lebati ka ntšha setlanyi sa mohlagase ka se bea tsekeng. Ke ile ka tšea dipampiri tša go ngwala mangwalo le diomfolopo tša tšona ka di bea kgauswi ga setlanyi." (Letl.7).

Polelo ye ya mongwadi / molaodiši e laetša gore Nnono o bohlale. O ipshina ka mošomo wa gagwe. O a o rata. Babadi ba itswalanya naye ka lebaka la bohlale bja gagwe.

Go ya ka semelo sa molwantšhwa, go molaleng gore ke motho yo bohlale, wa go hloka bofokodi. Ka go realo, babadi ba ikgweranya le yena ka lebaka la bokgoni le mediro ya gagwe ye mebotse.

□ **Molwantšhwa ga a na bofokodi**

* **Nnono ga a na bofokodi**

** **Tlhalošo ya mongwadi / molaodiši**

Mongwadi o šomišitše molwantšhwa, e lego Nnono, go anega le go laodiša ditiragalo tša paditseka ya *Lenong la Gauta*. Ka gona tlhalošo ya mongwadi e tšweletšwa ka leihlo la molwantšhwa, e lego mmoledi yo a nago le leina, e lego Nnono Molaba.

** **Polelo le ditiro tša molwantšhwa**

Mehlala ye e latelago ya *Lenong la Gauta* e laetša molwantšhwa, Nnono, e le motho wa go hloka bofokodi. Seo se tiišwa ke Nnono ge a bolela mantšu a:

"Go lokile Morena Maleka. Ke tla leka ka fao nka kgonago." (Letl.31).

"Morena Maleka, ke ile go tšwela pele ka mošomo wo, gomme ga go yo a ilego go nthibela. Ke ya thoko e tee fela, gomme thoko yeo ke pele ... pele fela." (Letl.74).

"Ke ile ka e kgotla, mme ka phatša leswiswi, ka tšama ke letša molodi." (Letl.151)

Dipolelo tše tša Nnono di tiišetša taba ya go re molwantšhwa ke motho wa go hloka bofokodi. Le ge Nnono a be a tseba gore mošomo wa gagwe

o be o le kotsi kudu, o ile a bontšha go ba le kgotlelelo, maatla le mafolofolo a go phethagatša morero wa gagwe. Nnono o ile a gafa bophelo bja gagwe gore setšhaba sa gabo, gammogo le mong wa gagwe Morena Maleka, ba bolokege. Seo se bonagetše ge a ikemišeditše go nyaka mmolai wa Mmatšhego go fihlela a mo hwetša, a sa tshwenywe ke gore le yena a ka bolawa mo nyakišišong yeo.

**** Ge baanegwa ba bangwe ba bolela le yena.**

Ditsopolwa tše di latelago tša *Lenong la Gauta* di tšweletša seo baanegwa ba bangwe, e lego Maleka, Naniki, Brenda le Maroga, ba se bolelago ka Nnono. O rile go lemoga kotsi ya mošomo a re:

"Bona Nnono, nka go eletša ka taba e tee fela. Eya gae o ye o tšwele pele ka modiro wa gago, kgaogana le ditaba tše o tla ipona o ikhuditše ditaba tše ntši. Ntšha nko mo mererong yeo o sa e tsebego, gomme o tla ipona o phefile tše ntši go sego bjalo o tla kwa bohloko." (letl. 42).

le

"Go mpotša gona o mpoditše eupša ga ke kwane le taba yeo le gatee. Modiro wo mobjalo ga ke rate ge o ka o dira gomme o ka se ke!" (letl.76).

le

"O tla tsoga gosasa wa ya mošomong wa gago wa ka mehla gomme le matšatši a a latelago wa tšwela pele le go dira bjalo wa tlogela go tsenya nko mo mererong e sego ya gago. A ke re o nkwa gabotse?" (letl.89).

le

"E le gore o gopotše gore o selwana mang ge o itebeletše? Mošaa, o na le mahlajana gomme a tla go lahla. O ntšhe nkonyana ye ya gago ya matšhila mo ditabeng tša maphodisa. Sepela!" (letl.112).

Dipolelo le ditiro tša Morena Maleka, Naniki, Brenda le Sersanta Maroga, di be di bontšha gore Nnono ke motho wa go hloka bofokodi. O eletšwa gore a tlogele go tsenyatsenya nko mererong yeo e sego ya gagwe, eupša Nnono o na le maatla a go tšwela pele go dira nyakišišo ya gagwe. Seo se bontšhwa ke ge Nnono a sa šuthišwe maeleng le dikgopolong tša baanegwa ba bangwe bao.

4.1.1.8 Dithekniki tšeo di šomišitšwego go hlaloša Nnono go ba motho wa go hloka bofokodi.

- **Poledišano**

Thekniki ye, e tšweletša maikutlo a baanegwa ba sengwalo gore molaetša wa mongwadi o bonagale gabotse. Poledišano ya Nnono le Sersanta Maroga e laetša gabotse gore mošomo wo Nnono a o dirago o kotsi, ebile ga se o lebane le yena. Go tiiša seo Sersanta Maroga o re:

"O ntšhe nkonyana ye ya gago ya matšhila mo ditabeng tša maphodisa." (Letl.112).

- **Tshwantšhanyo**

Ke sekapolelo seo ka sona selo se swantšhwago goba se bapišwago le se sengwe, nepo e le go bopa seswantšho seo seboledi se se bonago ka

leihlo la moya. Ge Nnono a boledišana le Maroga, Maroga o bolela go re:

"Mošaa, o na le mahlajana gomme a tla go lahla."

(Letl. 112).

- **Nepišo**

Go ya ka tlhalošo ye e šetšego e filwe, nepišo ke ge mongwadi a hlalošetša mmadi se yena a se bonego se le bohlokwa. Mongwadi o nepiša baanegwathwadi mo mathomong a sengwalo sa gagwe.

Mongwadi o šomiša moanegwa yo mongwe go nepiša selo se bohlokwa. Mohlala wa nepišo mo go *Lenong la Gauta* ke polao ya Mmatšhego.

Mongwadi o hlaloša polao ye sehlogo ya Mmatšhego. O bolailwe ke Brenda gomme Nnono o nyakišiša Brenda a ntše a dula le go robala le yena, eupša a sa tsebe ge e le mmolai wa Mmatšhego.

Mmadi o lemošwa sehlogo sa Brenda, mola ka lehlakoreng le lengwe a itemogela go hloka bofokodi bja Nnono ka boyena. Mongwadi o tiiša maatlakgogedi ka go dira gore mmadi a buše a itemogele bošoro bja Brenda ka botlalo.

- **Diphapantšhotlaleletšo**

Lenaneo leo le tlogotlatelwa ge go sekasekwa diphapantšhotlaleletšo ke le le latelago:

* Nnono o bogale

- * Nnono o rutegile
- * Nnono o humile
- * Nnono o na le thušo
- * Nnono o na le bokgoni

- **Nnono o bogale**

Ditiro le dipolelo tša Nnono di laetša gabotse gore o bogale. Seo o se laeditše ge Kwete a seno mo tsebiša gore Morena le Mohumagadi Maleka ba rapaletše, a se ke a diega. O ile a gafa bophelo bja gagwe gore a hwetše mmolai wa Mohumagadi Maleka. Bogale bja mmakgonthe ke bjoo a bo bontšhitšego ge a nyakišiša mmolai wa Mohumagadi Maleka. Ka lebaka leo babadi ba itswalanya naye ka ge a se na bofokodi, ke motho yo bogale.

Seo se tlišwa ke mantšu a gagwe ge a re:

"Ke be ke ithoga le go itshola ge ke itirile mogajana mme ke tsena ka mo ngwakong ebile ke se na mothuši." (Letl. 19).

le

"Ke ile ka buša moya ka pejana le gona ka bogajana gomme ka thoma go gitlwa ke letswalo. Pelo ya ka e be e kata bjalo ka pitsi mo ke bego ke šia gore le motho yo a lego bokgole bja kilometara a ka ekwa ge e tula mafahla a ka" (Letl.21).

Polelo ya mongwadi / molaodiši e šupa gore Nnono o bogale. Ke ka lebaka leo a kgonnogo go hwetša mmolai wa Mmatšhego. Babadi ba

itswalanya le yena ka bogale bjo o bja gagwe. Bjale go latela dithekniki tše di šomišitšwego go laetša bogale bja Nnono.

- **Tshwantšhanyo**

Go boletšwe gore thekniki ye ke sekapolelo seo ka sona selo se swantšhwago goba se bapišwago le se sengwe, nepo e le go, bopa seswantšho seo seboledi se se bonago ka leihlo la moya. Mongwadi o tšweletša Nnono e le yo bogale. O tšwela pele go šomiša thekniki ye go laetša gore pelo ya Nnono e be e kata bjalo ka pitsi. Nnono o be a tšhogile, a lebeletše ka mokgwa woo Mmatšhego a bego a rapaletše ka gona ka sekgothi mme a tomotše mahlo a hwile. (letl.21).

- **Pheteletšo**

Thekniki ye go thwe ke polelo yeo e feteleditšwego ka kudu, gomme polelo yeo e ka gatelela ge ditaba e le tše mpe goba tša go kgahliša.

Mongwadi o hlaloša gore pelo ya Nnono e be e betha kudu mo e lego gore le motho yo a lego bokgole bja kilometara o be a ka ekwa. Seo se laetšwago ke go tiišetša gore Nnono o be a kgotlelela le ge a be a tšhogile. Mmatšhego o letše a bolailwe. Morena Maleka o hlathollela Nnono ka mašula ao a ba wetšego. Ke ka fao Maleka a rego:

"O ile Nnono, o ile Mmatšhego o ile! o bolailwe!"

(Letl.20).

- **Nnono o rutegile**

Babadi ba itswalanya le Nnono ka gobane o bolelwa bjalo ka motho yo a rutegilego. O tsene sekolo ebile o ithutile mošomo wa bomakhanekhe. Mediro le dipolelo di dira gore mmadi a ikgweranye le yena ka gore o dira tše di lokilego. Seo se tšweletšwa ke Nnono ka nama ge a re:

"Morena Maleka o ile a ntsenya sekolo go fihla ke phetha dithuto tša mphato wa lesome. Morago ga fao o ile a nthomela kholetšheng ya Mmadikoti fao ke ilego ka ithutela bomakhenekhe." (letl. 11).

- **Nnono o humile**

Nnono o be a dula ngwakong wo mogolo, wa go ba le mafastere a a nago le digareteine le go ba le sefatanaga se sefsa sa mabaibai sa Granada. Mosadi wa gagwe Brenda le yena o be a sepela ka sefatanaga se sefsa seo a se reketšwego ke tatagwe. Tiragalo ye e laetša bohumi bja Nnono. Polelo ye e latelago e tiiša kgonthe ya taba ye ya go huma ga Nnono.

"Ke ile ka bula lebati la karatšhe mme ka itahlela ka gare ga Granada ya ka ye mpsha ye tala."
(Letl.5).

- **Thekniki ya nepišo**

Ka ntle le polelo mongwadi o šomišitše thekniki ye ka go nepiša Nnono le mošomo wa bomakhenekhe le sefatanaga sa gagwe sa Granada, ka gobane thekniki ye go thwe ka yona mongwadi o e šomiša ge a rata gore mmadi a ikgweranye le moanegwathwadi ka ge Nnono a dirile tšeo

di lokilego, di rategago setšhabeng, ke ka lebaka leo babadi ba itswalanyago le yena.

Nnono o na le thušo.

Erile ge Nnono a fihla ngwakong wa Morena Maleka, a hwetša ngwako o hlakahlakane. O ile a nyaka go ka tseba gore go diregile eng, gomme a nyaka thušo go Kwete. O rile ge a sepelasepela le ngwako, a hwetša diatlana tša Mmatšhego, gomme a di šomiša gore go se tle go hwetšwa menwana ya gagwe ge maphodisa a tla be a thomile ka dinyakišišo tša bona. Kgonthe ya taba ye e tšweletšwa ke Nnono ge a re;

"Go kgonthišiša gore ga ke sa dira diphošo tše dingwe, ke ile ka apara diatlana tše tša Mmatšhego mme ka tšwela pele le go nyaka". (Letl. 32).

- **Thekniki ya tekolapejana**

Thekniki ye e šetše e hlalošitšwe ka botlalo. Ge e hlalošwa kgopolo ye go thwe mongwadi o e diriša ge a rata go tšweletša seo se tlogo direga mafelelong, goba seo se utollago gannyane tše di sa tlogo direga ka moragonyana. Nakong ya ge Nnono a putuka ngwako wa Mmatšhego, o kgonne go lemoga gore seo a se dirago, se ka tla sa mo hlagišetša mathata ka moragonyana ge maphodisa a thoma ka dinyakišišo tša bona. Ke ka fao a ilego a nyaka thušo ya diatlana tša Mmatšhego. Mongwadi o dirišitše thekniki ye go tšweletša seo a lemogilego gore se tla direga nakong ye e tlogo. Nnono o be a tla swarwa ke maphodisa ge nka be ba hwetše menwana ya gagwe ka ngwakong.

- **Nnono o na le bokgoni**

Ditiro tša Nnono di laetša gabotse gore o na le bokgoni. O be a rata seo a se dirago ka mehla. Mošomo wa gagwe wa ka mehla e be e le mookamedi yo mogolo wa Maleka Service Centre. Ka morago ga lehu la Mmatšhego, Morena Maleka o mo kgopetše go nyakišiša mmolai wa Mmatšhego. Ge a tšwela pele ka dinyakišišo tšeo, re kwa ge a re:

"Ke be ke ikhwetša ke thabile ebile ke kgotsofetše fela ke be ke ekwa gore go na le se sengwenyana seo se bego se ngwaetšangwaetša mogopolo wa ka mme se ntlhokiša lethabo leo le phethegilego. Ke ile ka ikhwetša ke re: Mpotše Brenda, na o ile wa tšwa ka koloi mesong goba mantšibueng a labone? Ke ra gore ke bone mobu o gomaretše dithaere tša koloi ya gago go itaetša mo nkego o sepetše mo phokeng." (Letl. 94).

- **Poledišano**

Mo poledišanong ya gagwe le Brenda, Nnono o kgonne go lemoga gore Brenda o tseba sengwenyana ka ga polao ya Mmatšhego. Thekniki ye, go thwe e gatelela go tšweletša maikutlo a baanegwa gore molaetša wa mongwadi o bonagale gabotse. Mongwadi o šomišitše thekniki ye go laetša Nnono go ba le bokgoni.

- **Nepišo**

Thekniki ye e dirišitšwe go bontšha bokgoni bja Nnono. O kgonne go lebantšha le go nepiša mobu wo o lego dithaereng tša koloi ya Brenda le

go bolawa ga Mmatšhego. Thekniki ye ge e hlalošwa, go thwe mongwadi o šomiša thekniki ye ge a rata gore mmadi a ikgweranye le moanegwa.

Go ya ka semelo sa molwantšhwa, go pepeneneng gore ke motho yo bohlale, wa go hloka bofokodi. Ka go realo, babadi ba itswalanya le yena ka lebaka la mediro le dipolelo tša gagwe tše botse.

□ **Diphapantšhotshwanelo**

* **Molwantšhi: Brenda**

Go ya ka moakanyetšo, molwantšhi ke motho:

- wa maemo
- wa bofokodi

Ge go lekolwa semelo sa molwantšhi, e lego Brenda, go tlo latelwa lenaneo le:

* **Tlhalošo ya mongwadi**

** **Molwantšhi ke motho wa maemo:**

Mongwadi o šomišitše mmoledi wa letseka yo a nago le leina, e lego Nnono Molaba, mo pading ya *Lenong la Gauta*, ka go realo, ga a bolele ka semelo sa molwantšhi thwi. Bopape o šomišitše gape le thekniki ya tebelelo-ke, yeo e lebanego le ka fao a bonago ditaba ka gona, le ka fao a di hlalošago ka gona ka leihlo la moanegwathwadi.

**** Polelo le ditiro tša molwantšhi**

Brenda e be e le morwedi wa Morena Maleka. O be a nyetšwe ke Nnono Molaba. Ba be ba dula ntlong ya bona ye kgolo. Polelo ya Brenda e be e laetša gore ke motho wa maemo. Seo se tšweletšwa ke ge a be a boledišana le Nnono a re:

"Gape ke mosadi wa gago, mme ke tlamegile go tseba. Bjale o be o reng o sa nteletše mogala?" (Letl.3).

le

"Ke bolawa ke bodutu bjang ge ke šetše ka mo ngwakong wo mokaa ke nnoši, fela ge nka be re na le se sengwenyana seo se re tlemaganyago bjalo ka ngwana, le lerato la rena le be le tla phadima neng le neng, le gona ra se bolawe ke boduto." (Letl. 95).

le

"O a tseba go boima go mosadi ge a tlogela ngwako wa gagwe. O tla hwetša ka motsotswana wa mafelelo se goba sela se sa dula madulong a sona, gomme o tlamegile go se bea fao se swanetšego." (Letl. 97).

Dipolelo tše tša Brenda, di laetša gabotse gore ke mosadi wa lapa. O na le maikarabelo a se sengwe le se sengwe mo lapeng la gagwe. Se se bontšha gore Brenda ga a ikgalale le gatee, ke motho wa maemo. Ntle le pelaelo, polelo ye e šupa gore ka kgonthe ke motho wa maemo.

* **Brenda o bolelwa ke baanegwa ba bangwe.**

Ka fao baanegwa ba bangwe ba bolelago ka Brenda, go lemogwa ge e le motho wa maemo. Go swana le ge Nnono a re:

"Lebakanyana ke ile ka ema ke lebeletše koloi ya Brenda pele ke tswalela karatšhe. Koloi ye e be e le mpho yeo a e filwego ke papagwe mengwaga ye mebedi ya go feta, eupša le nna ke ile ka tsenya letsogo mo tefelong ya yona." (Letl. 5).

le

"Brenda e be e se fela mosadi wa ka, eupša e be ebile e le morwedi wa mongwamodiro wa ka yoo ka mekgwa ye mentši e be e le tate." (Letl. 9).

le

"O be a apere kobo ye telele ya letsatsa ya mmala wa botalalerata yeo e bego e laetša letlalwana la gagwe le le sehlana." (Letl. 165).

Mantšu a ditsopolwa tše a šupa gabotse gore Brenda ke motho wa maemo. O na le sa gagwe. Ke morwedi wa mohumi, e lego Morena Maleka, ebile ke mosadi wa Nnono Molaba.

4.1.1.9 Dithekniki tšeo di šomišitšwego go laetša maemo a Brenda.

- **Poledišano**

Thekniki ye e šetše e hlalošitšwe. Go thwe poledišano e tšweletša maikutlo a baanegwa gore molaetša wa mongwadi a bonagale gabotse. Ge a boledišana le Nnono go bontšha maemo a gagwe, Brenda o re:

"Gape ke mosadi wa gago, mme ke tlamegile go tseba. Bjale o be o reng o sa nteletše mogala?" (Letl. 3).

Mongwadi o šomišitše thekniki ye go gatelela maikutlo a Brenda bjalo ka motho wa maemo.

- **Tshwantšhanyo**

Tshwantšhanyo, go thwe ke sekapolelo se se bapišago dilo tše pedi tše di sa swanego. Brenda o tiišetša gore lerato la gagwe le Nnono le be le tla phadima ge nka be ba na le ngwana. O laetša gore lerato la bona le be le tla tlemaganywa ke ngwana. Brenda o re:

"Ge nka be go na le se sengwenyana seo se re tlemaganyago bjalo ka ngwana, lerato la rena le be le tla phadima neng le neng." (Letl. 95).

Mantšu a tsopolo ye a tšweletša thekniki ya tshwantšhanyo yeo ka yona mongwadi a laetšago maemo a Brenda.

- **Nyenyefatšo**

Nyenyefatšo e šupa mabaka a a latelago: bonnyane bja selo, go fetana ga dilo ka maemo a tšona, ngwana wa phoofolo / selo le go rata selo goba go se kganyoga. Bjale mantšu a tsopolo ye e latelago e laetša lerato la Nnono go Brenda, ka go nyenyefatša seaparo sa gagwe le letlalo la gagwe, e le ge a šupa gore Brenda ke motho wa maemo. Nnono o re:

"Brenda o be a apere kobo ye telele ya letsatsa ya mmala wa botalalerata yeo e bego e laetša **letlalwana** la gagwe le **lesehlana**." (Letl.165)

Mongwadi o šomišitše thekniki ye ya nyenyefatšo go oketša maatlakgogedi gore mmadi a itswalanye le molwantšhi.

- **Nepišo**

Ge thekniki ye e hlalošwa go thwe ke ge mongwadi a lebanya moanegwa goba selo go hlaloša moanegwa goba selo seo. Mongwadi o šomišitše thekniki go laetša gore Brenda ke motho wa maemo. Thekniki ye e tšweletšwa gabotse mo tsopolong ye:

"Ke ile ka thoma go itheta le go itebogiša ge ke nyetše mosadi yo botse bjalo ka Brenda. Ke ra gore go nna o be a le botse kudu." (Letl. 92).

Mantšu a tsopolo ye a šupa gore Brenda o botse, gomme botse bja gagwe bo nepišwa le maemo a gagwe. Go pepeneneng gore mongwadi o rata gore rena babadi re ikgweranye le molwantšhi ka lebaka la maemo a gagwe a mabotse. Go realo go šupša gore dithekniki tšeo tša ka godimo, mongwadi o di šomišitše go laetša Brenda ge e le motho wa maemo.

□ **Molwantšhi o na le bofokodi: Go fela pelo**

* **Tlhalošo ya mongwadi**

Mongwadi ga se a tšweletša polelo ya gagwe ge a bolela ka Brenda, gobane o šomišitše mmoledi wa letseka yo a nago le leina, e lego Nnono Molaba.

* **Polelo le ditiro tša Brenda**

Polelo ye e latelago ya Brenda e šupa ge a na le go fela pelo. Bjoo ke bjona bofokodi bjo bo bonagalago gabotse.

"Aga! Ebile ke wena yo? Na o be o le kae nako ye ka moka? ke go letile, ka go leta ebile bjalo ke be ke fedile pelo ke re ke a sepela." (Letl. 102).

le

"O ipolaile! Brenda a goeletša megokgo e falala sefahlegong sa gagwe. Ke mmoditše gore a mphe eng fela yena a sa rate go theeletša. O ile a leka go lwa le nna." (Letl.166).

Brenda o bontšha go kgantšha maatla le maemo a gagwe ka mokgwa wa go ikgogomoša. Taba ye ke bofokodi. O dirile gore a bolaye Mmatšhego ka lebaka la megabaru, ka go realo ga a ratege ka seo a se dirago.

* **Baanegwa ba bangwe ba bolela ka Brenda**

Morena Maleka o rile ge a boledišana le Nnono a bontšha ka fao Brenda a nago le kgang. Kgang ya Brenda e bapišwa le ya mmagwe, gobane ga

ba mo kwešiše ka fao a dirago dilo ka gona. Morena Maleka o šupa taba ya bofokodi bja Brenda ka go re:

"Brenda ke morwedi wa ka ke a mo tseba. Ka mabaka a mangwe o gona go dira taba ya bošilo yeo o bego o sa mo naganele gore a ka kgona go e dira goba a tsoga a lorile go e dira. O na le kgang ye nngwenyana ya bošilo yeo o ka se e kwešišego. O na le kganyana yeo e dirilego gore mengwaga ye lesome ya go feta a tloge mo gae mme a iphe naga." (Letl.159).

Seo mongwadi a se šupago ka mantšu a, ke go re Brenda o na le bofokodi. Ke bjona bofokodi bjo bo dirago gore a sa kwišišege, be a sa ratege.

4.1.1.10 Dithekniki tše di šomišitšwego go laetša mafokodi a Brenda

- **Poledišano**

Thekniki ye e šetše e hlalošitšwe ka botlalo. Fela seo e se šupago ke gore mongwadi o tšweletša maikutlo a baanegwa ba gagwe, gore molaetša wa gagwe o bonagale gabotse. Thekniki ye e šomišitšwe go laetša maemo a bofokodi bja Brenda. Brenda le Nnono ba bontšhitše go se kwane ka polelo, gobane Brenda a be a fela pelo.

- **Potšišoretoriki**

Thekniki ye e hlalošitšwe. Se bohlokwa ka yona ke go re mongwadi o e šomiša go gatelela taba go feta ge e bolelwa thwi, gape le potšišo yeo e

botšišwago eupša e sa tsomego karabo. Mo go *Lenong la Gauta*, mongwadi o e šomišitše go šupa bofokodi bja Brenda bja go fela pelo bjalo ka ge a rile:

"Aga! E bile ke wena yo? Na o be o le kae nako ye ka moka?" (Letl. 102).

Mantšu a tsopolo ye a šupa gore Brenda o na le bofokodi. Eupša mongwadi o šomišitše thekniki ya potšišoretoriki go gatelela taba ya go fela pelo ga Brenda.

□ **Diphapantšhotlaleletšo**

Diphapantšhotlaleletšo tšeo di tlogo hlalošwa ga di lebane le semelo sa molwantšhi, e lego Brenda, ke tša go re:

- Brenda o na le boikokobetšo
- Brenda o na le lethabo
- Brenda o rutegile
- Brenda o na le kwelobohloko

Diphapantšho tše, ga tša lebane le gore mmadi a itswalanye le Brenda, gore ge ditaba di fihlile mafelelong di makatše goba go tlababadi.

* **Brenda o na le boikokobetšo**

Mantšibueng a mangwe ge Nnono a fihla ka lapeng o hweditše Brenda a šetše a apere diaparo tša go robala. Brenda o botšišitše Nnono gore o tšwa kae. Fela Nnono o rile ge a fetola Brenda a laetša bogale. Letšhogo

le be le tletše sefahlegong sa Brenda, eupša Brenda o tšwetše pele go laetša boikokobetšo. Brenda o tiiša seo ka go re:

"Ao batho! ke be ke sa lwe nago rato, Brenda a realo ka boikokobetšo. Ga go seo se go tshwentšego rato? O sa re tseetswee?" (Letl.76).

*** Brenda o na le lethabo**

Poledišano ya gagwe le Nnono e hlatsela taba yeo ya lethabo. Ge a fetola Brenda o re:

"Go bjalo! Ga ke bapale. Ga o kgone go ka eleletša gore ke thabile bjang? Letšatši le ka moka ke hlwele ke le bofefo, ke ikwa nke ke na le diphego ge ke sepela ke le bofefo. Gopola fela, ngwana yo e lego wa rena! Brenda a realo a šurašura ka lethabo." (Letl.95).

*** Brenda o rutegile**

Brenda ga se a ka a ithutela mošomo wo o itšego, fela go itaetša gabotse a ile a tsena sekolo go fihla yunibesithi. Taba ye e tšweletšwa ke Nnono ge a re:

"Brenda ga se a ke a fetša dithuto tša gagwe tša yunibesithi. Ke kwele ke le mošomong gore o tšhabile dithutong, gomme ga go tsebje gore o ile kae." (Letl.12).

Le ge go le bjalo gore o rutegile, o na le maemo, se ga se dire gore babadi ba ikgweranye le yena, ka lebaka la bofokodi bja gagwe.

* **Brenda o na le kwelobohloko**

Nnono o bile monyakišiši wa polao ya Mmatšhego, Brenda ga se a ka a kwana le taba ye. Nako ye ntši o be a thulana le Nnono. Le ge go le bjalo, Nnono o laetša gore Brenda o be a mo rata, a mo kwela bohloko. Tsopolo ye e tiiša seo:

"Ke be ke tseba gore ke roba pelo ya Brenda ka go phegelela go tšwela pele ka molato wo. Ke be ke itebeletše ke nnoši, mme ke sa re selo ka Brenda. Yena o be a tshwenyega ka polokego ya ka yeo nna ke bego ke sa re selo ka yona. Na go bose bjang go kwelwa bohloko, go tseba gore o a ratwa?"
(Letl.77).

Mantšu a a Nnono a šupa kwelobohloko ya Brenda, Le ge go le bjalo, babadi ga ba itswalanye le Brenda gobane ga a loka.

Dithekniki di godiša maatlakgogedi gore mmadi a balele pele le gore moko wa ditaba o tšwelele gabotse le go bontšha khuduego le maikutlo a mmadi.

4.1.1.11 Kakaretšomoka

Mo kgaolong ye, go hlalošitšwe semelo sa baanegwathwadi ba *Lenong la Gauta* ka go hlokomela diphapantšho tša mehuta ye mebedi, e lego diphapantšhotshwanelo le diphapantšhotlaleletšo. Tlhalošo ya dikgopolo

tše pedi tše e filwe. Go tsinketšwe le ka mokgwa woo babadi ba itswalanyago goba go se itswalanye le baanegwathwadi bao ka gobane molwantšhwa a lebana le botse, mola molwantšhi a lebana le bobbe.

Bohlokwa bja moko wa ditaba le moakanyetšo bo šeditšwe. Go boletšwe gore moko wa ditaba o laola moakanyetšo wa sengwalo, woo o thušago gore moko wa ditaba o bonale sengwalong.

Mo go *Lenong la Gauta*, Bopape o šomišitše mmoledi wa letseka yo a nago le leina, e lego Nnono Molaba. Ka go realo go tsitsinketšwe semelo sa baanegwathwadi (molwantšhwa le molwantšhi) mo go kalotaba ka go latela mahlakore a mabedi a mathomo a moakanyetšo, e lego motho yo bohlale le motho wa go hloka bofokodi ka gobane di lebane le kalotaba.

Ge go tsinkelwa semelo sa baanegwathwadi go latetšwe lenaneo la tlhabošo ya mongwadi, polelo le ditirišo tša molwantšhwa le molwantšhi, tše baanegwa ba bangwe ba di bolelago, le go hlokomela dithekniki tše mongwadi a di šomišitšego go hlaloša baanegwathwadi, e lego tebelelo-ke, poledišano, nepišo, tshwantšhanyo, pheteletšo, tekolapejana, nyenyefatšo le potšišoretoriki.

KGAOLO YA BOHLANO

5.1 THULAGANYO II

51.1 Ditiragalo

5.1.1 1 Matseno

Mo kgaolong ye, ditiragalo di ya go sekasekwa ge di lebane le lenaneo le le latelago:

- * Tlhalošo ya ditiragalo
- * Ditiragalo tša kalotaba
- * Tikologo
- * Tšwetšopele
- * Tirišo ya dithekniki tša tšwetšopele
- * Sehloa
- * Tirišo ya dithekniki tša sehloa
- * Tlemollahuto
- * Tirišo ya dithekniki ya tlemollahuto
- * Kakaretšo

5.1.1.2 Tlhalošo ya ditiragalo

Grobler (1989:246) o hlaloša ditiragalo ka go re ke tšohle tšeo di diragalelago baanegwa le maemong ao ba ikhwetšago ba le go ona. Strachan (1988:7) o katološa tlhalošo ya mosekaseki yoo ka gore ditiragalo tšeo di diragalela baanegwa ebile ke tše di dirwago ke baanegwa ka bobona.

Ditiragalo tšeo go ya ka Beckson le Ganz (1989:4-5) di na le tatelano ye e rilego:

Though critics employ the term action to refer to the succession of events in a play or novel, a distinction may be made between the physical action and the psychological action, consisting of a character's internal conflicts or the clash of wills between characters.

Polelo ya bona e šupa gore ditiragalo tše di lebane le thulano ya baanegwa. Go tšwetša pele kgopolo yeo, ba bolela ge e ka swantšha mahlakore a mabedi a moanegwathwadi.

Mojalefa (1995:21) le Phala (1999:73) ba katološa kgopolo yeo ya boBeckson ka gore ditiragalo tša diteng di fapana kudu le tša thulaganyo ka gobane tša thulaganyo di šomišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Go tiiša kgopolo ye, go ya ka Groenewald (1991:35), go ka thwe ditiragalo tšeo di ka swantšha mahlakore a mabedi a bophelo, e lego (a) lehlakore la go loka le (b) lehlakore la go se loke.

Ditiragalo ge di lebane le letlalo la thulaganyo la sengwalo, di šomišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Ke gore ditiragalo di swantšha mahlakore a mabedi, la go loka le la go se loke. Se bohlokwa gape malebana le mošomo wa ditiragalo ke gore di lebane le go thulanya molwantšhwa le molwantšhi, ka gobane mo go bona bo na le yo a dirago tše botse le yo a dirago tše mpe. Ge a nepiša se se bolelwago,

Magapa (1997:25) o re gantšhi molwantšhi o lebane le go se loke, mola molwantšhwa a lebane le go loka.

Ke ka fao mongwadi wa sengwalo, ka mehla a ngwalago ka tsela yeo, maikemišetšo a gagwe e le go tšwetša pele moko wa ditaba gore tšeo a ngwalago ka tšona (ditiragalo) di lemogwe ke babadi ba sengwalo sa gagwe.

5.1.1.3 Ditiragalo tša kalotaba

Mo go yo lekolwa dielemente tša kalotaba tšeo di sego tša hlalošwa, e lego ditiragalo, nako le felo.

Go ya ka Groenewald (1993:20) ditiragalo tša kalotaba ke tšeo di thulantšhago molwantšhwa le molwantšhi. Ke ka fao go thwego, thulano ke sehloa sa kalotaba. Thulano e hlola maatlakgogedi, gomme e gapeletša mmadi go balela pele gore a kgone go bona tharollo ya mathata ao a thulano. Go tšwela pele, go balwa ka ga katano gare ga molwantšhwa le molwantšhi.

Mo pading ya *Lenong la Gauta* nyakišišo ya polao ya Mmatšhego e dirwa ke Nnono yoo e sego letseka. Le ge e le gore polao ya Mmatšhego ke tabakgolo mo pading ye, fela ga e tšweletše mohlala wa nnete wa nyakišišo.

Ge a tšwela pele ka morero wa go nyakišiša, Nnono ga a be le lenaneo leo a le latelago, ke ka lebaka leo nako le nako a botšišago Morena Maleka dipotšišo. Re kwa ge Nnono a re:

"Na ke tla mo nyakela kae le gona bjang? Ka botšiša ka tlalelo. Mmolai yoo o tšweletše bjalo ka moriti a ba a timelela bjalo ka wona. Ga re tsebe gore naa mmolai yoo ke monna goba mosadi na, ga re tsebe leina le ge e le bodulo bja gagwe." (Letl.30).

Polelo ye e bontšha kgakanego yeo Nnono a nago le yona. Kgopelo yeo Maleka a e dirilego go Nnono ke ye thata kudu. Ka lebaka la lerato le kwelobohloko, Nnono o amogela kgopelo yeo, le ge a tseba gore ke ye thata. Ke ka fao a fetotšego a re:

"Go lokile Morena Maleka ke tla leka ka fao nka kgonago." (Letl.31).

Seo Nnono a se dirilego e bile go nyaka dipalamonwana tša Mmatšhego phapošing ya gagwe ya go robala. O rile ge a bona a sa hwetše selo, a napa a lebantšha seo le polao ya Mmatšhego. Re kwa ge a re:

"Tlhalošo yeo ke bego ke e bona lebakeng le, e be e le yona ya go nyaka lehumo." (Letl.32).

Taba ya go nyakišišwa ga molato woo ke Nnono e ile ya dirwa sephiri, gore maphodisa a se e tsebe. Fela ka go hloka boitemogelo ga Nnono, o ile a begela mosadi wa gagwe Brenda, ka go se lemoge gore seo se tla mo šitiša morerong wa gagwe.

Selo se sengwe seo se makaditšego Nnono, ke go hwetša Naniki a hlasetšwe, gomme le yena o tlile a ba lenaba a hlaselwa. Maphodisa a naganela Nnono go ba mmolai wa Mmatšhego. Le ge go le bjalo Nnono o ile a nyatša dikgopolo tša Maroga. Seo se kwagala ge a re:

"Ge nka be Maroga a tseba ditaba tša gagwe, o be a ka se hlwe a itshenyetša nako ka batho bao ba se nago molato mola diphiri tšela tšona di lle bogale di nyaka go metša hlogo ya motho gape." (Letl.163).

Ge a tšwela pele Nnono o thoma go lemoga gore maphodisa a na le bokgoni bja mošomo wo wa go nyakišiša. O tiiša seo ge a re:

"Ke ile ka thoma go rolela Sersanta Maroga kefa ge ke lemoga gore pelaelo le kgonono ya gagwe di nepagetše." (Letl.166).

Seo se makaditšego Nnono ke ge a thoma go lemoga gore Brenda ke yena a bolailego Mmatšhego, ka go bona mongwapo wo o bego o le letsogong la Brenda. Nnono o tšweletša kgopolo yeo ka go re:

"Ke ile ka lebelela letsogo la go ja sebakanyana ke sa tsebe gore le nkgopotša eng. Ke rile ge ke gopola ka nyako idibala ka letšhogo le tlalelo. Ke ile ka ema ke ahlame ke sa kgone go bolela, lentšu la gana go tšwa. Brenda! Brenda! ke wena o mmolailego? wena? ka badimo bagešo! Wena Brenda gare ga batho ka moka?" (Letl.165).

Brenda o ile a thoma go hlalošetša Nnono morero le maikemišetšo a gagwe a go bolaya Mmatšhego, le mokgwa woo a o šomišitšego go mmolaya. Tabakgolo ke gore ditiro tša Brenda ga di lebalelwe, gomme babadi bona ba ikgweranya le Nnono gobane o emela go loka, o dirile go loka, mola Brenda a dirile bobbe, gomme a emela go se loka.

5.1.1.4 Tikologo

Ge go yo sekasekwa tikologo ge e lebane le thulaganyo, e ya go arolwa ka dikarolo tše pedi, e lego nako le felo.

□ **Nako**

Nako bjalo ka karolo ya tikologo ge e lebane le thulaganyo, e fiwa mošomo. Ka go realo nako ya thulaganyo e fapana le ya diteng. Yona e bolela lebaka leo ditiragalo di diregago go lona. Ge a hlatholla mošomo wo o fiwago nako, Mojalefa (1997:16) o re e bopa moya le atmosfere gore e be diswantšho. Ke gore nako e lebantšhwa le moko wa ditaba gore e fetoge diswantšho, mohlala, bošego bo fetoga poifo, go se loke, bjalobjalo.

Phapano ye e gatelelwa ke Groenewald (1993:21) ka gore nako ya histori ge e bapetšwa le nako ya thulaganyo, go lemogwa kelonako. Seo se ra gore nako histori e feta ya thulaganyo ka gore e feta ka pela, mola ya thulaganyo e feta ya histori ka gobane e a diegišwa.

Go ya ka Maila (1997:102) nako ya thulaganyo e arolwa ka dikarolo tše tharo, e lego (a) nako ya tshwanelo, (b) nako ya atmosfere le (c) nako ya seka / seswantšho.

• **Nako ya tshwanelo**

Mojalefa (1997:16) o hlaloša nako ya tshwanelo ka gore ke nako yeo e lego ya tlhago. Ka fao ke tshwanelo gore e be gona sengwalong, ka gobane e laetša baanegwa le ditiro tša bona. Go ka tsopolwa **bošego** bjalo ka mohlala gobane mohuta wo wa nako ke wa tlhago.

Go yo lekolwa nako ya tshwanelo mo pading ya *Lenong la Gauta*.
Mehlala ye mengwe ke ye e latelago:

"Ke rile ge ke phafoga gare ga **bošego** ka hwetša gore Mmatšhego ga a gona. Ke ile ka tlabega le go tšhoga kudu." (Letl. 27).

"Letšatši le le latelago morago ga lehu la Mmatšhego, **meso** e be e hlapile bjalo ka kgarebe. E be e le letšatši le le botse la **selemo** la go fola go feta mehleng." (Letl.157).

Mongwadi o šomišitše dinako tša tlhago, e lego **bošego, meso** le **selemo** bjalo ka nako ya tshwanelo. Polao ya Mmatšhego le go utswiwa ga pheta ya gauta le dipalamonwana tše tharo tša taamane di phethilwe **bošego**. Letšaši morago ga lehu la Mmatšhego, e le mesong ya letšatši la **selemo** ke ge Brenda a tšhaba gae. Go timelela moo ga gagwe nakong yeo go itaeditše go amana le lehu la Mmatšhego.

Bopape o tšwela pele go hlaloša nako yeo ya tshwanelo ka go re:

"Matsobane o ile a kgopela nna le Thabo gore re mo thuše go thuba lebenkele le go utswa pheta le dipalamonwana tša taamane... Matšatši a mararo morago ga fao re ile ra swarwa ra golegwa. E be e le marega go sa tonye gore ba ile." (Letl.176).

Seo se supšago malebana le nako ye ya marega ke gore basenyi bao ba ile ba swarwa e le marega, ka la bohodu bja dipalamonwana tša taamane. Basenyi bao ba ile ba setlwa ke phefo ya marega kgolegong.

- **Nako ya atmosfere**

Mojalefa (1997:16) o re nako ya atmosfere ke nako yeo e tšweletšago khuduego / maikutlo moyeng wa mmadi. Go tšwetša pele seo o re ke nako yeo e tšhošago, nako ya poifo le letšhogo. Serudu (1989:24) o katološa kgopolo yeo ka gore atmosfere ke moya le maikutlo ao a tanyago dikwi tša mmadi ge a bala modiro wa bokgabo. E ka ba moya wa lethabo, manyami, bonaba goba segwera. Cohen (1993:175) o tlaleletša seo se bolelwago ke Mojalefa le Serudu ka gore ke:

The mood or moods of a literary work created by the description of settings, by the actions and words of character by the tone of an author or the voice through which he speaks.

Seo Cohen a se bolelago ke gore atmosfere ke moya le khuduego tšeo di hlohlwago ke ditiragalo le dipoledišano tša baanegwa mo sengwalong.

Ditsopolwa tše dingwe tša nako ya atmosfere mo go *Lenong la Gauta* ke tše di latelago:

"Gare ga mpa ya bošego, ka boiri ya pele go iša go ya bobedi, ke yona nako yeo ke phafogilego ka yona, gomme ka hwetša Mmatšhego a hwile." (Letl.38).

Morena Maleka o rile go phafoga ka iri ya pele bošegogare a kopana le lehu la Mmatšhego. Nako yeo a phafogilego ka yona ke ya atmosfere, ka gobane go be go rena moya wa lehu, poifo, letšhogo, masetlapelo le kwelobohloko.

Bopape o hlaloša ditaba tša mohuta wo go tšwela pele ka go re:

"Mesong ge Kwete a fihla lapeng la Mna Maleka mo a šomago gona, o hweditše Mna le Mdi Maleka ba rapaletše. Bjale o boledišana le Nnono ka mogala ba re: Monna, o re ba hlomile bjang? Ba a nnyaka? Ba a gafa? Ba hwile. Ke re ba rapaletše. Ba rapaletše? Kganthe go diregileng monna? Ba hwile"
(Letl. 16).

Poledišano ye ya Kwete le Nnono e šupa maikutlo a manyami le letšhogo, ka gobane moya wo o fokago lebakeng leo, ke wa tlalelo, tlhakatlhakano le poifo. Khuduego yeo e hlolwa ke polao ya Mmatšhego.

- **Nako ya seka / seswantšho**

Mojalefa (1997:16) o re nako ya seka ke nako ya go swantšha mahlakore a mabedi, e lego la go loka le la go se loke. O tšwela peepele ka gore gantši bošego bo emela bobemola mosegare o emela botse. Lekganyane (1997:85) o tliša seo se bolelwago ka gore mongwadi wa paditseka o diriša **bošego** bjalo ka seka sa kotsi, ka ge gantši bosenyi bo dirwa ka yona nako yeo.

Bjale go yo lekolwa mohuta wo wa nako.

"Nna ke be ke bolailwe ke **boroko bošego**, gomme ke tlogela Mmatšhego a ehwa gona ka mo tlase ga nko ye ya ka." (Letl.30).

le

"E be e le **iri ya bošupa mantšibua** ge ke tsena ka kgoro tša motse wa Seshego. Ke feditše lebakanyana ke nyaka ga boNaniki... Ke rile ge ke re palakata! mahlo a ka a re kwakwankwa le motho. E be e le motho wa mosadi gomme a rapaletše gare ga bodiba bja madi. Ka mokgwa wo a bego a rapaletše ka gona ke ile ka tseba gore o hwile." (Letl.56).

Bopape o šomišitše nako ye ya seka go šupa gore **bošego** bo lebane le go se loke, ka gobane ditiragalo tšeo di diregilego **bošego** tše ke tše mpe, ka go realo nako ye e dirišitšwego e lebane le seka.

Mongwadi o tšwela pele go hlaloša nako yeo ya seka ka go re:

"Ke ka baka la gago! ke kgale ke go botša gore kgaogana le ditaba tše, eupša wena wa gana go theeletša... Ke ile ka tseba gore mafelelong o tla feleletša gona fa o fihlilego gona lehono. Ge e ka be e se ka wena, go ka be go se na molato... Na o bolailwe ke wena Brenda? O e kgonne bjang taba yeo Brenda? O ipolaile! Brenda a goeletša megokgo e falala sefahlegong sa gagwe. Ke mmoditše gore a mphe eng, fela yena a sa rate go theeletša. Ke ile ka mo retha ka matswele fela a no fela a sa tla. Ke ile ka mo itia gabohloko mo sefahlegong gomme o ile a nngwapa ka dinala mo letsogong." (Letl. 167).

Seo se bolelwago ke tiragalo ye ke gore mmolai wa Mmatšhego o hwetšagetše, ka gobane ke yona tabakgolo yeo e bego e lebeletše gore mafelelong e tla phethagatšwa, gomme toka ya dirwa. Tiragalo ye e lebane le go loka, ka gobane mmolai o swerwe, ke ka fao go thwego, tše botse di lebane le go loka, mola tše mpe di lebane le go se loke. Bošego bo lebane le bobbe, mola mosegare o lebane le botse.

□ **Felo**

Lebaka (1999:125) o hlaloša gore mafelelo a le a hlalošitšwego ge go bolelwa ka diteng, mo go thulaganyo felo e fiwa mediro ya go tšweletša moko wa ditaba. Ge a tšwetša pele kgopolo yeo o re gantši mafelo ao a fetoga diswantšho. Ke ka fao go thwego, lefelo le le itšego le ka šomišwago bjalo ka seka, gape le ka godiša atmosfere.

Magapa (1997:86) o tiiša se se bolelwago ke Lebaka ka gore lefelo leo le lebanego le thulaganyo le arotšwe ka dikgoro tše tharo, e lego (a) lefelo la tshwanelo, (b) lefelo la atmosfere le (c) lefelo la seka / seswantšho.

• **Lefelo la tshwanelo**

Yelland (1983:14) o re lefelo la tshwanelo ke:

The actual place in which the story is acted.

Seo se bolelwago mo ke gore ke lefelo leo tiragalo e diregago gona. Lekganyane (1997: 85) o kgonthišiša taba yeo ka gore lefelo le le lebane le tiragalo yeo e hlalošwago. Ge go bolelwa ka ga go robala, re thoma go nagana ka phapoši ya borobalelo le malao. Mojalefa (1997:16) o

tlaleletša ditlhalošo tšeo ka gore mafelo ao a swanetše go ba gona sengwalong, ka gobane a bonagatša baanegwa le ditiro tša bona, le yona nako yeo ba bonalago ka yona.

Go yo tsinkelwa lefelo la tshwanelo mo pading ya *Lenong la Gauta*.

"Bokgole bjo ke bego ke bona, go be go se bokaone bjo bo fetago go boela **phapošing** ya Mdi Maleka le go leka go fatišiša se sengwe seo se ka nthušago mo molatong wo." (Letl.31).

Lefelo le la phapoši le bile gona, ka gobane tiragalo ya polao ya Mmatšhego e diregile gona.

le

"Ke ile ka phaka koloi pele ga ngwako, ka bula heke ka leba **karatšheng**. Ke ile ka bula lebati la karatšhe ka lebelela ka gare. Koloi ya Brenda e be e se gona." (Letl. 158).

Bopape o tšweletša karatšhe bjalo ka lefelo la tshwanelo, gobane ke moo Brenda a bego a bea koloi gona. Lefelo le le bohlokwa ka gore le tla lemoša mmadi maemo a tlhago ao a se nago le poledišano ya diphapano.

le

"Muši o be o thunya ka leopeng, gomme ke rile ge ke ukamela ka leopeng koloi ya lauma ka mollo. Go be go se tlhakodišo yeo re ka e dirago gomme pelo ya ka e be e rotha madi ge ke gopola seo." (Letl. 173).

Mongwadi o šomišitše lefelo la leopeng go šupa gore tiragalo ya go ipolaya ga Brenda e bile gona fao. Ka go realo lefelo le lebjale ka le, ga le godiše maatlakgogedi ka ge go se na tiragalo ya go hlola thulano.

- **Lefelo la atmosfere**

Cohen (1973:175) o hlaloša kgopolo ye ka gore ke mokgwa goba tsela yeo mongwadi a e tšweletšago e le lefelo leo le dirago gore go be le maikutlo le khuduego. Mojalefa (1997:17) o tlaleletša seo ka gore ke mafelo ao a ka bago a go tšoša, a lethabo, a manyami, a mašoro, bjalobjalo, ao a lebanego le khuduego ya mmadi. Fowler (1973:14) o ruma lefelo la atmosfere ka go re:

*It is often created by the viewing of ordinary events
from an usual angle, giving them an air of mystery.*

Fowler o bolela gore lefelo la atmosfere le bopša ke tebelelo ya ditiragalo go tšwa lehlakoreng le le itšego.

Mo pading ya *Lenong la Gauta*, lefelo la atmosfere le tšwelela ka tsela ye:

"A ke re o re ga se batho ba bakae ntle le maloko a lapa le badiredi bao ba tsebago ka sephiri sa lefastere leo?" (Letl.161).

Brenda o šomišitše tsebo ya gagwe tikologong ya lapa go bolaya Mmatšhego. O tsebile gore go na le lefastere leo a ka tsenago a ba a tšwa ka lona.

le

"Mo ditiragalong tša motse wo, ke mathomo go direga taba ya mohuta wo gomme ke a tseba maphodisa a tlamegile go dira lešata." (Letl.30).

Motse wa gaboMna. Maleka e be e le wa lethabo. Ge go be go nyakišišwa mmolai wa Mmatšhego, setšhaba se be se letile gore mmolai yoo o tla swarwa, a otlwa, ke ka lebaka leo go bego go iketlilwe, go letilwe ge mosenyi a swarwa:

"Ntle le polelo maphodisa a ile a nkgogoiša mme a ntahlela ka beneng gammogo le mogwera wa ka morago ga go nkamoga dinotlelo tša koloi. Ge ke lebelela morago ka disefo tša bene, ke be ke bona kgabo ya mollo wo bjalo o bego o laumela fase." (Letl. 174).

Nnono o ile a ikhwetša a le manyaming a magolo ge a nametše bene ya maphodisa, gomme a paletše ke go phološa Brenda yo bjale a fetogilego molora. Go be go se seo a ka se dirago, megokgo e be e falala mahlong a gagwe, gomme bene e roropa le tsela.

- **Lefelo la seka / seswantšho**

Maila (1997:105) le Thobakgale (1997:80) ba hlaloša lefelo la seka gore ke leo le swantšhago ditiragalo tšeo di diregago go lona. Ba tšwetša pele kgopolo yeo ka gore ge ditiragalo tšeo di diregago moo e le tše botse, gona lefelo leo le emela go loka, ge e le tše mpe, le emela go se loke. Kekana (2000:114) o tlaleletša seo ka gore mafelo a mangwe a emela ditiragalo tše di itšego ge a tšwelela mo sengwalong. Mojalefa (1995:17) o re lefelo leo baanegwa ba kanegelo / tiragatšo ba phelago gona, le

fetoga seswantšho. Ge a tlaleletša seo se bolelwago, Lekganyane (1997:85) o re mongwadi wa paditseka o šomiša sethokgwa bjalo ka seka sa kotsi.

Go yo lekolwa lefelo la seka mo pading ya *Lenong la Gauta*.

"Ntlo e be e tsemilwe ka mo jarateng ya lešohlo. Go be go metše bjang bjo bogolo le mehlašana go dikologa ntlo. Go be go sa itaetše gore go dula batho" (Letl. 142).

Mongwadi o šomišitše lešohlo bjalo ka lefelo la seka leo le emelago go se loke, gobane ditiragalo tšeo di diregago moo e be e le tše mpe. Ka tebelelo ya mahlo, lefelo le le be le tliša letšhogo go motho.

le

"Bogolo bja mokotla bo be bo tladišwe ka diaparo tšeo di bego di phutilwe ka bošaedi bjo bogolo... Ka tlase ga diaparo ke ile ka hwetša setsekana sa pampiri yeo e bego e šošobantšhitšwe" (Letl.145).

Seo mongwadi a se tšweletšago mo temaneng ye ke tlhakatlhakano yeo e bontšhago poifo. Lefelo leo go bego go phuthilwe diaparo go lona, le be le sa kgahliše.

le

"O reng o kgohlotše mahlo o sa bolele? O nyaka gore ke go bule molomo ka letswele? O mang leina la gago? Nakedi Maoka Mohlomphegi,... Ke tšwa Gauteng... Moroka, Mohlomphegi." (Letl. 175).

Poledišano ye ya Nakedi le Konstabolo Matseba e laetša lefelo la go swana le Gauteng leo le šomišitšwe bjalo ka seka. Mafelo a Sekgoweng a fela a emela ditiragalo tše mpe, ka gobane ke moo gantši go lego dipolao le bosenyi. Makheišeneng a bjalo ka **boSeshego**, **boMankweng** ke moo dikebekwa di bonwego gona di sepela ka koloi ya Escort.

Se bohlokwa se se bolelwago ka tikologo ya thulaganyo ke gore e fiwa mešomo ya go tšweletša moko wa ditaba le go godiša atmosfere. Tikologo yeo e arolwa ka dikarolo tše pedi tše kgolo, e lego nako le felo. Nako le yona e arotšwe ka magoro a mararo, e lego lefelo le seka. Ge mongwadi wa kanegelo / tiragatšo a tšweleditše tikologo ka tshwanelo, gona seo se tla godiša maatlakgogedi le go tšweletša moko wa ditaba.

Mo go yo lekolwa dikokwane tše dingwe tša thulaganyo tše di sego tša hlalošwa, e lego (a) tšwetšopele, (b) sehloa le (c) tlemollahuto

5.1.1.5 Tšwetšopele

□ Tlhalošo ya tšwetšopele

Ge ba hlatholla kgopolo ye ya tšwetšopele Lazarus le Smith (1983:71) ba re:

Complication is any rising action, the tension in a scene arises from the conflict or prospective conflict between a character and various obstacles.

Seo se gatelelwago mo ke go direga ga ditiragalo tše di lekanego le thulano gare ga baanegwa le dilo tše dingwe. Serudu (1989:52) o hlaloša

kgopolo ye ge a re ke go tšwetša pele ga ditragalo mo kanegelong. Mojalefa (1995:17) o thekga taba yeo ka gore e bolela go direga le go raragana ga ditaba. Ka fao tharagano yeo go ka thwe ke lehuto leo le bofšago mo tiragalong ye nngwe le ye nngwe yeo e tšwelelago kanegelong. Go tiiša kgopolo ye Shole (1988:19) o re:

Mabaka a a gakatsang le go gotetsa kamano a tlhagelela ka ditiro le dipuo tsa baanelwa ba bangwe. Thwadi e golelwa ke ke bokete jwa go dira thato ya yona, mme e bile maikemisetso a go dira a a tota. E tsema mo tsielegong, morero o raraanela pele.

Seo se šupšago mo ke gore ditaba tša thulaganyo di thatafa gannyane gannyane go iša thokong ya sehloa. Ka go realo, tšwetšopele e lemogwa ka tšona dikgogakgagano tšeo di išago sehloeng.

Groenewald (1993:21) o ruma ka gore tšwetšopele e na le mošomo wo bohlokwa wa go godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšweletšwe gabotse. Ka tsela yeo mongwadi a ka šomiša dithekniki tšeo di lemogwa ka mokgwa wo mongwadi a rulaganyago dielemente ka gona. Kgopolo ye ya dithekniki e ka se hlalošwe ka ge di šetše di hlalošitšwe.

Ge go yo sekasekwa tšwetšopele, go tlo latelwa lenaneo le: (a) kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele le (b) tirišo ya dithekniki tša tšwetšopele.

□ Tšwetšopele ya *Lenong la Gauta*

Tšwetšopele ya *Lenong la Gauta* e thoma go tšweletša lehu la Mmatšhego. Lehu le le thome go tšweletša diphapano / dithulano gare ga

Nnono le Brenda, Nnono le bahlasedi ba gagwe bao a sa ba tsebego, le gare ga Nnono le maphodisa ao a naganelago Nnono go ba mmolai wa Mmatšhego.

Erile ge Nnono a seno fihla lapeng la Morena Maleka, a dumelelwa go tsena ntlong ya Mmatšhego yeo e bego e hlakahlakane. Ge a seno bona masetlapelo ao, Morena Maleka o mo kgopetše go nyaka mmolai wa mosadi wa gagwe, Mmatšhego. Kgato yeo Nnono a e tšerego, e bile go ya go Naniki yoo a bego a le maikhutšong, gomme Naniki o laela Nnono go kgaogana le ditaba tšeo di sa mo amego.

Naniki o lemošitše gore Mmatšhego o be a fela a amogela mangwalo a go mo tšhoša le go mo letše, eupša o be a sa tsebe gore o be a ngwalelwa ke bomang le gore go be mabapi le eng. Seo se tshwenyago gape ke gore Morena Maleka o be a sa tsebe selo ka mangwalo ao le seo se bego se dula se tlaiša Mmatšhego.

Ge Nnono o boelela go bona Naniki mantšibua a letšatši leo, o hwetša a idibetše, ebile a gobaditšwe kudu. Tiragalo yeo e ile ya hlakahlakanya nyakišišo ya Nnono yo a ilego a se tsebe le go kwešiša gore a badiri ba tšeo ga se batho ba tee le babolai ba Mmatšhego na?

Nnono o ile a hlaselwa ke motho yo a sa mo tsebego, gomme a mo šia a idibetše. Seo se thatafiša ditaba go tšwela pele le pele. Se sengwe gape ke gore Nnono o thulana le Brenda. Le ge Brenda a ile a bontšha go ba mosadi wa šedi, Nnono o ganana le kgopolo ya gagwe ya gore a lese go nyakišiša ka babolai ba Mmatšhego. Morena Maleka le yena o laela Nnono gore a tlogelele maphodisa mošomo wa go nyakišiša babolai, gobane e le mošomo wa boima wa kotsi kudu, eupša Nnono ga a amogele seo.

Bošegong bjo bongwe, Nnono o hlaselwa gape karatšheng ya gagwe ke banna bao a sa ba tsebego, gomme se se kgokgontšhago ke gore Brenda ga a tšhwenyeye; ga a longwe le ke nta. Bahlasedi ba Nnono ba mo kgalemela gore a tlogele go šunyašunya dinko mererong yeo e sego ya gagwe. Le ge go le bjalo, Nnono ga a amogele taelo yeo.

Thulano ye nngwe e tšwelela gare ga Nnono le maphodisa ge a kgopelwa gore a se tsenatsene merero le ditaba tšeo di amanago le maphodisa. Nnono o naganelwa go ba mmolai wa Mmatšhego. Nnono o thulana gape le Mpho, yo a mo lemošago ka ga *Lenong la Gauta*, fela ga a kgone go akanya selo ka kgopolo ye. Se sengwe seo se ilego sa thatafišetša Nnono bophelo, ke ge ntlo ya gagwe e hlaselwa, go dirwa tshenyoye kgolo. Tiragalo ye e tšweleditše thulano gare ga Nnono le Brenda, gomme gwa dirwa gore Brenda a arogane le Nnono.

Mola Nnono a le motseng wa Seshego, a thabile gore bjale gona o rarolotše bothata bja lehu la Mmatšhego, o thulana gape le banna bao e lego beng ba sefatanaga sa *Red Ford Escort*. Le ge a ile a phonyokga ka lešobana la nalete, o ile a boela gae a thabile gobane a kgonne go hwetša palamonwana ya Mmatšhego.

Nnono o ile a nagana gore o hweditše lenong la gauta leo a ilego a bona le ngwadilwe pampišaneng godimo ga wateropo ya Mmatšhego mohlang wola a putuka phapoši ya gagwe letšatši la mathomo.

Morago ga ditšwetšopele tše, maphodisa a ile a swara Nnono, gomme ge ba mmotšiša dipotšišo, ba lemoga gore ke motho yo bohlale, eupša bao Nnono a bego a ba gonona, ke bona bašomišanimmogo le mmolai wa Mmatšhego, e lego Brenda.

□ **Tirišo ya dithekniki tša tšwetšopele.**

• **Tekolapejana**

Ge thekniki ye e be hlalošwa, se bohlokwa ka yona go thwe mongwadi o e diriša ge a rata go tšweletša seo se tlogo direga mafelelong goba seo se utollago gannyane ditiragalo tše di tlogo direga ka moragonyana mo pukung ya gagwe. Seo se gatelelwago mo ke gore mafelelong ditiragalo tše di bolelwago di tlo phethagala.

Bopape o šomišitše polelo ya Naniki bjalo ka tekolapejana. Nnono o rile go fetša go putuka kamora (phapoši) ya Mmatšhego ya borobalelo, a ya go bonana le Naniki yoo e bego e le mothuši wa Mmatšhego. Naniki o lekile go eletša Nnono ka mantšu a:

"Bona Nnono, nka go eletša ka taba e tee fela: eya gae o ye o tšwele pele ka modiro wa gago. Kgaogana le ditaba tše o tla ipona o ikhuditše ditaba tše ntšhi. Ntša nko mo mererong yeo o sa e tsebego gomme o tla ipona o phefile tše ntši go sego bjalo o tla kwa bohloko." (Letl.48).

Bohlokwa bja thekniki ye, ke gore Bopape o diriša polelo ya Naniki go lemoša babadi ka kotsi ye šoro yeo e tlogo hlagela Nnono. Temošo ye e godiša maatlakgogedi go babadi, gobane ba tlo dula ba balela pele le pele ba letetše go bona gore kotsi yeo e direga neng, le go rata go bona gore ka nnete Nnono o tla wela kotsing.

Tshedimošo ye nngwe ke ya mangwalo ao Mmatšhego a bego a a amogela, gomme go sa tsebje gore a tšwa kae, go bomang? Le go le bjalo, Nnono o tiišetša go tšwela pele ka modiro wo, o re:

"Morena Maleka, ke ile go tšwela pele ka mošomo wo, gomme ga go yo a ilego go nthibela. Ke ya thoko e tee fela, gomme thoko yeo ke pele, pele fela. A ke re o nkwa gabotse?" (Letl. 89).

Nnono o hlaselwa ke banna bao a sa ba tsebego karatšheng ya gagwe, gomme Brenda o dutše ka boiketlo ka ngwakong. Banna bao ba mo laya ka go re:

"O tla tsoga gosasa wa ya mošomong wa gago wa ka mehla gomme le matšatši a a latelago wa tšwela pele le go dira bjalo wa tlogela go tsenya nko mo mererong yeo e sego ya gago. A ke re o nkwa gabotse?" (Letl.89).

Morago ga maele a, go lemogilwe gape gore Nnono ga se a rata go theeletša, ka fao thulano ye nngwe e bonagala ge a hlaselwa ke maphodisa:

"E le gore o gopola gore o selwana mang ge o itebeletše? Mošaa, o na le mahlajana gomme a tla go lahla. O ntšhe nkonyana ya gago ya matšhila mo ditabeng tša maphodisa. Sepela!" (Letl.112).

- **Nepišo.**

Go ya ka tlhalošo yeo e šetšego e filwe thekniki ye, nepišo, ke ge mongwadi a hlalošetša mmadi se yena a se bonago se le bohlokwa. Ke ka lebaka leo mongwadi a thomago ka go nepiša baanegwathwadi mo mathomong a sengwalo sa gagwe.

Mo go *Lenong la Gauta*, Bopape o tšweletša thulano ye nngwe ye a bonago e le bohlokwa, e lego thulano ya Nnono le Mpho. Pele ga ge Mpho a idibala o boletše ka lenong la gauta, seo se gopoditšego Nnono ka pampiri yela e ngwadilwego mantšu a lenong la gauta, Nepišo yeo e tšweletšwa ke ge Nnono a re:

"Mantšu a a šupa se sengwe seo e ka bago morero wa polao ya Mmatšhego Maleka. Mantšu a, fao gona ke be ke se na pelaelo, a imile tše kgolo eupša potšišo e be e le gore eng? Ke be ke sa kwešiše gore a šupa eng." (Letl.145).

Ge maphodisa a swere Nnono, gomme a mmotšiša dipotšišo, le go senka seatla sa gagwe, o tlogelwa e le motho yo bohlale, a se nago bosodi mo tabeng ya polao ya Mmatšhego. Go tlogeleng ga gagwe le maphodisa o tsebile gore o ya go nyaka eng go lenaba la gagwe.

Seo Bopape a se dirilego e bile go godiša kgohlano goba kgakgano le maatlakgogedi e le go dira mmadi gore a balele pele le pele. Kgobalo ya Naniki e bile mohlala wo mmotse tiragalo ye.

5.1.1.6 Sehloa

□ Tlhalošo ya sehloa

BoBrooks (1975:3) ba hlaloša kgopolo ye ka go re:

Climax is the point at which the forces in conflicts reach their moment of greatest concentration, the moment at which, as it develops subsequently, the apparently dominant force becomes the subordinates.

Se se hlalošwago mo ke gore ke moo dikgakgano tšela di bego di kгатlampana mo go tšwetšopele, di fihlago mafelelong. Ka go realo, sehloa ke mafelelo a tšwetšopele.

Ge a tiiša kgopolo ye Barret le Lawson (1965:269) ba re:

The climax is that point in a play or story at which the action reaches its culmination, most critical stage in its development after which the tension is relaxed or unraveled.

Seo se gatelelwago mo ke gore sehloa se lebane le mafelelo a phišegelo. ke ka fao Serudu (1989:41) a rego ke makgaolakgang ka ge ka morago ga yona go sa hlwe go na le thulano goba phapano. Mathata a rarolotšwe. Ke kgato ya go tšea maikemišetšo. Ka go realo kgato ya sehloa e lebane le khuduego ye kgolo, ke gore ke fao baanegwa (molwantšhwa le molwantšhi) ba rumago dithulano tša bona. MacDonald le ba bangwe (1979:548) ba oketšago ka go re:

The climax takes place where the reader experiences the greatest emotional response to a character's problem, when the situation is such that the conflict must be resolved one way or another, or when the main character starts to take a decisive action to end the conflict.

BoMacDonald ba hlaloša gore ke moo mmadi a bago le kukego ye kgolo ya go bona mathata a moanegwa, le ka fao thulano e ka fedišwago ka gona, gomme ka lehlakoreng le lengwe, moanegwa le yena o katana ka bothata go hwetša tsela yeo a ka fedišago phapano yeo ka gona.

Go ka rungwa ka gore ge go lekodišišwa dipolelo le ditlhalošo tša basekaseki bao ba boletšwego, go lemogwa gore ba gatelela taba e tee ya gore sehloa ke fao dikgakgano tša baanegwa (molwantšhwa le molwantšhi) di fihlago seremong; le gore ka morago ga sona, ga go sa na dithulano tše dingwe, gape mo legatong le, ke moo maatlakgogedi a felelago gona.

□ **Sehloa sa *Lenong la Gauta***

Sehloa sa *Lenong la Gauta* se tšwelela ge Nnono a lemoga le go bona mongwapo wo mofsa letsogong la Brenda. Nnono o ile a tšhoga kudu, mo a go palelwa le ke go bolela lentšu, ntle le go re:

"Ke rile ke gopola, ka *nyako* idibala ka letšhogo le tlalelo, lentšu le gana go tšwa." (Letl.165).

Brenda o ile a lemoga gore a ka se sa utamela Nnono, ge e se go no bolela nnete fela. Brenda o ile a ntšha pheta ye botse ya gauta, yeo Nnono a kilego a e bona mohlantse wola a putuka phapoši ya Mohumagadi Mmatšhego Maleka. Bobe bja Brenda bo tšwetše nyanyeng, kudu ka ge Nnono a be a sa mo naganele go ba mmolai wa Mmatšhego, ebile ka ge Brenda e be e le moratiwa le mosadi wa gagwe.

□ **Tirišo ya dithekniki tša sehloa**

• **Polelonoši**

Go tšweletša ka fao Nnono a bego a tlaletšwe, ebile a maketše ka gona, Bopape o diriša thekniki ya polelonoši ka tsela ye:

"Ke rile ge ke gopola, ka nyako idibala ka letšhogo le tlalelo, lentšu le gana go tšwa." (Letl.165).

Ge go badišišwa tsopolo ye, go elelwa ka fao Nnono a bego a swaragane le ntwana ya monagano ka gona, gobane a be a sa kgolwe seo a se bonago. Ka fao mongwadi o lemoša mmadi thulanogare yeo, e lego ka hlogong ya Nnono. Ka polelonoši ye, Bopape o rata gore Nnono a utolle sa mafahleng a gagwe, gona fao mmadi a napile a lemoga gore ka nnete Brenda ke mmolai wa Mmatšhego

• **Poledišano**

Go ya ka fao Serudu (1989:41) gotee le Cohen (1973:196) ba hlalošitšego, go gatelelwa taba ya gore poledišano ke thekniki yeo mongwadi a e šomišago go dira gore moanegwa a utolle tšeo di lego mafahleng a gagwe.

Ka thekniki ye, Bopape o tšweleditše gore mmolai wa Mmatšhego ke Brenda. Ke ka fao Brenda a lemogilego gore a ka se sa bolela maaka, ntle le go hlatholla ka fao a bolailego Mmatšhego le lebaka la go mmolaya. Seo se tšweletšwa ke mantšu a Nnono ka go re:

"Brenda! Brenda! Ke wena o mmolailego? Wena?
Ka badimo bagešo! Wena Brenda gare ga batho ka
moka." (Letl.166).

le

"Sebakeng sa gore Brenda a fetole, o ile a šikinya
hlogo. Mahlo a gagwe a ile a letefala mme a šala a
apere manyami. Lebakanyana o ile a ntebelela, a
bula mokotlana gomme a nišha pheta yela ke bego
ke e swere phapošing ya monnamogolo bošegong
bja go feta. O ile a e apara molaleng wa gagwe."
(Letl.166).

Seo se šupa gore mongwadi o dirišitše dithekniki tše pedi tše gore babadi
ba tsebe gabotse ge Nnono e le motho wa go se loke.

Go ka rungwa ka gore sehloa ke ge ditiragalo tša thulaganyo di fihlile go
makgaolakgang. Go tloga fao, seemo sa ditaba se tšwela pele go fihla
tharollong ya bothata.

Ka go realo, sehloa se lekotšwe, bjale go yo sekasekwa kokwane ya
mafelelo ya thulaganyo, e lego tlemollahuto.

5.1.1.7 Tlemollahuto

□ Tlhalošo ya tlemollahuto

Go ya ka Magapa (1997:92) tlemollahuto ke moo makunutu le diphiri tšeo mongwadi a tšwetšego a di utetše mmadi go tloga mathomong, a di utollago gona. Lebaka (1999:152) o katološa kgopolo ye ka gore ke tiragalo ya mafelelo fao go fedišwago ditaba mo kanegelo. Ke ka fao Mojalefa (1995:25) le Altenbernd le Lewis (1966:24) ba tlišago seo ka gore ke mo ditaba di felelago gona.

Go ka thwe ke go rungwa ga diphapano le makatika ao a bego a diragalela molwantšhwa. Ke ka fao Fowler (1991:58) a tlaleletšago ka go re:

Denouement denotes the neat end of a plot, the final resolution of all conflicts in a play, the tying up of those loose ends, usually in the last act or even scene

Seo Fowler a se šupago ke gore tlemollo ya lehuto ke morumo wa ditaba. Ka go realo go ka thwe bjale go tsebja mafelelo a ditaba. Ge Brooks le ba bangwe (1975:883) ba ruma kgopolo ye, ba re ka:

The untying of the plot, the final resolution of the complications of the plot . It sometimes but not always coincides with the climax.

BoBrooks ba bontšha gore mo tlemolong ya lehuto, mathata ka moka ao a diregilego mo go thulaganyo, bjale a fihlile tharolong ya mafelelo, gomme gantši tlemollo ya lehuto e fela e kopana le sehloa.

Go ka rungwa ka tlhalošo yeo e fiwago ke Mojalefa (1997:19) ya gore mo gona ke mafelelong a ditaba tšeo di bego di kgatlampana. Bothata bjola bo bego bo tsošitše hlogo, bjale bo ahlotšwe. Ka moo tlemollahuto e tiišetša tekanyetšo ya go ba gare ga kalotaba le mafelelo a ditaba.

□ **Tlemollahuto ya *Lenong la Gauta***

Nnono Molaba o tšweletša le go phethagatša morero wa gagwe wa go nyakišiša molato wa polao ya Mmatšhego ka bokgoni bjo bo makatšago. Nnono o utolla mosenyi le mmolai wa Mmatšhego go ba Brenda. Ge Brenda a leka go hlalošetša Nnono seo se diragetšego, le lebaka leo le mo gapeleditšego go bolaya Mmatšhego, go lekodišišwa le go hlokomela nnete yeo e lemogilwego mo pading ya *Lenong la Gauta*.

Bopape o kgonne go tšweletša bobe bja Brenda bja go ba mmolai, le go mo hlaola gare ga baanegwa ba bangwe. Ka lehlakoreng le lengwe Nnono o tšweletšwa e le moanegwa yo a dirago tša go loka, ke ka lebaka leo babadi ba ikgweranyago le yena.

□ **Tirišo ya dithekniki tša tlemollahuto**

- **Tlogelo**

Bopape o šomišitše thekniki ye ya tlogelo mo go tlemollahuto ka go tlogela tiragalo ya tshekišo ya boNakedi le Thabo le Nnono. Ge ba le kgolegong, ditaba tša polao ya Mmatšhego di a tšwelela. Mongwadi o

dira seo ka maikemišetšo a gore mmadi a šale a maketše, gomme a rate go tseba gore pheletšo ya bona e ka ba e bile efe. Pading ye, kutollo ye nngwe e tšweleditšwego ke ya ge Nakedi a bolela gore le bona ba swanetše go tswalanywa le polao ya Mmatšhego. Seo se dira gore Nnono le babadi ba šale ba itshwere dihlaa ba maketše.

- **Tekolanthago**

Thekniki ye ge e hlalošwa go thwe ke go gopola tša morago. Go ya ka Serudu (1989:45) tekolanthago ke tsenatseno ya moelwa wa tatelano ya mehleng ya ditiragalo mo kanegelong ka nepo ya go ukama ditiragalo tšeo di šetšego di diregile eupša di nago le kamano le tša bjale.

Ge Brenda a hlatholla ka mo ditaba di sepetšego ka gona, go tšwelela ditshedimošo ka moka tšeo Nnono a di bonego, ebile a di kwelego, eupša bjale di laetšago gabotse gore di be di amana le polao ya Mmatšhego. Ditiragalo tšeo ke tše di latelago:

- * Go hlaselwa ga Naniki. (Letl.56).
- * Leraga leo le bego le bonala dithaereng tša koloi ya Brenda. (Letl.6).
- * Lefastere leo le bego le butšwe ngwakong wa Morena Maleka. (Letl.160).
- * Brenda o ganetša Nnono go nyakišiša mmolai wa Mmatšhego. (Letl.98).

Seo se šupšago ke dikgopolo tše ke gore Bopape o kgonne go šomiša dithekniki tšeo ka maikemišetšo a gore babadi ba itswalanye le Nnono, gape le go dira maatlakgogedi a dire babadi ba balele pele le pele.

Tlemollahuto ya padi ye e tšweleditšwe ka bokgwari ka dithekniki tše pedi tše.

Go ka rungwa ka gore Bopape o kgonne go aroganya Nnono le Brenda la lehu. Nnono o a fenywa mola Brenda a fenywa. Le ge Nnono a ile a išwa kgolegong, fela morero wa gagwe o ile wa phethagatšwa. Mafelelong go hweditšwe mmolai wa Mmatšhego Maleka e le Brenda.

5.1.1.8 Kakaretšo

Mo kgaolong ye, go hlalošitšwe ditiragalo tša kalotaba ya *Lenong la Gauta*, tše mošomo wa tšona, e lego go thulantšha molwantšhwa (Nnono) le molwantšhi (Brenda). Ditiragalo tše di bohlokwa ka ge di gatelela moko wa ditaba wa paditseka ye. Tše dingwe tša ditiragalo tše di hlolago maatlakgogedi ke ge mmadi a eba le phišegelo ya go rata go tseba gore molwantšhwa (Nnono) o tla felela kae. Go swana le ge a be a hlaselwa ke dikwefa tša koloi ye khubedu. Go godiša maatlakgogedi le go tšwetša moko wa ditaba pele, Bopape o šomišitše dithekniki tša: poledišano le nepišo.

Malebana le tikologo, go boletšwe ge nako e arotšwe ka dikarolwana tše tharo, e lego nako ya tshwanelo, nako ya atmosfere le nako ya seka. Lefelo le lona le arotšwe ka dikarolwana tše, e lego lefelo la tshwanelo, lefelo la atmosfere le lefelo la seka.

Gape go hlalošitšwe tšwetšopele, sehloa le tlemollahuto. Mo go tšwetšopele, go hlalošitšwe kgopolo ye, tšwetšopele, gwa ba gwa akaretšwa ditiragalo tša diteng tše di lebanego le yona. Go hlokometšwe dithekniki tše di šomišitšwego, e lego tekolapejana le nepišo. Sehloa se lekotšwe mmogo le dithekniki tša sona, e lego polelonoši le poledišano.

Go ruma kgaolo ye, go tsinketšwe kgopolo ya tlemollahuto gotee le dithekniki tšeo di šomišitšwego tša yona, e lego tlogelo le tekolanthago.

KGAOLO YA BOSELELA

6.1. THUMO

Kgaolo ye e lebane le thumo ya nyakišišo ye, yeo e rungwago ka tekodišišo ya ditaba go ya ka dikgaolo.

6.2. KGAOLO YA PELE

Mo kgaolong ye go gateletšwe bohlokwa bja Bopape ka go bontšha dingwalwa tšeo a šetšego a di ngwadile, e lego *Makgale* (1978) (papadi), *Lenong la Gauta* (1982) (padi), *Dikeledi* (1985) (papadi), *Bogobe bja Tswiitswii* (1985) (kgoboketšo ya dikanegelokopana), *Rena Magomotša* (1986) (padinyana), *Tsietsi* (1995) (padinyana) le *Motšhelo wa Tšhireletšo* (1995) (padi).

Go tsinketšwe gape maikemišetšo a nyakišišo, gomme gwa lemogwa gore *Lenong la Gauta* e bile sengwalwa sa mathomo sa Bopape sa mohuta wa botseka. Go lekodišitšwe le seo basekaseki ba bangwe ba šetšego ba se boletše mabapi le *Lenong la Gauta*, bona e bile ba bane, e lego Groenewald, Serudu, Mphahlele le Mampuru. Maikemišetšo a dinyakišišo tša basekaseki ba bane ba ga se e tsenelele, gobane bona ba be ba rata go kwalakwatša puku le go hlahla baithuti ba diyunibesithi le barutwana ba mphato wa lesome fela. Go realo lengwalonyakišišo le le šeditše sebopego sa sengwalo.

Mabapi le mokgwa wa nyakišišo go bontšhitšwe ge nyakišišo ye e šala morago tšhomišo ya mareo a mabedi, e lego go hlaloša (“*describe*”) le go hlatholla (“*interpret*”). Go hlaloša ke mokgwa wa go bontšha seemo

goba sebopego sa selo gore se kwešešege gabotse, mola go hlatholla e le go hlaloša ka go gatelela mešomo ya diphapantšho tša kgopolo ya go hlaloša.

Go laeditšwe gape le gore ge paditseka ya *Lenong la Gauta*, e nyakišišwa go hlokometšwe taetšonyakišišo ya naratholotši ge e hlaloša sebopego sa sengwalo. Ka fao sengwalo se lemogilwe go ba le matlalo a mararo, e lego letlalo la diteng, la thulaganyo le la mongwalelo. Go hlalošitšwe ge e le gore ke matlalo a mabedi a mathomo ao a hlokometšwego mo nyakišišong ye, gomme letlalo la mafelelo la mongwalelo ga se le nyakišišwe.

Kgopolo ya botseka ya *Lenong la Gauta* e lebane le sephiri. Sephiri seo ke sa polao ya Mmatšhego Maleka, gape le go utolla sephiri seo. Sephiri seo se tšweeditšwe ka thulano gare ga Nnono le Brenda. Brenda o ganetša taba ya gore Nnono a tšwele pele le go nyakišiša mmolai wa Mmatšhego, le go kgalemelwa ka bogale bjo bogolo ke maphodisa go hlwa Nnono a šunyašunya nko mererong yeo e sego ya gagwe.

Thulaganyo e hlalošitšwe go ba mokgwa wo mongwadi a šomišago ditaba tša diteng gore maikemišetšo goba tebanyo ya gawe e tle e bonagale. Tebanyo yeo e bitšwa moko wa ditaba. Mabapi le bohlokwa bja moko wa ditaba go bontšhitšwe ge o tlemaganya ditaba tša thulaganyo gore di be kgopana le go swaraganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

6.3. KGAOLO YA BOBEDI

Mo kgaolong ya bobedi go sekasekilwe diteng go ya ka lenaneo le le latelago: kakaretšo ya diteng tša *Lenong la Gauta*, tlhalošo ya dielemente

tša diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo, le tirišo ya dielemente tšeo tša diteng tša *Lenong la Gauta*.

Dielemente tša diteng di hlalošitšwe ka mokgwa wo: baanegwa ke batho bao ba dirišwago ke mongwadi mo kanegelongkopana goba pading ya gagwe. Go tlaleleditšwe ka gore baanegwa ke baraloki go phala gore ke batho, ka gobane ge go bolelwa ka baraloki go bolelwa le ka dilo empa e sego batho fela.

Ditiragalo tšona di hlalošitšwe go ba seo moanegwa a se dirago seo se mo welago. Go okeditšwe ka gore ditiragalo ke dilo tšohle tšeo di diragalelago baanegwa le mabaka ao a ikhwetšago ba le go ona. Se sengwe se bohlokwa se se gateletšwego ka elemente ye ke seemo sa tatelano ya ditiragalo.

Nako e hlatholotšwe go ba elemente ya boraro ya diteng, gomme seo se gateletšwego ka nako ya sengwalo ke gore e bopilwe ka dikarolo tše pedi, e lego nako ya kanegelo le nako ya histori.

Felo go thwe ke elemente ya mafelelo ya diteng. Go tiišitšwe le go tlaleletšwa ka gore mafelo ke ao a laetšago histori.

Ge go tsinkelwa tirišo ya dielemente tša diteng tša *Lenong la Gauta*, go hlalošitšwe gore baanegwa ba arotšwe ka magoro a mabedi, e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Ge kamano ya baanegwa bao e hlalošitšwe ka go šomiša lenaneo la tebanyo, bokgontšhi, bothuši, boganetši le bothušegi.

Tebanyo e hlalošitšwe go ba maikemišetšo goba phegelelo ya moanegwa. Tebanyong ya mongangiši e kgahlanong le maikemišetšo a

mongangišwa. Bokgontšhi ke selo seo se kgontšhago moanegwa gore a fihlelele maikemišetšo a mongangišwa. Bokgontšhi ke selo seo se kgontšhago moanegwa gore a fihlelele maikemišetšo a gagwe. Bothuši ke se sengwe le se sengwe seo se thušago mongwangišwa maikemišetšong a gagwe. Boganetši bo lebane le selo seo se ganetšago mongangišwa go phethagatša morero wa gagwe. Ge go bolelwa ka bothušegi, go šupša go thušega ga moanegwa yoo e lego gore mafelelong o a atlega.

Go gateletšwe gore go na le mehuta ye meraro ya ditiragalo, e lego ditiragalotshwanelo, ditiragalotebanyo le ditiragalotlaleletšo. Ditiragalo tše di bopa kanegelo. Go tšwela pele ditiragalo di tlemaganywa ke sererwa gore e be ngatana e tee.

Mabapi le nako go hlalošitšwe gore e arotšwe ka dikarolwana tše tharo, e lego nako ye e itšego, nako ya ditiragalo le nako ya leago. Nako ye e itšego ke nako ya go se be le mathomo le mafelelo, go swana le bošego le marega. Nako ya ditiragalo ke nako ya go ba le mathomo le mafelelo, bjalo ka letšatši le ngwaga. Nako ya leago e šupa gore dikanegelo tša leago di lebane le ditiragalo tša bogologolo tšeo di akaretšago setšhaba ka moka se se itšego.

Kgaolo ye e rumilwe ka tihalošo ya elemente ya mafelelo ya diteng, e lego felo. Elemente ya felo le yona e arotšwe ka dikarolwana tše pedi, e lego lefelo le le itšego le lefelo la ditiragalo. Lefelo le le itšego ke lefelo leo le amanago le mafelo ao mongwadi a se a nepišego, ka ge a sa bolele maina a ona, go swana le thabeng le nokenga. Mafelo a ditiragalo ke a go swana le Gauteng le Seshego mo go *Lenong la Gauta*.

6.4. KGAOLO YA BORARO

Mo kgaolong ya boraro go tsinketšwe letlalo la bobedi la sengwalo, e lego thulaganyo. Dikgopolo tše bohlokwa tša thulaganyo tseo di hlokometšwego e bile mabaka a thulaganyo ya ditaba, moko wa ditaba, moakanyetšo, thaetlele le dikokwane tša thulaganyo.

Se bohlokwa se se boletšwego ka mabaka a thulaganyo ke gore mongwadi o rata go tšwetša pele moko wa ditaba le go goka mmadi go balela pele le pele. Moko wa ditaba o hlalošitšwe go ba thuto yeo mongwadi a ratago go e ruta babadi mabapi le taba ye e itšego mo bophelong. Phapano gare ga sererwa le moko wa ditaba tša diteng e filwe, e lego (a) sererwa se tlemaganya ditaba tša diteng gore e be kgopana e tee, mola moko wona o swaraganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane, le gore (b) sererwa se dirišwa mabapi le histori, mola moko wa ditaba o šomišwa ge go bolelwa ka thulaganyo.

Kgopolo ya thekniki e hlalošitšwe go ba seo se bonwago, seo se tlogo kgona go dirišwa go tšweletša seo se bolelwago. Thekniki e laeditšwe go ba le mediro ye mebedi ye bohlokwa, e lego go gatelela, go godiša, go tiiša kgopolo ye e itšego le go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta* o akareditšwe ka gore o lebane le seema se: “Le ge o ka e buela leopeng thota ntle e tlo šala”. Ka fao moko wa ditaba wa padi ye o akareditšwe o lebane le sephiri seo se tšweletšwago ke thulano gare ga Brenda le Nnono.

Kgopolo ya moakanyetšo yona e lekodišitšwe go ba motheo goba freimi yeo go ka thwego kanegelo yeo e bopilwe godimo ga yona. Se bohlokwa se se boletšwego ka kgopolo ye ke: (a) go hlopha dingwalo go ya ka

magoro a tšona, le (b) go hlaloša semelo sa moanegwa. Ntlha ye nngwe ye bohlokwa ka moakanyetšo e bile gore o na le mahlakore a mabedi ao go ona go kgethwago le tee leo le lebanego le baanegwathwadi.

Kgopolo ya thaetlele e hlalošitšwe gore ke leina la puku goba kgoboketšo ya direto. Mohola wa yona ke go lemoša babadi ka ga seo sengwalo se boletlago ka sona, le go thuša go hlaloša diteng tša sengwalo. Mešomo ye mengwe yeo e lemogilwego e bile go hlola kgogedi go tšweletša sererwa, go hlaloša moko wa ditaba, go akanyetša maikutlo le go bea leina la paale la sengwalo.

Mehuta ya dithaetlele e filwe go ba ye mene, e lego dithaetlele tša mokgwa wa Victoria tša direto tše kopana, tša sererwa le moko wa ditaba, tša tšopollo ya ka gare le tša sekatšhišinyo. Dikokwane tša thulaganyo di hlalošitšwe go ya ka fao di arogantšhitšwego ke Groenewald (1993:13), e lego: kalotaba, tšwetšopele, sehloa le tlemollo ya lehuto. Kalotaba e hlalošitšwe go ba mathomo goba matseno a papadi goba kanegelo. Go laeditšwe gore kalotaba e na le dikarolo tše nne tše bohlokwa, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo tšeo di fiwago mešomo.

Se bohlokwa seo se gateletswago ka thulano ke gore e hlohleletša mmadi go balela pele le pele. Mehuta ye mebedi ya thulano: ya ka ntle le ya ka gare, e adilwe. Mošomo wo mogolo wa thulano ke go hlola maatlakgogedi. Go tšwela pele go boletšwe gore thulano e hlolega ge go bapetšwa botse le bobe, maatla le bofokodi, lethabo le manyami, bjalobjalo, go tšweletša maatlakgogedi.

Maatlakgogedi a laeditšwe go ba a lebane le phišegelo ya mmadi. Seo se gateletšwego ke gore a thoma ge mongwadi a rulaganya ditaba tša gagwe

go lebana le lebaka la magareng leo le dirago gore mmadi a rate go tseba pheletšo ya ditaba. Go tlaleleditšwe ka gore maatlakgogedi a na le mahlakore a mabedi, e lego la mathomo la go lebana le tše mmadi a di tsebago (le lebane le sererwa le diteng), mola la bobedi le lebane le tše mmadi a sa di tsebego (le lebane le morero / moko wa ditaba le thulaganyo).

Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego baanegwathwadi le baanegwathuši. Ge go bolelwa ka baanegwathwadi go lebišitšwe go molwantšhwa le molwantšhi. Baanegwathuši ke baanegwanyane, ke gore baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi. Se sengwe seo se gateletšwego ke mešomo ya baanegwa bao ba nago le tebanyo ya baanegwathwadi. Se sengwe seo se gateletšwego ke mešomo ya baanegwathuši e lego (a) go hlaloša dimelo tša baanegwathwadi, (b) go tiiša tlemollo ya lehuto, (c) go tswalanya mmadi le molwantšhwa, (d) go godiša kgogedi le (e) go hlatholla tlemollahuto.

Go tšwela pele go tsinketšwe dithekniki tšeo di šomišitšwego mo karolong ya kalotaba, e lego tebelelo-ke, poledišano, potšišoretoriki, tšhwantšhišo, tshwantšhanyo, nepišo, boipoeletšo, tatelano, tekolapejana, pheteletšo, tlogelo, tekolanthago le motifi. Mohola wa tšona ke (a) go gatelela, go godiša, go tiiša kgopolo ye e itšego le (b) go lebantšha kgopolo yeo le moko wa ditaba.

6.5 KGAOLO YA BONE

Mo kgaolong ya bone go tsinketšwe semelo sa baanegwa, e lego molwantšhwa le molwantšhi ka go hlokomela mehuta ye mebedi ya

diphapantšho tše latelago, e lego (a) diphapantšhotshwanelo le (b) diphapantšhotlaleletšo.

Ge kgopolo ya diphapantšhotshwanelo e hlalošwa, go thwe e hlatholla semelo sa moanegwa thwii ka go nepiša dikokwane tše pedi tša mathomo tša moakanyetšo, e lego kalotaba le tšwetšopele. Diphapantšhotlaleletšo tšona go thwe ke tšeo di tlaleletšago diphapantšhotshwanelo. Mohola wa tšona ke go hlaloša semelo sa baanegwa ka go široga ka ge di sa nepiše dikokwana tša moakanyetšo wa sengwalo.

Pale ga ge go hlalošwa semelo sa baanegwa, go hlalošitšwe moko wa ditaba le mokanyetšo, ka gobane ke dikgopolo tšeo di laolago semelo sa baanegwa bao. Moko wa ditaba wa *Lenong la Gauta* o lemogilwe ge o lebane le sephiri seo se tšweleditšwego ke thulano gare ga Brenda le Nnono. Go ya ka moakanyetšo wa padi ye, Nnono ke motho yo bohlale, le wa go hloka bofokodi.

Go bontšhitšwe gape ge diphapantšho tša semelo sa molwantšhwa le molwantšhi di lebane le (a) tše molaodiši a di hlalošago ka molwantšhwa le molwantšhi, (b) polelo le ditiro tša molwantšhwa le molwantšhi le (c) ge molwantšhwa le molwantšhi ba bolelwa ke baanegwa ba bangwe. Go tsitsinketšwe le dithekniki tšeo mongwadi a di dirišitšego go hlaloša Nnono bjalo ka motho yo bohlale. Dithekniki tšeo ke tebelelo-ke, poledišano, nepišo le tshwantšhanyo.

Molwantšhwa (Nnono) bjalo ka motho wa go hloka bofokodi o hlalošitšwe ka dithekniki tša: poledišano, tshwantšhanyo le nepišo.

Diphapantšhotlaleletšo di sekasekilwe ka go latela lenaneo la: Molwantšhwa (Nnono) ke yo bogale, o rutegile, o humile, o na le thušo le gore o na le bokgoni. Go tsopotšwe mehlala go tšwa go *Lenong la Gauta* go tiiša seo se boletšwego ka molwantšhwa. Gape go šomišitšwe dithekniki tsa tshwantšhanyo, pheleletšo, nepišo tekolapejana le poledišano go hlaloša dipharologantšhotlaleletšo.

Semelo sa Brenda (molwantšhi) se sekasekilwe go ya ka lenaneo la moakanyetšo e lego molwantšhi ke moanegwa wa maemo a godimo le wa bofokodi. Lenaneo leo le latetšwego ge go lekolwa semelo sa molwantšhi e bile la (a) tlhalošo ya mongwadi, (b) polelo le ditiro tša molwantšhi, (c) tšeo baanegwa ba bangwe ba di bolelago ka yena le (d) tšhomišo ya dithekniki tšeo mongwadi a hlalošitšego molwantšhi ka tšona.

Dithekniki tšeo di dirišitšwego go laetša maemo a godimo a Brenda ke poledišano, tshwantšhanyo, nyenyefatšo le nepišo. Molwantšhi (Brenda) bjalo ka motho wa go ba le bofokodi, o hlalošitšwe ka dithekniki tša: poledišano le potšišoretoriki.

Diphapantšhotlaleletšo tšeo di hlalošitšwego ge di lebane le semelo sa molwantšhi, Brenda, di laeditše gore Brenda o na le boikokobetšo, lethabo, o rutegile le gore o na le kwelobohloko. Go tsopotšwe ditsopolwa go tšwago padi ya *Lenong la Gauta* tšeo di tiišitšego se se boletšwego ka molwantšhi.

6.6 KGAOLO YA BOHLANO

Kgaolong ye ya bohlano go sekasekilwe ditiragalo ge di lebane le lenaneo la tlhalošo ya ditiragalo, ditiragalo tša kalotaba, tikologo,

tšwelopele, tirišo ya dithekniki tša tšwetšopele, sehloa, tirišo ya dithekniki tša sehloa, tlemollahuto le tirišo ya dithekniki tša tlemollahuto.

Ditiragalo di swantšha mahlakore a mabedi a bophelo, e lego lehlakore la go loka le lehlakore la go se loke. Se bohlokwa malebana le mošomo wa ditiragalo ke gore di lebane le go thulanya molwantšhwa le molwantšhi ka gobane mo go bona go na le yo a dirago tše botse le yo a dirago tše mpe.

Ge go hlalošwa ditiragalo tša kalotaba go thwe ke tšeo di thulantšhago molwantšhwa le molwantšhi. Ka fao thulano e hlola maatlakgogedi, gomme e gapeletša mmadi go balela pele le pele.

Mo pading ya *Lenong la Gauta* nyakišišo ya polao ya Mmatšhego e dirilwe ke Nnono yoo e sego letseka. Le ge e le gore polao ya Mmatšhego ke tabakgolo mo pading ye, fela ga e tšweletše mohlala wa nnete wa nyakišišo ka gobane Nnono a be a se ne lenaneo leo a le latelago ka mehla. Nnono o bontšhitše kgakanego ye kgolo, gobane o be a sa tsebe gore o tla nyakela mmolai wa Mmatšhego kae le gona bjang? E be e le kgopelo ye thata kudu yeo Morena Maleka a e dirilego go Nnono.

Tikologo ge e lebane le thulaganyo, e arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego nako le felo. Nako ya thulaganyo e bolela lebaka leo ditiragalo di diregago go lona. Ka go realo, tikologo ya thulaganyo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego tikologo ya tshwanelo, ya atmosfere le ya seka. Bohlokwa bja tšona ke (a) go laetša baanegwa le ditiro tša bona, (b) go tšweletša khuduego le maikutlo moyeng wa mmadi, le (c) go swantšha mahlakore a mabedi, e lego la go loka le la go se loke. Go tlaleletša seo go ka thwe se bohlokwa seo se boletšwego ka tikologo ya thulaganyo ke

gore e fiwa mešomo ya go tšweletša moko wa ditaba le go godiša atmosfere le maatlakgogedi.

Dikokwane tše dingwe tša thulaganyo tšeo di lekotšwego e bile, tšwetšopele, sehloa le tlemollahuto. Tšwetšopele e hlalošitšwe go ba ditiragalo tšeo di lebanego le thulano gare ga baanegwa le dilo tše dingwe. Se se gateletšwego mo ke gore ditaba tša thulaganyo di thatafa gannyane gannyane go iša thokong ya sehloa. Tšwetšopele e lemogwa ka dikgogakgogano tšeo di išago sehloeng. Mošomo wo bohlokwa wa tšwetšopele ke go godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšweletšwe gabotse.

Dithekniki tšeo di šomišitšwego tša tšwetšopele ke tekolapejana le nepišo. Mohola wa tšona ke go godiša maatlakgogedi, gore moko wa ditaba o tšweletšwe gabotse.

Sehloa se hlalošitšwe ka gore ke moo dikgagano tšela di bego di kгатlampana go tšwetšopele di fihlago mafelelong. Go lemogilwe gore kgato ya sehloa e lebane le khuduego ye kgolo, ka gobane ke fao baanegwa ba rumago dithulano tša bona.

Sehloa sa *Lenong la Gauta* se lemogilwe ge Nnono a bona mongwapo wo mofsa mo letsogong la Brenda, gomme a tšhoga kudu. Dithekniki tšeo di dirišitšwego tša sehloa ke polelonoši le poledišano. Mohola wa tšona ke go šupa gore se rarolla mathata, le go dira gore Brenda a utolle sa mafahleng a gagwe, le go godiša maatlakgogedi gore mmadi a nyake go tseba pheletšo ya ditaba, le gore Nnono o lokile, Brenda ga se a loka.

Tlemollahuto ke kokwane ya bone ya mafelelo ya thulaganyo. Ge e be e hlalošwa go thwe ke moo makunutu le diphiri tšeo mongwadi a

tšwetšego a di utetše mmadi go tloga mathomong, a di utollago gona. Go thwe ke mafelelong a ditaba tšeo di bego di kgatlampana. Tlemollahuto ya *Lenong la Gauta* e tšweletše ge Nnono a phethagatša morero wa gagwe wa go utolla mmolai wa Mmatšhego go ba Brenda. Brenda o hlokofala kotsing ya sefatanaga. Dithekniki tšeo di šomišitšwego ke tlogelo ya tekolanthago. Mohola wa tšona ke go tiišetša tekanyetšo ya go ba gare ga kalotaba le mafelelo a ditaba le mafelelo a ditaba, go aḡgofiša nako le go godiša maatlakgogedi go dira babadi ba balele pele le epele, le gore ba itswalanye le molwantšhwa (Nnono), ka gobane a dirile tša go loka. Go rumilwe ka gore Bopape o kgonne go aroganya Nnono le Brenda ka lehu. Thuto ya le ge o ka e buela leopeng thota ntle e tlo šala, e ba therešo fela.